

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO
**ANALIZA VREDNOT IN NAVAD SLOVENCEV DO TRAJNOSTNEGA
NAČINA ŽIVLJENJA**

Novo mesto, september 2020

TJAŠA BEZENŠEK
JURE BEZENŠEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Tjaša Bezenšek, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza vrednot in navad Slovencev do trajnostnega načina življenja, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem izr. prof. dr. Matjažem Komanom,

IZJAVLJAM,

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Novem mestu, september 2020

Podpis študentke: Tjaša Bezenšek

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Jure Bezenšek, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Analiza vrednot in navad Slovencev do trajnostnega načina življenja, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem izr. prof. dr. Matjažem Komanom,

IZJAVLJAM,

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Novem mestu, september 2020

Podpis študenta: Jure Bezenšek

KAZALO

UVOD	1
1 HOMO ECONOMICUS IN TEMELJNI EKONOMSKI PROBLEM.....	5
2 INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE – GONILO NAPREDKA IN BLAGINJE	8
2.1 Prva industrijska revolucija	10
2.2 Druga industrijska revolucija	11
2.3 Tretja industrijska revolucija	15
2.4 Četrta industrijska revolucija	18
3 KAPITALIZEM KOT DRUŽBENA UREDITEV	22
3.1 BDP kot splošni kazalnik blaginje.....	25
3.2 Alternativa BDP – HDI	28
3.3 Alternativa BDP – HPI	29
4 SODOBNI NAČIN ŽIVLJENJA IN TRAJNOSTNI RAZVOJ	31
4.1 Potrošnja	33
4.2 Trajnostni razvoj	36
4.2.1 Trajnostni razvoj v turizmu	40
4.2.2 Kazalniki ciljev trajnostnega razvoja Slovenije	42
4.3 Obnovljivi viri	44
4.4 Možni ukrepi posameznika za vzdržno življenje v prihodnosti	45
5 PANDEMIJA COVID-19 IN TRAJNOSTNI RAZVOJ V LUČI ONESNAŽENOSTI ZRAKA	47
5.1 Koronavirus in onesnaženje zraka	50
5.2 Covid-19 in status svetovne onesnaženosti zraka	52
5.3 Podnebni ukrepi Evropske Unije	54
5.4 Naložba v čisto energijo	55
5.5 Predlogi za oblikovanje zelenih programov za oživitve	55
5.6 Covid-19 krizno upravljanje – model za podnebno krizo?	56
6 EMPIRIČNA RAZISKAVA O VREDNOTAH IN NAVADAH SLOVENCEV DO TRAJNOSTNEGA NAČINA ŽIVLJENJA.....	57
6.1 Raziskovalni konstrukt	57
6.2 Namen raziskave	57

6.3	Raziskovalni vprašanja.....	57
6.4	Metodologija	58
6.5	Anketni vprašalnik.....	59
6.6	Opis vzorca, zbiranje in obdelava podatkov.....	59
6.7	Analiza in interpretacija rezultatov.....	60
6.8	Socio-demografski podatki – značilnosti vzorca.....	60
6.9	Analiza odgovorov na vprašanja, ki se nanašajo na raziskovalno vprašanje R₁ ...	66
6.9.1	Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1)	66
6.9.2	Razvrstitev vrednot (vprašanje Q2)	69
6.9.3	Trajnostna ali netrajnostna investicija (vprašanje Q17).....	71
6.9.4	Prispevki k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanje Q18)	73
6.9.5	Prispevki k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19).....	75
6.9.6	Ogljični odtis (vprašanja Q20 in Q21).....	77
6.9.7	Splošna ugotovitev in razprava rezultatov ankete za raziskovalno vprašanje R ₁ ...	78
6.10	Analiza odgovorov na vprašanje, ki se nanašajo na raziskovalno vprašanje R₂....	80
6.10.1	Nakup osebnega avtomobila in trajnostni razvoj (vprašanja Q3 in Q4).....	80
6.10.2	Nepremičnine in trajnostni razvoj (vprašanja Q5, Q6, Q7, Q8 in Q9)	81
6.10.3	Moda in trajnostni razvoj (vprašanja Q10 in Q11).....	85
6.10.4	Hrana in trajnostni razvoj (vprašanja Q12, Q13, Q14, Q15 in Q16)	87
6.10.5	Splošna ugotovitev in razprava rezultatov ankete za raziskovalno vprašanje R ₂ ...	92
6.11	Omejitve raziskave in priporočila.....	94
SKLEP		96
LITERTURA IN VIRI.....		99
PRILOGE.....		125

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Glanve načilnosti pametne in tradicionalne proizvodnje.....	19
Tabela 2:	Primerjava uvrstitev držav glede na indeks HDI, BDP na prebivalca in indeks HPI ...	30
Tabela 3:	Pregled značilnosti dojemanja trajnostnega razvoja v razvitih državah	38
Tabela 4:	Znižanje povpraševanja po energiji in emisij toplogrednih plinov na Kitajskem v četrtem tednu pandemije z začetkom 3. februarja 2020.....	52
Tabela 5:	Analiza odgovorov anketirancev vprašanja Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1).....	67
Tabela 6:	Razvrstitev vrednot anketirancev (vprašanje Q2).....	69

Tabela 7: Analiza odgovorov anketirancev o trajnostni in netrajnostni investiciji (vprašanje Q17)	71
Tabela 8: Vhodni podatki in rezultati t-testa	73
Tabela 9: Analiza odgovorov anketirancev o prispevkih k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanje Q18)	74
Tabela 10: Analiza odgovorov anketirancev o prispevkih k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19)	76
Tabela 11: Ali vas zanima, kakšen je vaš ogljični odtis?	77
Tabela 12: Analiza odgovorov anketirancev vprašanja o ogljičnem odtisu	77
Tabela 13: Analiza odgovorov anketirancev o nakupu osebnega avtomobila in trajnostnem razvoju (vprašanje Q3)	80
Tabela 14: Analiza odgovorov anketirancev o nepremičninah in trajnostnem razvoju (vprašanje Q5)	81
Tabela 15: Analiza odgovorov anketirancev vprašanj Q7 in Q8	83
Tabela 16: Vhodni podatki in rezultati t-testa	84
Tabela 17: Vhodni podatki in rezultati t-testa	85
Tabela 18: Analiza odgovorov anketirancev o modi in trajnostnem razvoju (vprašanje Q10)	85
Tabela 19: Analiza odgovorov anketirancev o hrani in trajnostnem razvoju (vprašanje Q12)	87
Tabela 20: Vhodni podatki in rezultati z-testa	88
Tabela 21: Vhodni podatki in rezultati z-testa	89
Tabela 22: Vhodni podatki in rezultati t-testa	91

KAZALO SLIK

Slika 1: Gospodarstvo kot del večjega sistema	1
Slika 2: Primerjava onesnaženosti zraka v troposferi z NO ₂ nad Kitajsko pred in med veljavnostjo ukrepov zaradi omejevanja širjenja virusa.	3
Slika 3: Temeljni ekonomski problem	6
Slika 4: Faze gospodarskega procesa	8
Slika 5: Pregled industrijskih revolucij skozi zgodovino	9
Slika 6: BDP na prebivalca, prilagojen spremembam cen s časom (inflacija) in razlikam v cenah med državami (merjen v \$ v letu 2011)	9
Slika 7: Povprečni uvoz nepredelanega bombaža v letih 1776 do 1830 v tonah	10
Slika 8: Železniško omrežje v Walesu in Angliji	12
Slika 9: Globalna poraba fosilnih goriv v obdobje 1800 do 2017, merjene v teravatnih urah	14
Slika 10: Delež Američanov, ki uporabljajo različne informacijske naprave ali se poslužujejo spleta	16
Slika 11: Globalno število patentov, vloženih v vsako kategorijo obnovljivih tehnologij na leto, pri čemer velja upoštevati, da podatki za leta 2014–2016 niso točni, saj lahko časovno zaostajajo	17
Slika 12: Globalna poraba energentov v letih od 1990 do 2016, merjene v teravatnih urah	18
Slika 13: Ogljični odtis v letih od 1990 do 2019	21

Slika 14: Ekološki odtis posameznih držav v letu 2016	22
Slika 15: Ekonomska škoda, ki jo povzročajo ekstremne naravne razmere	32
Slika 16: Zemljevid mednarodnih prihodov turistov (v milijonih) in prihodkov od turizma (v milijard USD) v letu 2019.....	40
Slika 17: Kazalniki trajnostnega razvoja – LJUDJE.....	42
Slika 18: Kazalniki trajnostnega razvoja – PLANET	43
Slika 19: Kazalniki trajnostnega razvoja – BLAGINJA.....	43
Slika 20: Kazalniki trajnostnega razvoja – MIR.....	44
Slika 21: Kazalniki trajnostnega razvoja – PARTNERSTVO.....	44
Slika 22: Bruto proizvodnja električne energije iz obnovljivih virov na ravni EU v letu 2016 ...	45
Slika 23: Predvidena svetovna gospodarska rast za leto 2020, najboljši in najslabši scenarij posledic covid-19	48
Slika 24: Letno in četrtletno gibanje globalnega BDP.....	49
Slika 25: Gibanje cene surove nafte.....	50
Slika 26: Tipi in izvor glavnih polutantov zraka.....	51
Slika 27: Tedensko povprečje koncentracije NO ₂ v zraku za izbrana mesta.....	53
Slika 28: Znižanje emisij NO ₂ v Lombardiji zaradi protivirusnih ukrepov	53
Slika 29: Največji padci emisij CO ₂ v zadnjih 100 letih.....	54
Slika 30: Starostna struktura anketirancev	61
Slika 31: Prebivalstvena piramida anketirancev	62
Slika 32: Prebivalstvena piramida Slovenije	62
Slika 33: Izobrazbena struktura.....	63
Slika 34: Delež anketirancev, ki živijo v urbanem ali ruralnem prostoru.....	63
Slika 35: Mesečni prihodek gospodinjstva	64
Slika 36: Število članov gospodinjstva	64
Slika 37: Povprečni dohodek gospodinjstva na osebo	65
Slika 38: Geografska razporeditev anketirancev po Sloveniji	65
Slika 39: Strinjanje anketirancev s trditvami vprašanja Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1).....	67
Slika 40: Razvrstitev vrednot anketirancev (vprašanje Q2).....	70
Slika 41: Odstotek anketirancev, ki so izbrali posamezno trditev vprašanja Q17.....	72
Slika 42: Strinjanje anketirancev s trditvami o prispevkih k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanja Q18).....	74
Slika 43: Odstotek anketirancev, ki so izbrali posamezno trditev pri prispevkih k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19).....	76
Slika 44: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o nakupu osebnega avtomobila in trajnostnem razvoju (vprašanje Q3).....	80
Slika 45: Razporeditev karakteristik privprašanju o nepremičninah in trajnostnem razvoju (vprašanje Q5).....	82
Slika 46: Delež anketirancev, ki živijo v lastni ali najemniški nepremičnini	84
Slika 47: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o modi in trajnostnem razvoju (vprašanje Q10)	86

Slika 48: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o hrani in trajnostnem razvoju (vprašanje Q10)	87
Slika 49: Delež anketirancev, ki so pripravljeni plačati več za dobrine z oznako BIO ali EKO ..	88
Slika 50: Delež anketirancev, ki so vegani, vegetarijanci in vsejedci.....	90
Slika 51: Kolikokrat na teden uživaš meso	91

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: Anketni vprašalnik.....	i
------------------------------------	---

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

BDP – Bruto domači proizvod

B2B – angl. Business to business

B2C – angl. Business to customer

CERRE – (angl. *Centre on Regulation in Europe*); Center za ureditev v Evropi

CNPC – angl. The China National Petroleum Corporation

CO – ogljikov monoksid

CO₂ – ogljikov dioksid

covid – angl. Coronavirus disease

DLD – angl. Digital Life and Design Conference

ETS – (angl. Emissions trading system); Ogljična izmenjava

esp. – špansko

EU – (angl. European Union); Evropska unija

Eurostat – angl. European statistics

G2B – angl. Government to business

G2C – angl. Government to citizen

HDI – (angl. Human Development Index); Indeks človeškega razvoja

HPI – angl. Happy Planet Index

IBM – angl. International Business Machines

IEA – (angl. International Energy Agency); Mednarodna agencija za energijo

IMF – (angl. The International Monetary Fund); Mednarodni denarni sklad

IPCC – angl. Intergovernmental Panel on Climate Change

IT – Informacijska tehnologija

LED – angl. light emitting diode

MOIP – Mandatory Oil Import Quota Program

NASA – angl. National Aeronautics and Space Administration

NIOC – angl. National Iranian Oil Company

NO₂ – dušikov dioksid

NO_x – dušikovi oksidi

OECD – angl. The Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEC – angl. The Organization of the Petroleum Exporting Countries
OVE – Obnovljiv viri energije
PDVSA – esp. Petróleos de Venezuela
PM – Majhni trdi delci
SARS-COV-2 – angl. Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2
SURS – Statistični urad Republike Slovenije
TGP – Toplogredni plini
UMAR – Urad republike Slovenije za Makroekonomske analize in razvoj
UNCED – angl. United Nations Conference on Environment and Development
Unicef – angl. United Nations Children's Fund
UNWTO – angl. World Tourism Organization
WHO – angl. World Health Organisation
WISP – angl. Weighted Index of Social Progress
ZDA – Združene države Amerike
ZN – Združeni narodi

UVOD

Začetki razprave o blaginji segajo v čas Aristotela, prvega znanstveno usmerjenega ekonomista (4. stol. pr. n. št.), ki jo je označil z izrazom »Eudaimonia« in jo razložil preko subjektivnih elementov, kot je npr. sreča, in objektivnih, kot je npr. uspešnost (Kraut, 2018). Z njo se je v svojih delih ukvarjal tudi oče sodobne ekonomije, Adam Smith (18. stol.), omenjena je v Ameriški deklaraciji o neodvisnosti ter razpravah angleškega pravnika in filozofa Jeremyja Bentham (Welfare economics). Pred časom je prišlo do širšega soglasja, da je blaginjo potrebno razumeti kot večdimenzionalni koncept, ki zajema mnogo vidikov človeškega življenja, še vedno pa ni natančno opredeljeno, kaj pravzaprav blaginja sploh je, tako na individualni ravni kot na ravni družbe kot celote (Canoy & Lerais 2007, str. 2–3).

Bruto domači proizvod (BDP) je široko razširjeno merilo ekonomskih aktivnosti, ki meri tržno proizvodnjo. Pogosto se uporablja tudi kot merilo ekonomske blaginje, vendar je potrebno opozoriti, da temelji na nepopolni sliki, saj BDP meri le denarne transakcije, povezane s proizvodnjo blaga in storitev (Murn, 2010). Bolj celovit pogled, kako ekonomski sistem sovпада z družbenim in okoljskim sistemom, prikazuje slika 1.

Slika 1: Gospodarstvo kot del večjega sistema

Vir: prirejeno po Costanza, Hart, Posner & Talberth (2009).

Slika skuša prikazati, da gospodarstvo v prvi vrsti črpa koristi iz družbenega in človeškega kapitala in da sta količina in kakovost trga kapitala odvisni od neto naložb gospodarstva, močno pa je odvisno tudi od naravnega kapitala, naravnih virov in koristi ekosistema. Z merjenjem samo gospodarske aktivnosti (notranji krog) BDP ne upošteva sprememb naravnih, družbenih in človeških komponent kapitala skupnosti, na katerem slonita naš nadaljnji obstoj in blaginja. Ne samo da ne upošteva ključnih elementov kakovosti življenja, v veliko primerih celo spodbuja aktivnosti, ki so v nasprotju z dolgoročno blaginjo skupnosti (Costanza, Hart, Posner & Talberth, 2009, str. 8).

Naš planet se utaplja pod bremenom zahtev, ki mu jih nalagamo. Do leta 2050 naj bi svetovno prebivalstvo naraslo na 9 milijard, današnja potrošnja pa je petkrat večja kot pred petdesetimi leti, kar neposredno vpliva na podnebne spremembe in izumiranje vrst (Camil, 2010, str. 49). Že danes lahko v novicah beremo: »V žolodcu poginulega kita našli 40 kilogramov plastičnih vrečk« (»V žolodcu poginulega«, 2019). Morali bi se zavedati, da je ekonomski sistem le podsistem okolja. Kar se zgodi v ekonomiji, ima posredni ali neposredni vpliv na okolje, spremembe v okolju pa vzajemno narekujejo spremembe v ekonomiji. Gre torej za vzajemen odnos (Common & Stagl 2005, str. 87). V razvitejših državah živimo, kot bi imeli na voljo vsaj tri planete Zemlja. Povprečni Slovenec dnevno porabi 150 litrov vode (Kadunec, 2015), medtem ko angl. United Nations Children's Fund (Unicef) poroča, da 2,1 milijarde ljudi nima dostopa do varno upravljanih storitev oskrbe s pitno vodo (Unicef, 2017). Sir Nicholas Stern, bivši glavni ekonomist pri Svetovni banki, je izjavil, da bi trenutno poslovanje lahko imelo hujše gospodarske posledice kot obe svetovni vojni in velika gospodarska kriza skupaj (Brown, 2012). Rodela (2012) poudarja, da je smotrna uporaba naravnih virov skozi čas ključnega pomena, in ugotavlja, da so ti tudi v današnjem času, ki ga zaznamuje hiter tehnološki napredek, nenadomestljivi. Zato ne smemo pozabiti, da je človek edini lastnik in absolutni gospodar narave, ki mu je narava dana v nenehno izkoriščenje in uporabo.

Na študiju ekonomije študente kmalu seznani z nekaj pomembnimi ekonomskimi teorijami, ki so nastale na predpostavki definicije »Homo economicus« iz 19. stoletja. »Homo economicus« oziroma v slovenskem jeziku gospodarni človek se obnaša racionalno in si prizadeva ravnati tako, kot ga vodi njegova osebna korist ter skuša doseči maksimalno zadovoljitev. V novejših ekonomskih knjigah lahko najdemo kar nekaj nasprotnikov te teorije, vendar se ob aktualnem dogajanju in odnosu človeka do okolja vprašamo, ali ni omenjena teorija morebiti še najboljše opisala »gospodarnega« človeka. Ali je še pravilnejša tista prva, najpreprostejša definicija »homo economicus«, ki jo lahko najdemo v The Oxford English Dictionary iz leta 1883? Tu lahko najdemo tudi eno izmed Millovih fraz: »homo economicus or dollar-hunting animal«. Raziskave psihologa, Nobelovega nagrajenca za ekonomijo in strokovnjaka za odločanje, Daniela Kahnemana, v knjigi Razmišljanje, hitro in počasno (Kahneman, 2011) potrdijo slednjo misel. Kahneman je namreč ugotovil, da že samo prikaz slike denarja na steni povzroči, da so udeleženci eksperimenta vztrajnejši pri reševanju težkih nalog. Pri tem se je izkazalo, da že nezavedna navezava na idejo denarja povzroča povečan individualizem oziroma zmanjšuje prizadevanje za sodelovanje z drugimi. Kapitalizem kot družbeno gospodarska ureditev, ki jo pozna večina držav sveta, idejo o akumuliranju kapitala le še povečuje in pri tem vrednote trajnostnega razvoja potiska v ozadje.

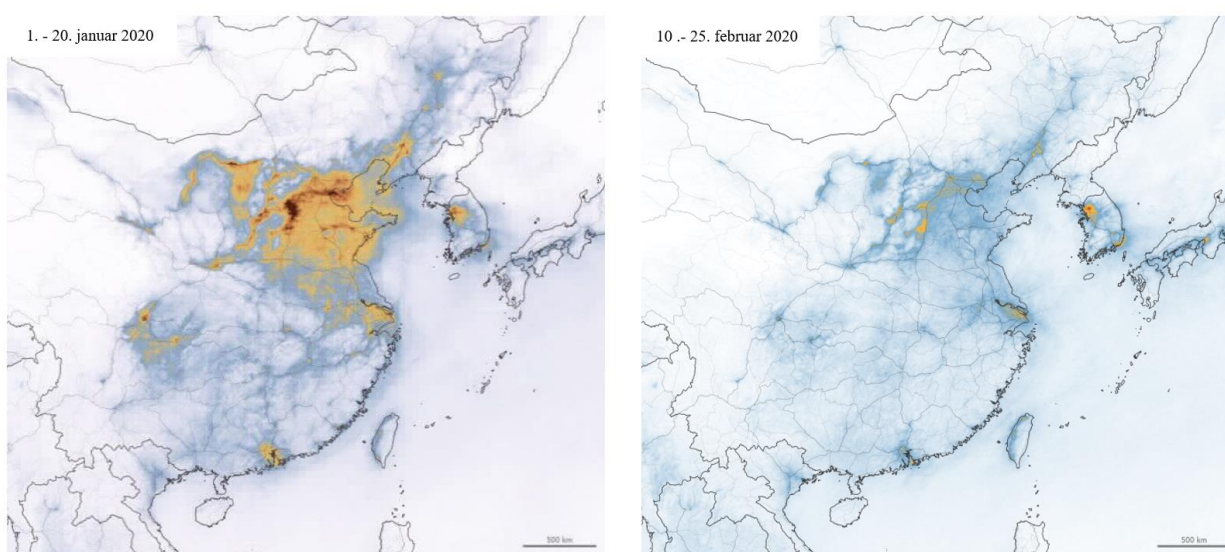
Pandemija bolezni angl. coronavirus disease (covid-19), ki jo povzroča koronavirus angl. severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) nam je na neizprosni način demonstrirala, kako krhko je naše človeštvo ob relativno blagih nepričakovanih dogodkih. Pandemija covid-19 je povzročila veliko zmede v svetovnem ustroju na vseh ravneh, vendar je prinesla tudi nekatere kratkoročno pozitivne učinke, zato bomo izbruh pandemije ovrednotili v luči trajnostnega razvoja (United Nations Environment programme, 2020).

Izbruh novega koronavirusa ima poleg mnogih smrtnih žrtev za posledico tudi znatno upočasnevanje ne samo Kitajske, ampak celotne svetovne ekonomije (United nations conference on trade and development, 2020), saj sta bila glavna ukrepa za zaježitev pandemije socialno distanciranje (angl. social distancing) in prepoved gibanja posameznikov. Svetovna velemesta, katerih ulice so bile nekoč nabito polne, so prazna (Anjum, 2020), v veljavo so stopile zelo stroge omejitve zbiranja ljudi v skupinah in njihovega gibanja dlje od stalnega prebivališča, ustavljen je bil javni linijski prevoz (avtobusi, vlaki, letala,...), prepovedana je bila ponudba blaga in storitev z nekaterimi izjemami itd. (Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje, 2020). Navedeni ukrepi za zaježitev pandemije so povzročili drastičen upad potovanj, industrijske proizvodnje ter porabe surove nafte in njenih derivatov (Erbach, 2020). Ena najbolj prizadetih panog je turizem, saj je bilo ocenjeno, da bo v letu 2020 za 20–30 % manj mednarodnih potovanj v primerjavi z letom 2019, kar pomeni izpad dohodkov med 300 in 450 milijardami ameriških dolarjev (Folinas & Metaxas 2020). Turizem predstavlja 10 % svetovnega GDP (World Economic Forum, 2020).

Opisani ukrepi za zaježitev širjenja koronavirusa imajo poleg negativnega vpliva na svetovno ekonomijo tudi pozitiven stranski učinek, ki se kaže v izrazitem znižanju svetovnih emisij toplogrednih plinov (TGP) in trenutnem izboljšanju stanja svetovne onesnaženosti zraka. Gledano v luči emisij ogljikovega dioksida (CO_2) se zdi, da trenutni položaj ponuja pogled v prihodnost, ki jo ambiciozni integrirani ekonomsko-energetski modeli že dolgo načrtujejo (Recovering fast and slow, 2020).

Dejstvo, da so se emisije toplogrednih plinov izrazito znižale na račun ohlajanja gospodarstva v času pandemije, dokazujejo tudi satelitski posnetki Kitajske, ki jih je objavila NASA (angl. National Aeronautics and Space Administration) in prikazujejo onesnaženost zraka v atmosferi (troposfera) z dušikovim dioksidom (NO_2), katerega primarni izvor so uporaba fosilnih goriv in premoga (slika 2). Zaznано je bilo 25 % znižanje onesnaženosti zraka (Isaifran, 2020, str. 275).

Slika 2: Primerjava onesnaženosti zraka v troposferi z NO_2 nad Kitajsko pred in med veljavnostjo ukrepov zaradi omejevanja širjenja virusa

Vir: prirejeno po NASA (2020).

Če izhajamo iz ugotovitev raziskav večine znanstvenikov medvladne skupine za podnebne spremembe (angl. Intergovernmental Panel on Climate Change, (IPCC)), ki jo sestavlja skupina neodvisnih znanstvenikov z vsega sveta, je pred nami realno vprašanje, kje in koliko je pripravljen sodobni človek popustiti v pogajanjih z materjo naravo, saj klimatske napovedi ob nespremenjenem načinu življenja niso ugodne. Ali smo pripravljeni na kompromise v sodobnem načinu življenja, ki bi omogočili normalno oz. vzdržno življenje na Zemlji tudi generacijam za nami? Ali nam trenutno življenje, kjer se ženemo za materialističnimi in drugimi presežki, res pomeni toliko, da bomo čez desetletja primorani vse svoje prihodke in prihranke nameniti nakupu temeljnih življenjskih dobrin: vodi, hrani, morebiti celo zraku, in na ta način spoznati moč zakona ponudbe in povpraševanja?

Človeštvo se sicer že spogleduje z življenjem na sosednjem planetu, vendar pozablja, da vse to, kar v vesolju išče kot pogojno sprejemljivo, planet Zemlja zanj nudi v najboljši možni obliki, saj Homo sapiens obstaja že okoli 200.000 let (Mounier & Lahr, 2019, str. 3406). Prav tako pri občudovanju morebitnega skromnega življenja na sosednjem planetu pozablja, da bo ob nespremenjenem načinu življenja in mišljena težavo, pred katero beži, odnesel s seboj.

Namen magistrskega dela je prek združitve teoretičnih znanj predstaviti aktualno problematiko podnebnih sprememb v povezavi z industrijskimi revolucijami, ki so človeštvu sicer prinesla najvišjo stopnjo udobja in ugodja v zgodovini, vendar po drugi strani terjajo visoko plačilo davka zaradi mačehovskega odnosa do narave. Trenutno stanje onesnaženosti planeta Zemlja terja globok razmislek o načinu življenja posameznika in družbe kot celote. V empiričnem delu magistrske naloge želimo z anketo spoznati razmišljanje, vrednote in obnašanje Slovencev v letu 2019 v odnosu do okolja, predvsem pa ugotoviti, ali je Slovincem pomembnejše stanje na bančnem računu oz. cena nekega izdelka kot pa okoljska komponenta nekega izdelka. Zanima nas, ali se potrošniki kdaj vprašamo tudi o prihodnosti oz. posledicah naših odločitev, ki jih imajo le-te na okolje.

Cilj magistrske naloge je z anketnim vprašalnikom o vrednotah in navadah Slovencev ugotoviti, ali pri Slovencih obstaja korelacija (pozitivna/negativna) med trajnostnim načinom življenja in brezglavim potrošništvom, ki je značilno za sodobni način življenja.

V magistrskem delu bomo poskušali spoznati vrednote Slovencev v odnosu do narave v letu 2019 in poskušali priti do odgovora na vprašanje, ali se Slovenci zavedamo, da je ekonomski sistem podsistem okolja in ali so nam denar in materialne dobrine pomembnejše od okolja. Raziskovalni vprašanji, ki ju bomo proučevali, sta:

R₁: Slovincem je pomembnejši trenutni užitek, ki jim ga nudi sodobni način življenja, kot posledice tovrstnega načina življenja.

R₂: Slovincem je pri nakupu dobrin iz segmenta najbolj oporečnih industrij najpomembnejši element cena.

Magistrska naloga je razdeljena na šest glavnih sklopov. V prvem delu se bomo seznanili s pojmom »Homo economicus« ter spoznali temeljni ekonomski problem. V drugem poglavju se bomo sprehodili skozi zgodovino štirih industrijskih revolucij in spoznali, kateri naravni viri so prevladovali v vsaki od revolucij. V tretjem poglavju bomo spoznali temeljne značilnosti in zakonitosti kapitalizma ter bruto domačega proizvoda kot glavnega merila blaginje. V četrtem poglavju bomo spoznali trajnostni razvoj in ugotovili, kako lahko kot posamezniki prispevamo k tovrstnemu načinu življenja. V petem poglavju bomo spoznali prednosti in slabosti pandemije covid-19, zlasti v povezavi s trajnostnim razvojem. V zadnjem delu bomo prikazali rezultate raziskave ter podali sklep glede postavljenih raziskovalnih vprašanj.

1 HOMO ECONOMICUS IN TEMELJNI EKONOMSKI PROBLEM

S terminom homo economicus oz. ekonomski človek smo se srečali v 19. stoletju, ko je Mill (1848) v svojem delu *Principles of Political Economy* opisal človeka kot bitje, ki ima željo po akumuliranju bogastva in iskanju optimalne poti do tega cilja. Klasiki so ekonomskega človeka na kratko opisali: »kot žival, ki hlasta za čim večjo količino denarja« (Hudik, 2015, str. 154). V nadaljevanju Hudik (2015, str. 154) navaja, da je ekonomski človek definiran kot agent, ki ima željo po akumuliranju bogastva oz. ekonomskih dobrinah. To so dobrine, ki so:

- sposobne prinašati zadovoljstvo oz. zaničati stisko,
- omejene glede ponudbe in
- prenosljive oz. jih lahko menjamo.

Teoretični model ekonomskega človeka je bil deležen različnih nadgradenj in kritik skozi novejša obdobja. Hkrati je bilo ugotovljeno, da nobena izmed njih ne drži ves čas. Racionalnost človeka, ki je poleg sebičnosti temeljna značilnost ekonomskega človeka, je namreč kompleksna kot teorija šaha, zato je model ekonomskega človeka lahko zgolj teoretični model.

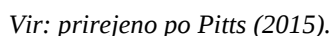
Nwogugu (2006, str. 451) ugotavlja, da je človeško odločanje v pogojih tveganja in tudi na splošno predmet vplivov različnih faktorjev. Na človeka ne vplivajo le makroelementi, kot je maksimizacija koristi, ampak tudi mikroelementi, kot so npr. etični zadržki, možnost obžalovanja, biološke razlike, filozofske opredelitve, strahovi in še mnogi drugi faktorji. Gintis (2000, str. 311) ugotavlja, da ekonomski agenti v strateških odnosih večkrat ravnaajo recipročno in v dobro družbe, kar je v nasprotju s standardnim modelom, ki predvideva sebično ravnanje ozirajoč se le na svojo korist. Z višjo sposobnostjo zavedanja okolice prihajajo intuitivna spoznanja, da je delovanje v dobro družbe hkrati tudi delovanje v dobro sebi. Ekonomski človek je še vedno sebičen, le njegova sposobnost razumevanja časovnega horizonta posledic njegovih odločitev je boljša iz obdobja v obdobje. Kljub vsemu bo maksimiziral svojo korist – četudi le-ta ni materialna.

Poudariti moramo, da klasiki niso trdili, da si ljudje želimo samo bogastva in kakršnega koli bogastva. Motiv akumuliranja bogastva so opisovali kot situacijo, kjer »ima vsak človek nepotešene želje, za katere meni, da jih lahko poteši z dodatnim bogastvom« (Senior, 1854).

Problem, ki si ga delimo vsi, vse države sveta oziroma civilizacije skozi celotno zgodovino, je problem pomanjkanja. Od tod izhaja tudi temeljni ekonomski problem. Ljudje imamo namreč neomejene potrebe; dobrine, s katerimi lahko zadovoljujemo svoje potrebe, pa so omejene. Zato se moramo soočiti s ključnim ekonomski problemom, kako z omejenimi naravnimi viri in v okviru meja, ki nam jih postavlja planetarno okolje, zagotoviti blaginjo vseh ljudi, saj je nepravilno razporejeno globalno bogastvo trajen vir konfliktov in vojn (Kralj, 2011, str. 8).

V ekonomiji kot dobrine definiramo materiale, ki zadovoljujejo človekove želje in potrebe ter zagotavljajo korist potrošniku. Dobrine razlikujemo med blagom, ki je opredmetena lastnost, in storitvami, ki niso fizične narave. Ko je neke dobrine manj, kot znašajo potrebe ljudi po njej, gre za relativno redko ali ekonomsko dobrino. S takšnimi dobrinami se ukvarja ekonomska veda, saj moramo z njimi preudarno gospodariti, kajti z njimi lahko zadovoljimo le del naših potreb. Relativna redkost dobrin se izraža s ceno dobrine, pri čemer velja izpostaviti, da denar ni dobrina. Je le sredstvo, ki nam omogoča, da dobrine pridobimo oz. kupimo. Pri omejenosti sredstev oz. dobrin pa ne gre samo za količino, ampak za razmerje med razpoložljivo količino dobrin in človeškimi potrebami. To pomeni, da mora družba oblikovati mehanizme, s katerimi določa kdo, v kakšnem obsegu in kdaj lahko dobi posamezno ekonomsko dobrino. Takšen mehanizem je lahko tržni mehanizem, ki prepušča posamezniku odločitev, ali je pripravljen plačati dobrino po določeni ceni, sicer je ne dobi (Glas, 2002).

Slika 3: Temeljni ekonomski problem

1. Kaj (in koliko) proizvajati?

Potrebno se je odločiti, kaj proizvesti in v kolikšni količini. Prav tako se moramo odločiti, koliko vsakega blaga je potrebno proizvesti in v kakšnem razmerju ga je potrebno proizvesti. Sledi še časovna opredelitev proizvodnje.

Na primer: vprašati se moramo, ali moramo danes proizvesti suknjič ali torto. Ali potrebujemo nekaj zelo kakovostnih suknjičev ali naj se raje osredotočimo na izdelavo manj kakovostnih tort, ki jih bomo prodali po nižji ceni? Odgovoriti si moramo tudi na dodatno vprašanje: ali naj se raje osredotočimo na proizvodnjo pečic, da bomo jutri lahko proizvedli več tort. To pomeni, da bi morali danes zmanjšati potrošnjo oz. vlagati v kapitalske naložbe.

2. Kako proizvajati?

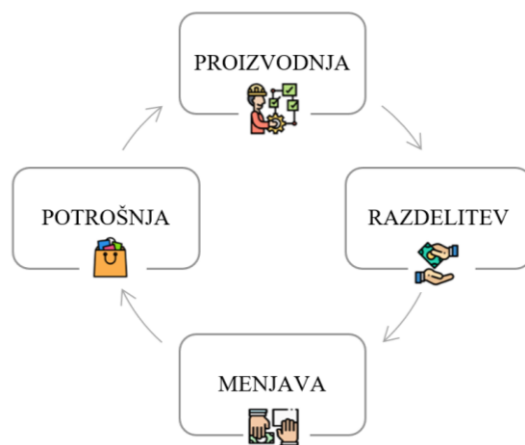
Ko se odločimo, kaj in koliko proizvesti, se moramo odločiti tudi, kako proizvajati in kdo bo proizvajal. Gre za še eno veliko vprašanje ekonomije. Na primer: država si mora odgovoriti na vprašanje, ali se je boljše ukvarjati s kmetijstvom ali je bolje več vlagati v šolanje strojnih inženirjev. Obe možnosti imata svoje prednosti in pomanjkljivosti. V nadaljevanju se soočimo tudi s pomisleki glede virov proizvodnje. Na primer: ali naj se uporablja poceni energija iz premoga, ki veliko onesnažuje, ali naj se osredotoči na potencialno nevarni, vendar (relativno) čisti jedrski energiji? Potrebno se je odločiti, katera je najboljša kombinacija dejavnikov, da lahko ustvarimo želeno količino dobrin in storitev. Opredeliti moramo natančno količino proizvodnih dejavnikov (zemljo, delo in kapital), ki jih potrebujemo, da lahko proizvajamo dobrine.

3. Komu proizvajati?

Na koncu se je potrebno odločiti še, kdo bo imel koristi od gospodarskih dejavnosti in koliko bo dobil. Temu rečemo tudi problem distribucije, saj se moramo odločiti, kako bo bruto domači proizvod razdeljen med številne družine v državi z različnimi željami in potrebami. Ali bomo na koncu dobili družbo z malo bogataši in množico lačnih in revnih? Ali bomo imeli socialno pravičnost in pravično porazdelitev bogastva?

Za lažjo predstavo celotnega potrebnega procesa za zadovoljevanja naših potreb si oglejmo sliko 4, ki prikazuje faze gospodarskega procesa.

Slika 4: Faze gospodarskega procesa

Vir: lasten vir.

(1) V prvi fazi gospodarskega procesa, proizvodnja, iz narave pridobivamo surovine, jih preoblikujemo in jim damo nove lastnosti. (2) V naslednji fazi si razdelimo zaslužek, ki smo ga dobili od prodaje rezultatov proizvodnje v skladu z vloženim delom. Razdelitev zaslužka je lahko posredna (denar) ali neposredna (naturalna). (3) Menjava je faza, v okviru katere menjamo denar, ki smo ga dobili, v razdelitvi za dobrine, ki jih potrebujemo. Ta faza je omejena s količino denarja in s potrebami, ki jih želimo zadovoljiti. (4) V zadnji fazi stvari potrošimo. Ker smo stvari potrošili, je potrebna ponovna proizvodnja novih surovin; in tako je krog sklenjen.

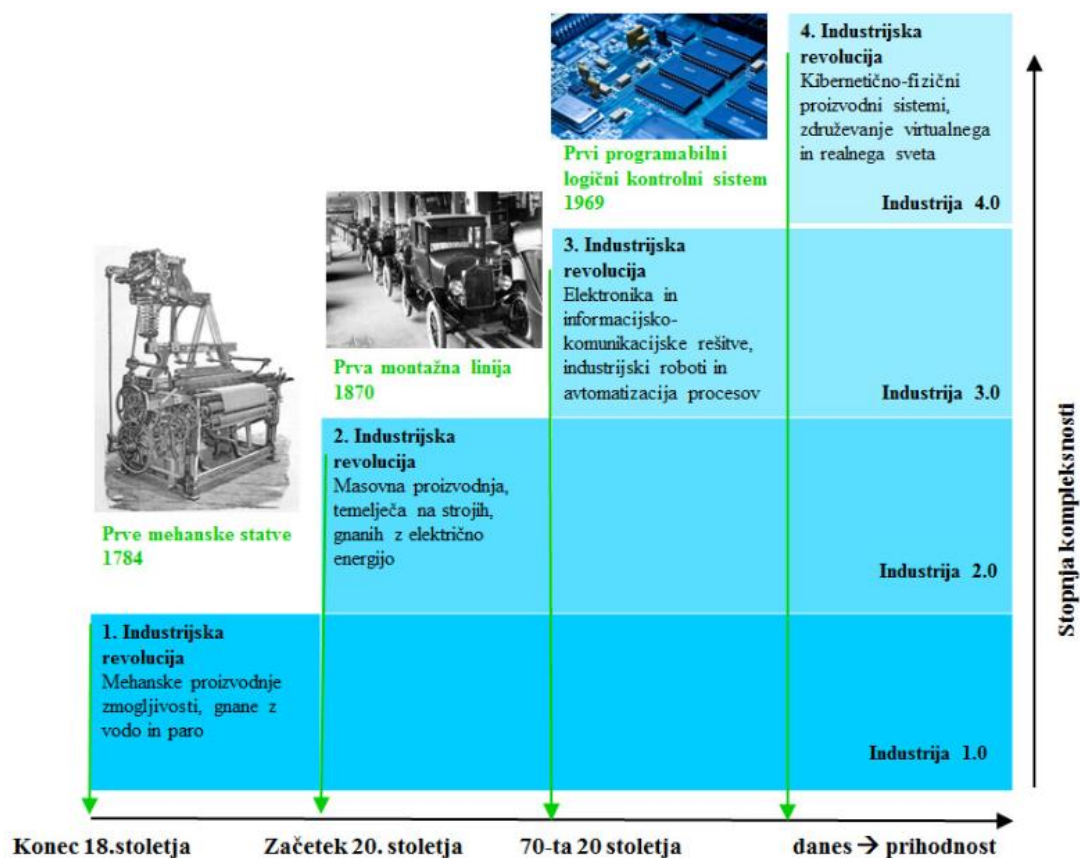
2 INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE – GONILO NAPREDKA IN BLAGINJE

Razvoj je obsežen gospodarski, socialni, kulturni in politični proces, katerega cilj je nenehno izboljševanje blaginje prebivalstva kot celote kot tudi na ravni vsakega posameznika, pri čemer je bistvena pravična razdelitev koristi, ki jih prinaša (Drudy, 2010, str. 7).

Do prve industrijske revolucije se je velika večina svetovnega prebivalstva borila za dostop do osnovnih človekovih potreb¹. Potek dela je bil ročen, z uporabo sile človeških mišic in/ali živali. Industrijska revolucija je potekala skozi več faz, do danes pa imamo zgodovinsko definirane štiri industrijske revolucije. Ob pregledu prvih treh industrijskih revolucij ugotavljamo, da se v literaturi pojavljajo neskladja pri njihovi časovni umestitvi. Slika 5 prikazuje največjo značilnost ter kompleksnost vsake od industrijskih revolucij.

¹Max-Neef razvršča osnovne človekove potrebe na eksistenco, zaščito, naklonjenost, razumevanje, sodelovanje, prosti čas, ustvarjanje, identiteto in svobodo. Manfred A. Max-Neef with Antonio Elizalde, Martin Hopenhayn. (1991). Human scale development: conception, application and further reflections. New York: Apex. Chpt. 2. "Development and Human Needs", str. 18.

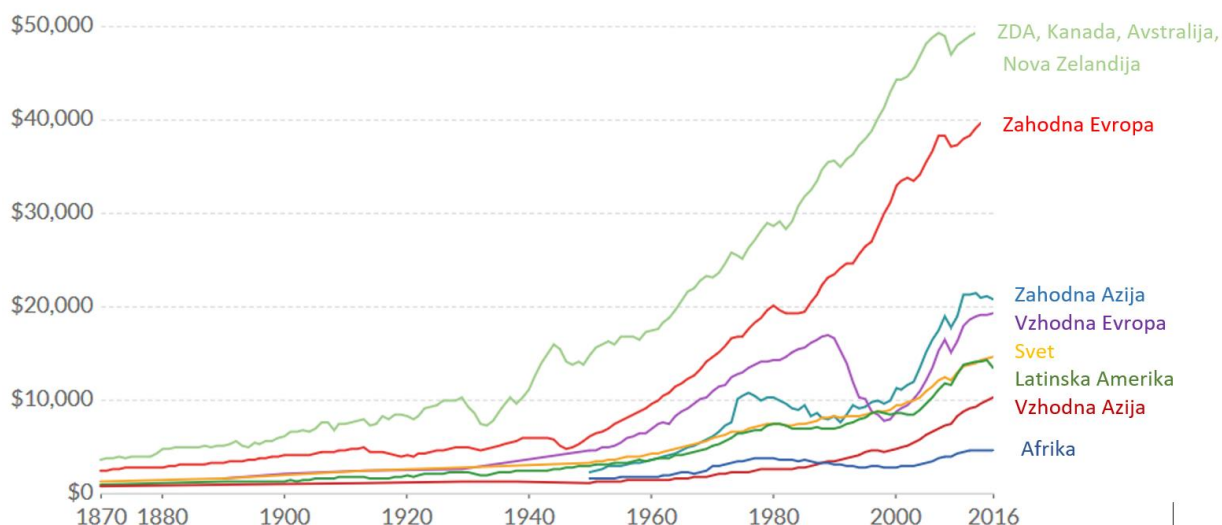
Slika 5: Pregled industrijskih revolucij skozi zgodovino

Vir: prirejeno po Schlaepfer, Koch & Merkofer (2015).

Vsaka industrijska revolucija je prinesla nove proizvodne tehnologije, ki so bistveno spremenile delovne pogoje in življenjski slog vseh ljudi. BDP se je s prvo industrijsko revolucijo občutno povečal in je ob vsaki naslednji revoluciji samo še rasel (glej sliko 6).

Slika 6: BDP na prebivalca, prilagojen spremembam cen s časom (inflacija) in razlikam v cenah med državami (merjen v \$ v letu 2011)

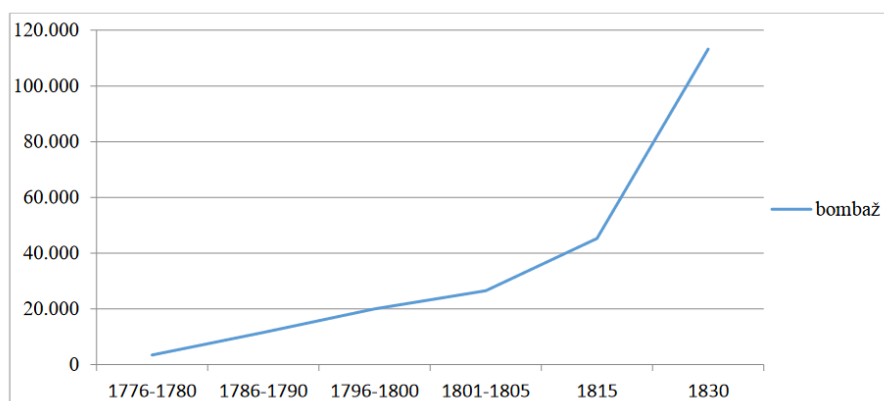
Vir: prirejeno po Bolt, Inklaar, de Jong & Luiten van Zanden (2018).

2.1 Prva industrijska revolucija

V Angliji se je proti koncu 17. stoletja pojavila potreba po strojih z večjo močjo, saj človek in žival nista več zadoščala za črpanje vode iz vse globljih rudnikov. Znanost je napredovala do te mere, da so bili v drugi polovici 18. stoletja, natančneje leta 1776, nameščeni prvi motorji na paro. James Watt je namreč izboljšal parni stroj do te mere, da je bil namenjen široki uporabi. Watt je bil naslednjih nekaj let zelo zaposlen z nameščanjem vse več motorjev, večinoma v Cornwallu, za črpanje vode iz rudnikov. Dela so potekala neprestano, saj je bil premog, glavni vir energije za delovanje Wattovega parnega stroja, na dosegu rok (Ayres, 1990).

Energija pare in vode sta omogočili uvedbo mehanizacije, ki je nadomestila ročno delo. Z mehanizacijo so odpravili dela v proizvodnji, ki so bila fizično težka. Največjih inovacij v tistem času je bila deležna tekstilna industrija (izboljšana predilni stroj in mehanične statve). 90 odstotkov predilnic bombaža je do leta 1850 že poganjal parni stroj (Mathias, 1969, str. 133). Produkcija in izvoz bombaža sta se v Angliji bistveno povečala, s tem pa se je povečal tudi uvoz nepredelanega bombaža. Na sliki 7 je prikazan uvoz nepredelanega bombaža v letih od 1776 do 1830. S slike 7 je lepo razvidno nenehno povečevanje uvoza bombaža v omenjenih petdesetih letih. Največji porast je zaznati v letih od 1815 do 1830, ko se je povečal s 45.000 na skoraj 120.000 ton.

Slika 7: Povprečni uvoz nepredelanega bombaža v letih 1776 do 1830 v tonah

Vir: prirejeno po Hartwell (1965).

Razvoj tehnologije uporabljene v tekstilni industriji je povzročil tudi spremembo povpraševanja po delavcih različnih profilov. Otroci so pri večini delodajalcev postali bolj zaželena delovna sila od odraslih, saj so bili precej spretnější pri določenih delih. Vpeljava novih strojev in nadomeščanje delovne sile z otroki sta bila glavna razloga nižjih mezd in velikih odpuščanj v tej panogi. V Veliki Britaniji se je tovrsten sistem dela obdržal do sredine 19. stoletja (Braudel, 1991, str. 268–271). V tem obdobju so se pojavili tudi prvi sindikati. Leta 1899 je bil sklenjen tako imenovani Septembrski kompromis med dansko zvezo sindikatov in danskim združenjem delodajalcev. V skladu s tem kompromisom je bila sklenjena prva kolektivna pogodba na svetu (Drobníč, 2009).

V času prve industrijske revolucije so se ljudje spoznali tudi z delitvijo dela in prešli na manufakturno proizvodnjo. To področje je pritegnilo tudi Adama Smitha. V svojem znamenitem

delu iz leta 1776 z naslovom Bogastvo narodov je Smith (2010, str. 14) zapisal: »Ta veliki porast storilnosti, ki ga z delitvijo dela zmore doseči isto število ljudi, povzročajo tri različne okoliščine: prvič, večja spretnost vsakega posameznega delavca; drugič, prihranek časa [...]; in končno, iznajdbe velikega števila strojev, ki lajšajo in krajšajo delo ter omogočajo, da delo številnih ljudi opravlja en sam človek.«

Približno 100 let po odkritju parnega stroja so razvili tudi parnik in prvo lokomotivo. Železniški transport je nadomestil konjske vprege. Ljudje in blago so postali mobilnejši kot kadar koli prej (Schwab, 2016, str. 6).

Naravni viri

Tako v industriji kot tudi zasebno je prednjačila uporaba lesa. Ker je veliko povpraševanje po lesu les potisnilo med redke dobrine, se je njegova cena zvišala. Britanci so bili tako prisiljeni poiskati novo rešitev. Našli so jo v premogu, katerega so imeli v depozitih. Leta 1700 so premoga izkopali cca 2,5 milijona ton na leto, leta 1800 približno 10 milijonov ton in leta 1829 že približno 16 milijonov ton. Premog se je do konca 18. stoletja tako uveljavil kot najpomembnejši vir energije, ki jo je industrija potrebovala za svoje delovanje. V Evropi (brez Rusije) je tako pokrival kar 95 odstotkov potreb industrije po energiji (Hobsbawm, 2012, str. 30).

Pred Wattovim parnim strojem je bila voda zelo pomemben vir energije in pogonsko sredstvo, kar je bil glavni razlog, da se je proizvodnja s svojimi obrati širila zlasti v neposredni bližini le-te. Izum parnega stroja pa je omogočil, da so se tovarne lahko gradile ne glede na oddaljenost od vode (Ayres, 1990).

Na drugi strani je izum parnega stroja »izvirni greh« onesnaževanja, s katerim se soočamo še danes.

2.2 Druga industrijska revolucija

Drugo industrijsko revolucijo imenujemo tehnološka revolucija. Zaznamovala je obdobje od leta 1850 in obe svetovni vojni. Za največji mejnik te revolucije štejemo množično proizvodnjo avtomobilov, ki jo je leta 1910 zagnal Henry Ford (Ford & Crowther, 1922). Zanj je značilna množična proizvodnja, in sicer v obeh pomenih izraza: proizvedene dobrine so množične, saj se jih proizvaja za množični trg v zelo velikih količinah. Taka proizvodnja tudi mobilizira množice delavcev, ki delajo za tekočim trakom in kjer z najmanjšimi možnimi stroški izdelujejo standardizirane dobrine, vse to pod pritiskom racionalizacije (Močnik, 2006, str. 128). Tovrstni način proizvodnje se je iz avtomobilske industrije širil tudi na druge industrije ter postavil nove standarde pri poslovanju in trgovanju. Tako je bil po načelu množično proizvedenih standardiziranih proizvodov postavljen nov proizvodni normativ, in sicer za več kot 50 let (Rifkin, 2007, str. 180).

Masovno proizvodnjo je omogočila elektrika in posledična uporaba električnih strojev. Prvi se je z idejo o elektriki začel poigravati Michael Faraday. Thomas Edison in Joseph Swan sta nato izpopolnila svojo žarnico, ki je bila praktična za domačo uporabo. To je poleg pojave prvih učinkovitih komercialnih električnih generatorjev v 1870-letih omogočilo javno elektriko. Ideja

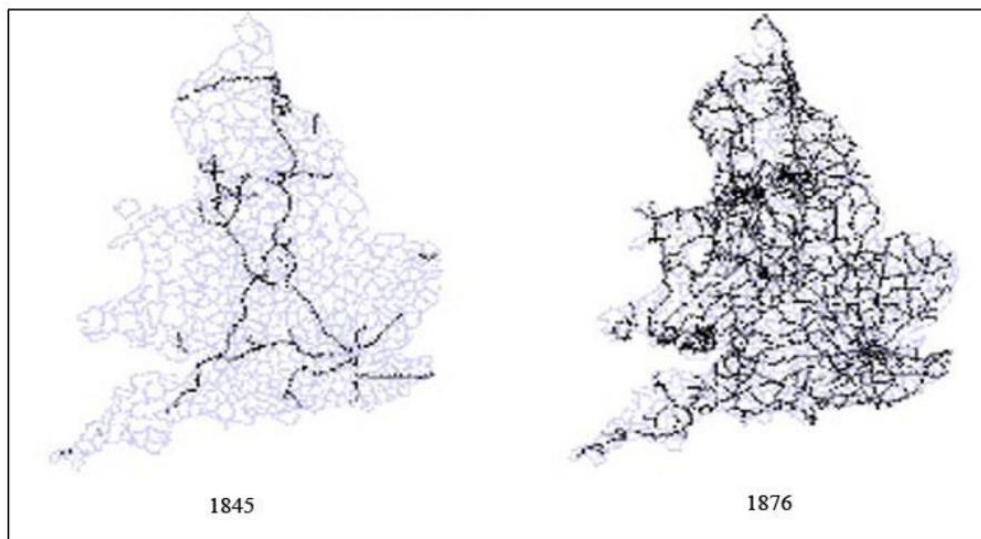
Sebastian Ziani de Ferranti o visokonapetostnem izmeničnem toku je nato omogočila še proizvodno linijo in množično proizvodnjo (Kirby, Withington, Darling & Kilgour, 1990).

Spodaj lahko najdemo še nekaj izumov in naukov, ki so bistveno spremenili življenja (povzeto po Hendrickson, 2014):

- telegraf (Samuel Morse),
- telefon (Alexander Graham/Antonio Meucci),
- elektromotor, radio, daljinec (Nikola Tesla),
- radioaktivni element radij (Marie Curie),
- relativnostna teorija (Albert Einstein),
- temeljni nauk o evoluciji (Charles Darwin),
- odkritje antibiotika (Alexander Fleming),
- rentgen (Wilihelm Konrad Röntgen),
- dinamit (Alfred Nobel),
- baterija (Alessandro Volta),
- kamera (Louis in Auguste Lumiere),
- cepelin (Zeppelin),
- motorno letalo (Wilbur in Orville Wright).

»Gradnja železniške mreže v drugi polovici 19. stoletja je bila kazalnik gospodarskega razvoja države, proizvodnja lokomotiv pa kar merilo tehnične ravni neke države« (Prunk, 2015, str. 197). Primerjavo razširjenosti železniškega omrežja v Angliji in Walesu, v letih 1845 in 1876, vidimo na sliki 8.

Slika 8: Železniško omrežje v Walesu in Angliji

Vir: Schwartz (1999).

Svetovna trgovina se je v letih od 1800 do 1840 skoraj podvojila. Nato je od leta 1850 do leta 1870 ponovno narasla, in sicer za kar 260 % (Hobsbawm, 2011, str. 39). Hobsbawm je zapisal (2011, str. 43): »Prav gotovo je obsežni proces liberalizacije spodbudil zasebno podjetništvo,

liberalizacija trgovine pa je okrepila gospodarsko ekspanzijo, čeprav ne smemo pozabiti, da je bil marsikateri formalni proces liberalizacije povsem nepotreben. Nekatere vrste svobodnega mednarodnega gibanja, ki so danes nadzorovane, še zlasti kapitala in delovne sile, torej tudi migracije, so bile leta 1848 v razvitem svetu nekaj tako samoumevnega, da so jih komaj omenjali.«

Ljudje so množično prihajali s podeželskih okolij v mesta, da bi bili bližje tovarnam, kjer so delali, saj je industrija obljubljala hiter zaslužek. Prej so bili ti ljudje navajeni, da so si sami organizirali svoje delo, ki je bilo podrejeno letnim časom in svetlobi, sedaj pa delajo v tovarni, kjer jih vodi ura delovnega časa, opisuje Freeman. Razvoj prometnih povezav je še dodatno olajšal dostop do mest, zato je posledično marsikje na podeželju korenito spremenil življenjske razmere (Rebernik, 2008, str. 39). Tako z vidika kapitala kakor tudi zemlje je kmetijstvo postalo intenzivnejše. Povečal se je obseg obdelovalnih površin, hkrati pa je število zaposlenih ostalo približno enako (Mokyr, 2011, str. 201), kar pomeni, da je bilo potrebnih manj delavcev za obdelovanje hektara zemlje.

Bistveno se je spremenila tudi vloga žensk v delovnem procesu, saj je le-ta rasla. Ženske so se zato organizirale v gibanja in se bojevala za politično, kulturno in socialno enakopravnost. Najbolj odmevno je bilo gibanje Sufražetk v Veliki Britaniji, ki so zahtevale volilno pravico (Burnette, 2008).

Naravni viri

Uporaba nafte je znana že iz prazgodovine. Egipčani so jo uporabljali pri balzamiranju trupel, med tem ko so pomorščaki Feničani z njo premazali trupe ladji, da so jih ščitili pred zunanjimi vplivi (Janežič, 2005, str. 9), svet pa je popolnoma spremenila, ko so jo začeli črpati v komercialne namene. Danes si življenja brez nafte ne znamo predstavljati več, saj je surovina za najpomembnejša pogonska sredstva, ki poganjajo približno 90 odstotkov vseh vozil, prav tako pa je ključnega pomena za ogrevanje bivališč. Nafta je tudi osnova za mnoge industrijske izdelke, kot so plastika, pesticidi in različna gnojila. Zaradi pomembne vrednosti je postala ključna strateška surovina in ima pomembno vlogo v številnih vojnah (Lešnik & Koren, 2016).

Prvo vrtino na mehanski način je v Rusiji naredil F. N. Semenov (ruski inženir) okrog leta 1848. Nekaj let kasneje je poljskemu kemiku Ignaciju Lukaszewiczu uspel velik preboj, saj je uspel destilirati petrolej (destilacija kerozina iz nafte), ki je bil pomemben pri umetni razsvetljavi (Mravljak, 2013, str. 9).

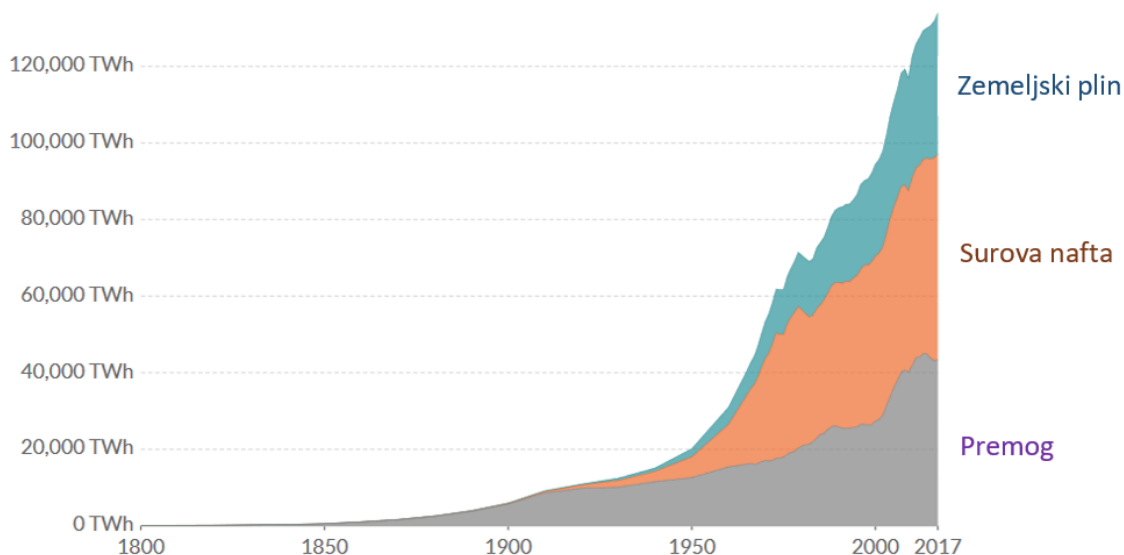
Za začetek naftne industrije štejemo leto 1859, ko je Američan Edwin Drake v Tituswillu (Pennsylvanija) izvrtal prvo vrtino za črpanje surove nafte. Kmalu so ustanovili tudi prvo naftno družbo The Standard Oil Company (ustanovitelja John Rockefeller in Henry Flagler), ki se je ukvarjala s črpanjem, transportom ter prodajo nafte in njenih derivatov. To je bila pomembna prelomnica za celotno svetovno gospodarstvo, ki se je takrat začelo oblikovati (Lenarčič, 1993, str. 14). Leta 1867 je Nicolaus August Otto struktural prvi motor z notranjim izgorevanjem, ki je postopoma nadomestil parni stroj, raba nafte pa se je še dodatno povečala z iznajdbo dizelskega motorja leta 1893, ki ga je skonstruiral Rudolf Diesel (Janežič, 2005, str. 9). Leta 1873 je bila ustanovljena še ena pomembna naftna družba, Nobel Brothers Oil Production Company, ki sta jo ustanovila brata Ludwig in Robert Nobel, s sedežem podjetja v Sankt Peterburgu. Podjetje je tudi

izumitelj transporta po ceveh (angl. pipeline transport), ker so imeli težave z distribucijo nafte iz Bakuja v druge države po vsem svetu. Prav tako so izumitelji prvega tankerja za prevoz 2000 ton nafte – Zoroaster. Podjetje je hitro postalo eno največjih in najvplivnejših na svetu (Center for business history, 2016).

Leta 1959 so Združene države Amerike (ZDA) uvedle t. i. obvezni program uvoznih naftnih kvot (angl. Mandatory Oil Import Quota Program (MOIP)), s katerim so določile največjo dovoljeno količino uvožene nafte. Pri uvozu so dajale prednost uvozu iz Kanade in Mehike, kar je povzročilo padanje cene nafte, načrpane na območju Perzijskega zaliva (Shojai, 1995, str. 85), kar naj bi bil povod za nastanek angl. The Organization of Petroleum Exporting Countries, kratica OPEC². OPEC danes združuje trinajst držav, ki skupaj načrpajo tretjino vse načrpane nafte na svetu. Države članice so: Alžirija, Angola, Ekvador, Indonezija, Iran, Irak, Kuvajt, Libija, Nigerija, Katar, Savdska Arabija, Združeni arabski emirati in Venezuela. Drugo tretjino vse nafte danes načrpa sedem novih sester, ki so v državni lasti. Te so: SaudiArmco (Savdska Arabija), Gazprom (Rusija), The China National Petroleum Corporation, kratica CNPC (Kitajska), National Iranian Oil Company, kratica NIOC (Iran), Petróleos de Venezuela, kratica PDVSA (Venezuela), Petrobras (Brazilija) in Petronas (Malezija). Tretja tretjina pripada mnogim manjšim družbam (Žužek, 2015). Cena nafte, ki jo izračunava OPEC, je danes pomemben kazalnik razmer na naftnem trgu. Osnovna determinanta izračuna cene nafte je sicer gibanje splošnega razmerja med ponudbo in povpraševanjem, kratkoročna nihanja cen pa so posledica številnih dejavnikov (Arezki in drugi, 2017) .

V drugi industrijski revoluciji so začeli z uporabo še enega fosilnega goriva – zemeljskega plina. Globalna poraba posameznega energenta je vseskozi naraščala, kar prikazuje slika 9.

Slika 9: Globalna poraba fosilnih goriv v obdobje 1800 do 2017, merjene v teravatnih urah

Vir: prirejeno po Smil (2017a).

² Delovanje OPEC-a je usmerjeno v usklajevanje in koordiniranje naftne politike držav članic, s čimer naj bi zagotavljali pravične cene proizvajalcem nafte, učinkovito, gospodarno in redno oskrbo držav porabnic nafte in primeren donos na vloženi kapital vsem, ki investirajo. Sedež organizacije je na Dunaju. (Burkeljca, 2001, str. 46).

2.3 Tretja industrijska revolucija

S pojavom prvega računalnika in digitalne tehnologije se je med leti 1950 in 1970 odvila tretja industrijska revolucija, ki ji pravimo tudi digitalna revolucija. Splošno obstaja prepričanje, da se je pričela leta 1969 z izumom prvega Programmable Logic Controller (PLC), kar lahko grobo prevedemo kot prvi digitalni računalnik. Velja izpostaviti, da se je razvoj le-tega osredotočal zlasti na področje strojne opreme (Li, Hou & Wu, 2017, str. 627). Če to obdobje povzamemo na kratko, bi ga lahko opisali kot obdobje zaznamovano z razvojem polprevodnikov, prvih velikih računalnikov ter pozneje osebnih računalnikov in pojavom interneta (Schwab, 2016, str. 6).

12. avgusta 1981 je angl. International Business Machines, kratica IBM, predstavil prvi model osebnega računalnika, IBM PC 5150 (The birth of the IBM PC, 2020). Podjetje je ocenilo, da bo v prvih petih letih prodalo 250.000 osebnih računalnikov PC5150, vendar so jih že do konca 1982 prodali okrog 200.000 enot, do konca leta 1983 pa okrog 750.000 enot, kar pomeni, da so napovedi o prodaji podcenili za več kot 800 %, zato je prihajalo do velikih zastojev pri dobavi naročil (Hormby, 2006; Pollack, 1983).

Ključni dejavniki za uspeh osebnega računalnika so po Djurdjiću (2001, str. 8) naslednji:

- programska oprema, napisana posebej za osebni računalnik, zaradi katere so ga bili potrošniki sploh pripravljeni kupiti, t. i. »ubijalski« programi (angl. killer application)³;
- kloniranje, ki je zaradi večje ponudbe zniževalo cene;
- razširljivost, ki je omogočala nadgradnjo in uporabo komponent različnih proizvajalcev; sodelovanje med družbami IBM, Intel in Microsoft.

Obdobje tretje industrijske revolucije označuje tudi prehod iz industrijske družbe, ki je bila značilna za prvo in drugo industrijsko revolucijo, v informacijsko družbo oz. družbo znanja. Družbo znanja opredeljujejo naslednji indikatorji (Kanjuo-Mrčela & Ignjatović, 2006, str. 466):

- informacijska tehnologija (IT),
- naraščajoči pomen inovacij, ki so vir kompetitivnosti,
- razvoj storitvene ekonomije, družbeno učenje in učinki procesa globalizacije (Lenarčič, 2007, str. 94).

Svet se je preobrazil v t. i. globalno vas in IT panoga je (skupaj s sorodnimi panogami) prispevala več kot 70 odstotkov rasti ameriškega gospodarstva v 90. letih. Nasploh je bila gospodarska rast v tem obdobju močno povezana z razvojem IT (Prašnikar, Redek & Koman, 2017). IT je namreč popolnoma preoblikoval idejo prostora in razdalje, kar je bilo še posebej izrazito v poslovnem okolju (Carvalho, 2006, str. 5).

Preoblikovanje ideje prostora in razdalje je spremenila tudi vsakdanjik vseh ljudi z IT opremo. Z uporabo IT naprav ni bil več potreben fizičen stik za ureditev določenih zadev, saj se jih je lahko uredilo preko IT sistemov. Internet je omogočil:

³ »Ubijalski« programi so tisti programi, ki osebnemu računalniku vdihnejo nov smisel in prepričajo veliko število potrošnikov k nakupu (Mesojedec, 2001, str. 14).

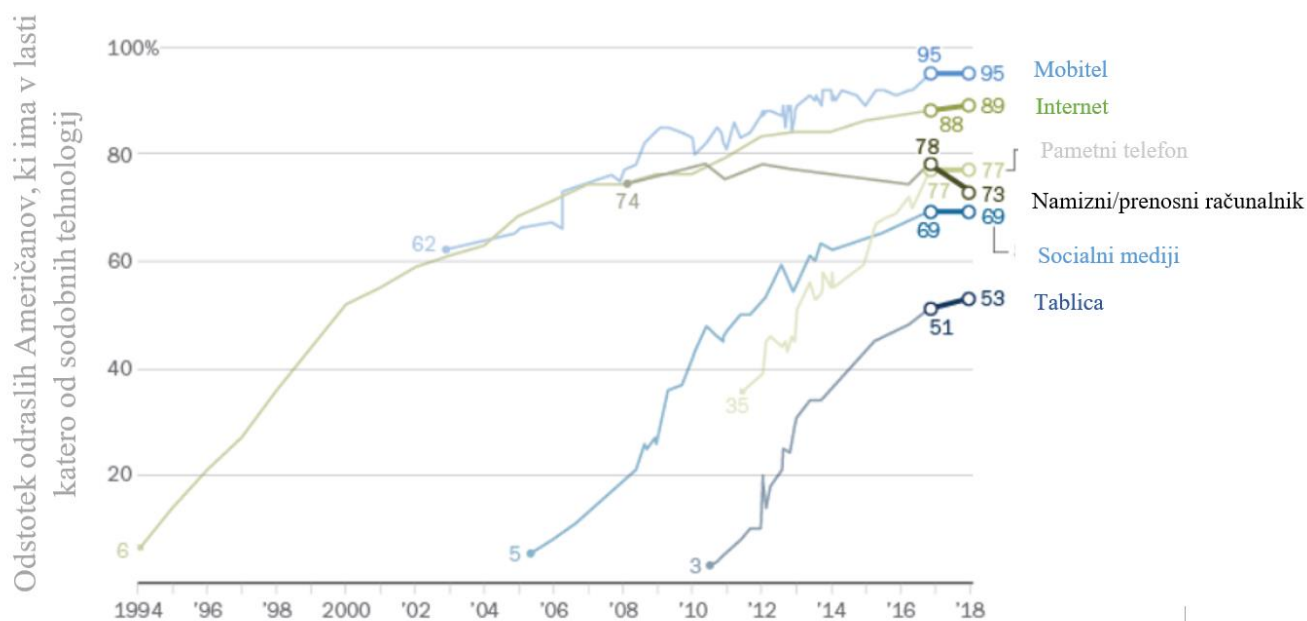
- teledelo (delo na daljavo),
- učenje na daljavo,
- e-bančništvo,
- e-trgovino,
- e-poslovanje: Business to business (B2B), Business to customer (B2C), Government to business (G2B), Government to citizen (G2C),
- e-državno upravo, itd.

»Zaradi hitro se razvijajoče tehnologije pomeni, da bo to morda področje, v katerem bodo mlajše generacije imele možnost učenja starejših generacij, kar je ravno obratno od običajnega« (Watt & White, 1999, str. 9). »64 odstotkov najstnikov pravi, da uporabo interneta obvladajo bolje kot njihovi starši in 66 odstotkov staršev se s tem strinja« (Wang, Raley & Bianchi, 2005, str. 1249–1250).

Po drugi strani so avtorji raziskave v letu 1998 (Kraut in drugi, 1998, str. 1030) prišli do zaključka, da uporaba interneta povzroča upad socialne udeležbe in psihičnega ugodja, vzporednico z njim so pripisali drugim pasivnim nesocialnim zabavnim aktivnostim, kot so gledanje televizije, branje, poslušanje glasbe; in dodali, da internet lahko povzroči privatizacijo zabave, ki lahko vodi v družbeni odmik in upad psihološkega ugodja. Zaključili so s svarilom, »da je uporaba interneta lahko zelo zabavna in uporabna, vendar povzroča preveč razlik od realnega življenja, tako da je lahko tudi škodljiva« (Kraut in drugi, 1998, str. 1030).

Na sliki 10 lahko vidimo, da je uporaba digitalne tehnologije v letih od 1994 do leta 2018 močno napredovala. V zadnjih dveh letih pa je moč opaziti, da je delež Američanov, ki gredo na splet, uporablja družbene medije ali imajo lastne naprave, stabilen.

Slika 10: Delež Američanov, ki uporabljajo različne informacijske naprave ali se poslužujejo spleta

Vir: prirejeno po Hitlin (2018).

Naravni viri

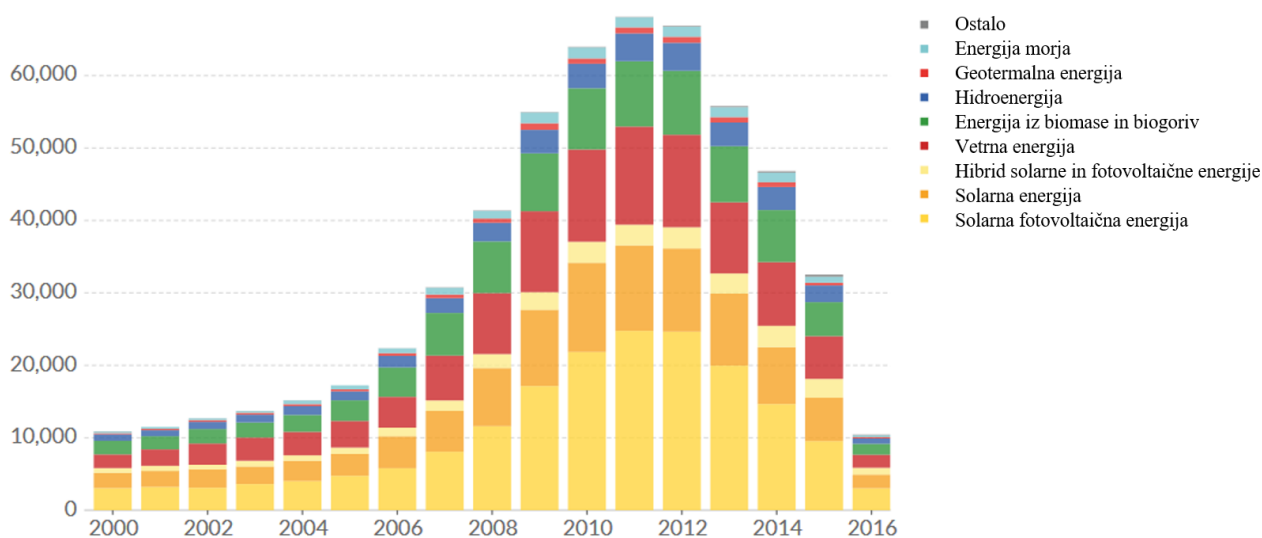
Ker je poraba fosilnih goriv od prve industrijske revolucije naprej rasla (Smil, 2017a), je tretja industrijska revolucija, v odgovor na spremembe v družbi, prinesla zeleno tehnologijo, kot so varčne žarnice, sončne celice in drugo.

Jeremy Rifkin⁴ (2011) pravi, da se človeštvo zaradi pretirane odvisnosti od fosilnih goriv sooča z največjo okoljsko krizo, ki je posledica industrijskega razvoja. Rifkin v prihodnjem desetletju napoveduje zadnji val množičnih zaposlitev za gradnjo nove tehnološke platforme in energetske infrastrukture, ki bosta potrebni za prehod s fosilne na obnovljivo energijo. Službe naj bi se začele seliti v neprofitno gospodarstvo, kjer bo socialni kapital prav tako pomemben kot ekonomski (za kar pa bo potrebna sprememba zavesti slehernega posameznika).

Glavni obnovljivi energetske viri, biomasa, hidroelektrarne, energija vetra in fotovoltaika so v obdobju 1990–1999 na področju Evropske unije (EU), zabeležili visoke stopnje rasti. V tem obdobju je najhitreje rasla energija vetra (38 % na leto), sledita ji fotovoltaika (33 % na leto) ter biomasa (9 % na leto) (European Environment Agency, 2002, str. 53).

Prizadevanje za prehod na obnovljivo energijo je moč razbrati s slike 11, ki prikazuje število vloženih patentov za posamezno kategorijo obnovljivih tehnologij. Število le-teh je vse do leta 2011 naraščalo, nato je zaznati padec.

Slika 11: Globalno število patentov, vloženih v vsako kategorijo obnovljivih tehnologij na leto, pri čemer velja upoštevati, da podatki za leta 2014–2016 niso točni, saj lahko časovno zaostajajo

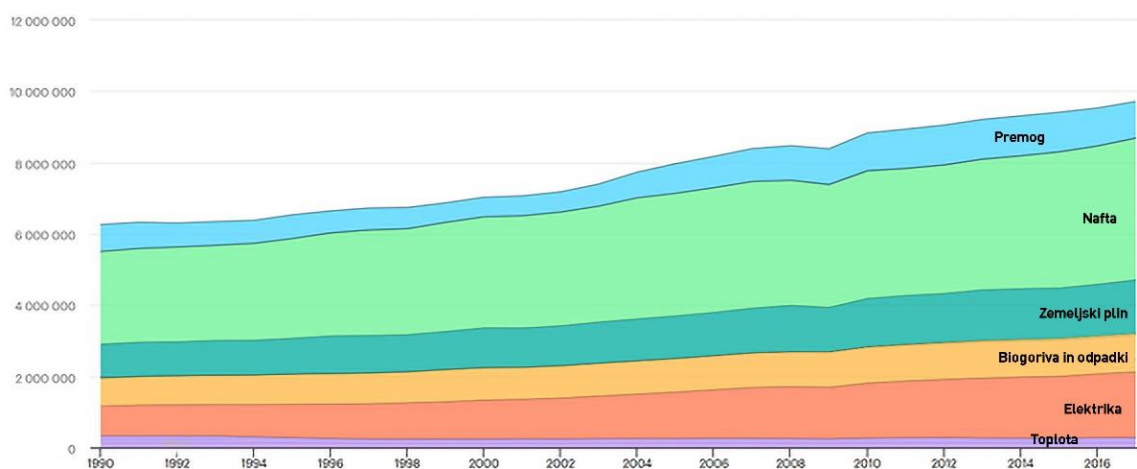

Vir: prirejeno po Smil (2017b).

⁴ Jeremy Rifkin je ameriški ekonomski in socialni teoretik, pisatelj, javni govornik, politični svetovalec in podnebni aktivist in je svetovalec vodstvu Evropske unije od leta 2000. Svetoval je trem predsednikom Evropske komisije – Romanu Prodiu, Joseju Manuelu Barrosu, in tudi predzadnjemu predsedniku Jean-Claudu Junckerju. Prav tako je bil svetovalec v Evropskem parlamentu in številnim voditeljem držav EU, vključno z nemško kanclerko Angelo Merkel, kjer je sodeloval pri vpeljavi pametnega zelenega gospodarstva oz. t. i. tretje industrijske revolucije.

Kljub vsem inovacijam, ki smo jih bili deležni na področju trajnostnega razvoja, je ob koncu tretje industrijske revolucije slika o porabi energentov zelo podobna tisti iz druge industrijske revolucije – še vedno prevladuje poraba fosilnih goriv (slika 12).

Slika 12: Globalna poraba energentov v letih od 1990 do 2016, merjene v teravatnih urah

Vir: prirejeno po International Energy Agency (2020a).

2.4 Četrta industrijska revolucija

Smit, Kreutzer, Moeller & Carlberg (2016, str. 20) navajajo, da je nemška vlada z glavnim namenom ohranjanja močne globalne konkurenčnosti nemške industrije politiki leta 2010 določila prednostne naloge. Nabor in opis tehnoloških sprememb narejenih v proizvodnji je moč zaslediti pod pojmom Industrija 4.0. Pojem Industrija 4.0 je bil prvič uporabljen v Hannovru leta 2011, kjer je potekal industrijski sejem (Kagermann, Lukas & Wahlster, 2011).

Iz analiz World Economic Forum (Schwab, 2016, str. 2) je možno razbrati več razlogov, zakaj so nedavne spremembe v razvoju proizvodnje povsem nekaj novega in ne zgolj nadaljevanje tretje industrijske revolucije. Med izrazite karakteristike četrte industrijske revolucije štejemo:

- **Hitrost.** Če hitrost sprememb primerjamo s predhodnimi revolucijami, potekajo spremembe v današnji industriji z eksponentno rastjo (za predhodne revolucije lahko rečemo, da so le-te potekale v linearni odvisnosti od časa). To je posledica globoke povezanosti celotnega sveta v dogajanje sprememb, hitrega prenosa informacij in razpoložljivostjo vedno novih tehnologij.
- **Širina in globina.** Na podlagi združevanja različnih tehnoloških rešitev in digitalne revolucije se spremembe posledično dogajajo na čisto vseh področjih življenja in nas tako vodijo v nepredvidljive spremembe (to velja tako na industrijskem področju kot na področju družbene in socialne ureditve ter ekonomije) in se zato dotikajo vsakega posameznika.
- **Sistemiški vpliv.** Vse te spremembe torej zahtevajo prilagoditev celotnega sistema kot takega, vključno z upravljanjem podjetji, z upravljanjem industrije, družbe in države.

Med tradicionalno in pametno proizvodnjo je sicer moč zaslediti še več razlik. Le-te so predstavljene v tabeli 1:

Tabela 1: Glavne značilnosti pametne in tradicionalne proizvodnje

Tradicionalna proizvodnja	Pametna proizvodnja
Informacijski sistem je tog in temelji na posameznih aplikacijah. Le-te imajo centralizirano obdelavo podatkov in so med sabo slabo povezljive.	Prilagodljiv informacijski sistem, temelječ na mobilnosti, podatkih v oblaku, izmenljivosti podatkov in neomejeni poveztljivosti.
Hierarhični sistem komuniciranja tog, tako navzven s kupci kot tudi znotraj med uporabniki.	Odpert, s pristopi socialnih omrežji podprt način komuniciranja, ki je vzpostavljen navzven s kupci, in prav tako med internimi uporabniki.
Preko vzpostavljene hierarhije omejen dostop do informacij z vnaprej določenimi pravili.	360° koncept dostopa oziroma odprt dostop do informacij.
Proizvodnja z več delovnimi mesti, kjer delo poteka ročno, kar posledično niža kakovost izdelkov in produktivnost.	Proizvodnja z več delovnimi mesti, kjer delo poteka avtomatizirano, kar pomeni posledično višjo kakovost izdelkov in produktivnost.
Kompleksno poslovanje gledano poslovno in administrativno – počasen in strogo nadzorovan pretok informacij.	Odperto poslovanje, kjer poteka izmenjava podatkov v realnem času in je direktno povezano s kupci in z uporabniki.
Zaradi togo postavljenih strojev v proizvodnem procesu manj fleksibilni procesi, z večjimi vplivi na okolje in z višjimi stroški.	Zaradi fleksibilno postavljenih strojev v proizvodnem procesu so zaposleni pripravljeni na spremembe, viri so boljše izkoriščeni, manj je izgub, proizvodni stroški so nižji.
Zaradi stroge hierarhije, neprilagodljivega proizvodnega procesa, pravil in poslovnega modela posledično daljši časi izdelkov in storitev do trga.	Zaradi hitre izmenjave informacij v realnem času, prilagodljivega poslovnega modela in proizvodnih procesov veliko krajši čas do trga.

Vir: Goodarz (2013).

Prehod v virtualni svet pametnih tovarn opisuje koncept Industrija 4.0 (Schwab, 2016, str. 7). Le-ta upošteva celostno informatizacijo proizvodnih procesov, kjer se v informacijski tok podatkov popolnoma vključujejo fizični predmeti. Podatki služijo za spremljanje proizvodnje izdelka od naročila do končnega prevzema in so dostopni v realnem času. Pristop med procesi proizvodnje storitev ali izdelkov ne razlikuje in ga lahko opišemo z izrazoma za ključna elementa koncepta Industrije 4.0, in sicer »Internet stvari« ter »Internet storitev«. Izraz »Industrijski internet«, ki je v povezavi z uporabo interneta v industriji, je nastal z namenom povezave centralnega informacijskega sistema s posameznimi stroji (Snidermann, Mahto & Cotteleer, 2016, str. 5).

Vedno močnejša konkurenca na svetovnih in tudi regionalnih trgih sili podjetja v dejavnosti, da neprestano proučujejo in ocenjujejo okolje, v katerem delujejo, in identificiranim spremembam neprestano prilagajajo strategije svojega delovanja in organizacijo (Owens & Obie, 2013, str. 24). »Med mnogimi raznolikimi in zanimivimi izzivi, s katerimi se srečujemo dandanes, je najintenzivnejše in najpomembnejše razumevanje ter usmerjanje nove tehnološke revolucije, ki ne vključuje nič manj kot preobrazbo celotnega človeštva,« je zapisal Schwab (Schwab, 2016, str. 6).

Organizacija proizvodnje po načelih koncepta Industrije 4.0 ima zelo velik potencial za industrijo, in sicer predvsem z vidika možnosti približevanja proizvodnje potrebam kupcev. V novih pametnih tovarnah bo kmalu namreč mogoče izdelati izdelek popolnoma po želji kupca, četudi bo kupec naročil le en kos tega izdelka. To bo omogočila boljša povezljivost informacij po celi verigi vrednosti. Pri tem se bomo srečali z novim izzivom, ki je združevanje znanj in povezovanje ključnih igralcev z vidika vzpostavljenega zaupanja in varnosti podatkov (Herakovič, 2016, str. 10). Zanimivost: kupcu prilagojeni izdelki so značilni za obrt, ki je bila dejavna pred prvo industrijsko revolucijo.

Le tista podjetja, ki bodo svojo vrednost povečevala na račun rasti inovativnega kapitala, bodo imela koristi od koncepta 4. industrijske revolucije (Schwab, 2016, str. 12). Ključnega pomena za krepitev konkurenčnosti nekega gospodarstva so tako podjetja, ki delujejo na področju visokih tehnologij, saj visokotehnološke storitve in proizvodi dosegajo višjo dodano vrednost. Visoka usmerjenost v razvoj in raziskave ter posledično tudi visoka stopnja inovativnosti oziroma inovacij sta glavni značilnosti visokotehnoloških podjetij (Moore, 2002, str. 11).

Naravni viri

Povečanje števila naravnih katastrof, ki so povezane z vremenom, kot so na primer poplave, vročinski valovi, suše, nevihte in drugo, lahko povzročijo večmilijonske gospodarske škode (World Resources Institute, 2006, str. 6). Raziskava, ki so jo izvedli Gledhill, Hamza-Goodacre & Ping Low (2013, str. 19), omenja, da se poplave, ekstremne temperature in večje vetrovne intenzivnosti v zadnjem času dogajajo pogostejše ali z večjo intenzivnostjo. To moti poslovanje podjetij, saj preprečuje dobavo, zavlačuje distribucijo, povzroča migracije in tudi uničenje proizvodov. Ocene o gospodarskem vplivu emisij toplogrednih plinov (TGP) se zelo razlikujejo v odvisnosti od tega, kako so se modeli izpopolnili in izboljšali. Vsem je skupno, da obstajajo potencialno katastrofalne posledice z vidika stroškov za našo družbo (World Resources Institute, 2006, str. 6).

Ogljični odtis (angl. carbon footprint) izračunavamo zaradi želje in ponekod tudi zaradi obveze po sporočanju ter zmanjšanju emisij⁵. Le-ta ponazarja količine emisij, predvsem ogljikovega dioksida (CO₂) in drugih toplogrednih plinov, za katere je neposredno ali tudi posredno odgovoren človek,

⁵ Od aprila 2013 je poročanje o emisijah toplogradnih plinov postalo obvezujoče za prav vsa podjetja, ki so prisotna na londonski borzi (The Carbon Trust, 2012). Francija, Švedska, Nizozemska in Japonska so uvedle obvezne sheme za izračunavanje ogljičnega odtisa ter označevanja prebivalstva na različnih obsegih in ravneh (Radonjič, 2015, str. 102).

proizvod, dogodek ali organizacija. Ogljični odtis izrazimo z enoto ekvivalenta CO₂–CO₂-e (Umanotera, 2009, str. 10, povzeto po The Carbon Trust, 2007, str. 8).

Ogljični odtis je učinkovito sredstvo, ki ga ima organizacija za varovanje okolja in trajnostno energetske upravljanje (Umanotera, 2009, str. 5, povzeto po The Carbon Trust, 2007, str. 3). Za samo organizacijo izračunavanje in posledično vključitev ogljičnega odtisa v sistem ravnanja z okoljem ne pomeni samo dodatne skrbi za okolje, temveč vodi k obvladovanju dolgoročnih poslovnih tveganj, nižjim stroškom poslovanja, razločevanju od drugih, večjemu ugledu podjetja (družbena odgovornost), ter s tem posledično tudi k večji mednarodni konkurenčnosti, novim tržnim priložnostim (zeleno trženje), prepoznavnosti podjetij in večji uspešnosti le-teh (Zelena Slovenija, 2020; The Carbon Trust, 2012).

S slike 13 lahko vidimo, da ogljični odtis v razvitih državah pada, medtem ko v ostalih državah raste.

Slika 13: Ogljični odtis v letih od 1990 do 2019

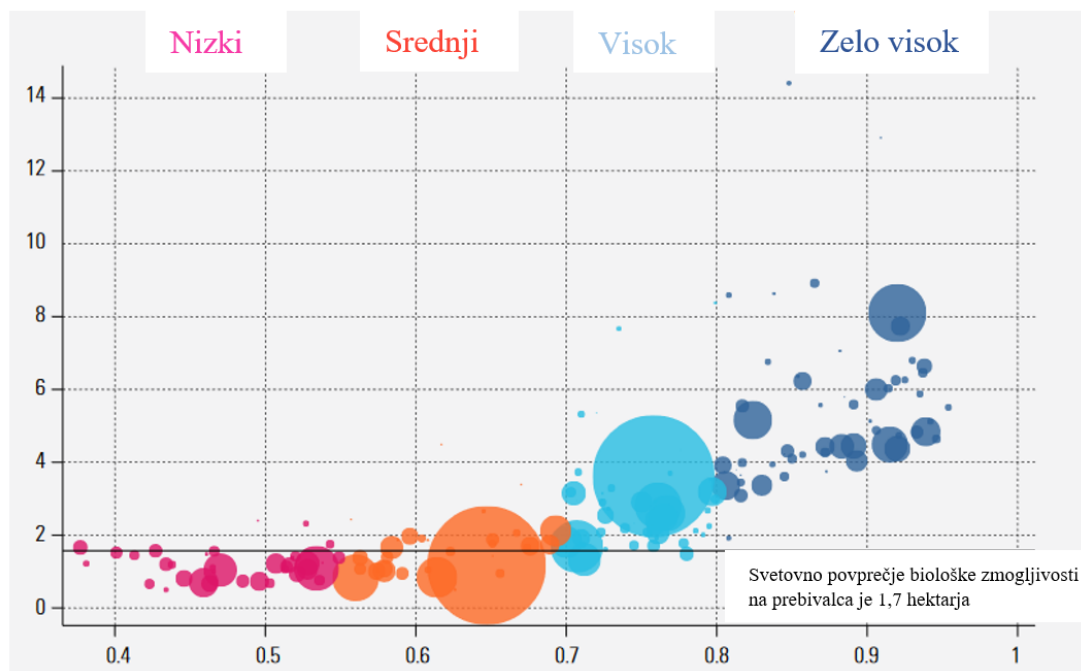
Vir: prirejeno po International Energy Agency (2020b).

Merimo tudi ekološki odtis, ki ga prikazuje slika 14. Rezultat nam pokaže stanje na prebivalca in nam pove, koliko območja biološko produktivnih zemljišč in vode država potrebuje doma in v tujini, da proizvede vse vire, ki jih porabi, ter absorbira odpadke, ki jih ustvari. Vsak mehurček predstavlja državo, njegova velikost pa je sorazmerna s prebivalstvom države. S slike lahko razberemo, da države z višjim človeškim razvojnim indeksom (angl. Human Development Index (HDI)) (več o HDI sledi v poglavju 3.1.1) na splošno oddajo več ogljika na osebo in imajo večji ekološki odtis na prebivalca.

Slika 14: Ekološki odtis posameznih držav v letu 2016

Ekološki odtis

(hektarji na prebivalca)

Vir: prirejeno po Human Development Report (2019).

Iz poročila lahko še razberemo, da bogatejše države in skupnosti sicer lahko dajejo prednost lokalnim vprašanjem, kot sta na primer kakovost vode in zraka, vendar običajno ne stremijo k celotnemu obsegu vplivov na okolje, ki jih povzročajo s svojimi vedenji, ampak so bolj posledica njihovega dohodka kot pa "zelene" identitete (United Nations Development programme, Human Development Report, 2019, str. 176).

3 KAPITALIZEM KOT DRUŽBENA UREDITEV

V vseh ostalih družbenih ureditvah v preteklosti je bilo bistvenega pomena zadovoljevanje vseh človekovih potreb. V kapitalizmu pa je zadovoljevanje teh postalo le stranski produkt ureditve. Kapitalizem ima jasna cilja: maksimiranje profita in neskončno akumulacijo kapitala. Temelji na akumuliranju kapitala na dolgi rok in na njegovem vse večjem oplajanju za nadaljnje investiranje. Ob ustavitvi akumulacije bi se tak sistem zlomil, zato mora kapitalizem za preživetje nenehno revolucionirati proizvodne odnose in proizvodjalne sile (Callinicos, 2004, str. 10).

Delavci so v kapitalizmu priseljeni delati zaradi ekonomske nujnosti in ne več zaradi politično-vojaške prisile (Choonara, 2009, str. 33). Na primer: delavci v ZDA so v letu 2002 za stroji delali dva tedna več, kot so v letu 1982, kar je posledično zelo povečalo dobičke v ZDA (Choonara, 2009, str. 42). Naložbe kapitalistov morajo namreč redno prinašati zadovoljivo velik dobiček (Wallerstein, 1999, str. 32), saj kapitalizmu kot takemu največji strah predstavlja pomanjkanje dobička ali pa zelo majhen dobiček. Kapital še s primernim dobičkom postane drzen. Če ima

zagotovljenih 10 odstotkov, ga je mogoče prav povsod uporabiti; z 20 odstotki postane živahen; s 50 odstotki pozitivno predrzen; za 100 odstotkov potepta vse človeške postave; za 300 odstotkov pa ni zločina, ki ga ne bi tvegalo, tudi za ceno nevarnosti vešal (Marx, 1986, str. 834). Če prinašata hrup in prepir, profit spodbuja oba. Dokaz za trditev je tihotapstvo in trgovina s sužnji (Marx, 1986, str. 691). Iz Marxovih zapisov lahko razberemo, da je bilo vzpostavljanje pogojev za kapitalistično produkcijo, tako imenovano prvotno akumulacijo kapitala, izrazito nasilno spreminjanje družbe. Preberemo lahko, da dejanja, kot so odkritje ameriških dežel, ki so bile bogate s srebrom in z zlatom, zaslužnjevanje, zakopavanje domačih prebivalcev v rudnike in pobijanje le-teh, pretvorba Afrike v človeška lovišča, na katerih so črnce lovili za trgovino s sužnji, ter plenitve in začenjajoče se osvojitve Vzhodne Indije, le označujejo začetek obdobja kapitalistične produkcije (Marx, 1986, str. 683). Za razvoj kapitalističnih družb je značilna lastnost tudi pojav takih institucij, ki omogočajo pretvorbo prav vseh vrst premoženja v čisti kapital (Fulcher, 2010, str. 23).

Avtorji si o nastanku kapitalizma niso enotni. Njegove korenine najdemo v srednjeveški severni Italiji. V Genovi in Benetkah so že v 12. stoletju poznali trgovski in finančni kapitalizem (Fulcher, 2010, str. 36–38). Mnenja o njegovem nastanku pa se raztezajo od zatona fevdalizma, ki se je zgodil v srednjem veku, do začetka prekomorske trgovine in posledično velikih geografskih odkritij, ki so se zgodila konec 15. stoletja. Nekateri začetke kapitalizma vidijo v 18. in 19. stoletju, se pravi v industrijski revoluciji (Wood, 2002, str. 3). Wood (2002, str. 96–132) trdi, da se je kapitalistični imperializem začel šele, ko so iz Anglije izvozili tako družbeni kot tudi ekonomski model, ki je temeljil predvsem na lastnikovem izkoriščanju mezdnih delavcev. Avtorica tudi meni, da je dodaten razlog, da je do industrijske revolucije tudi prišlo, v tem, da so trgi narekovali povpraševanje zaradi katerega so ljudje želeli čim ceneje proizvesti dobrine, saj je to za njih pomenilo večji dobiček.

Steinbacher, Steinbacher & Steinbacher (2009, str. 57, 178 in 256) kapitalizem opredeljujejo kot ekonomsko-politični sistem svobodnih trgov, ki temelji na svobodni izbiri posameznikov, človekovih pravicah, zaščiti lastninskih pravic in v katerem je celotno premoženje v rokah posameznikov (zasebna lastnina). Ideja napredka je eden od ideoloških stebrov kapitalizma. Tiha predpostavka sodobnega kapitalizma je, da se svet razvija proti boljši in svetlejši prihodnosti, motor tega napredovanja pa je gospodarska rast. V tem procesu sicer lahko pride do občasnih motenj, na primer v obliki periodičnih recesij, toda sila vztrajnosti proces nenehno potiska naprej. Ideja napredka ima univerzalno veljavnost (Hamilton, 2007, str. 93).

Med glavne značilnosti kapitalizma štejemo:

- **Trg.** Najpomembnejša značilnost kapitalizma je odprto tržno gospodarstvo. Distribucija investicije, produkcija, cenovna politika dobrin in storitev ter prihodek so določeni z operacijami oziroma dogajanjem na ekonomskem trgu (Bandelj & Sowers, 2010, str. 27). Trg je torej njegova osnovna institucija, ki je stalno v prilagajanju (Clark, 2005, str. 6–7). Obstaja povsod (to je lahko tudi elektronski prostor), kjer trgovci in prodajalci opravljajo svoje menjave.

V preteklosti je ekonomski proces po mnenju Polanyi-ja potekal po principu redistribucije ali recipročnosti. Z besedno zvezo »velika preobrazba« poimenuje transformacijo iz ekonomske organizacije redistribucije in recipročnosti v prosto tržno menjavo. Do »velike preobrazbe« je prišlo v Veliki Britaniji v začetku 19. stoletja, ko se je odvila privatizacija zemljišč. Tisti kmetje, ki tekom privatizacije niso postali lastniki zemljišč in posledično tudi niso mogli kmetovati, so zato odšli v mesta, v katerih so dobrine za preživetje morali kupovati. Ta migracija pa je dodatno pospešila nastanek trgov (Polanyi, 2008, str. 126).

Kapitalistični princip trga je torej tisto, po čemer je danes večinoma organizirana ekonomija v svetu, pri čemer je treba poudariti, da tržna menjava ni edini način ekonomske ureditve, saj obstaja še princip redistribucije, ki je drugi način. Princip redistribucije je značilen za države, kjer vlada socializem, kjer so dobrine v javni oziroma kolektivni lasti in centralne oblasti lahko določajo porazdelitev teh dobrin (Bandelj & Sowers, 2010, str. 32). Ta proces je zavezan k skupnemu družbenemu redu in ne poteka z namenom profita (Polanyi, 2008, str. 41).

- **Konkurenca.** Trgi so svobodni in zato na njih sodeluje več ekonomskih akterjev, ki so v medsebojni konkurenci. Na eni strani trgi ustvarjajo močno konkurenco med kapitalističnimi podjetji. Ta tekmujejo na mnogo načinov, na primer z učinkovitejšim izkoriščanjem dela ali z uporabo tehnoloških inovacij, s katerimi zmanjšujejo stroške ali učinkoviteje tržijo proizvode (Fulcher, 2010, str. 26). Na drugi strani se kot posamezniki potegujemo za posamezno delovno mesto z drugimi iskalci zaposlitve. Filozofsko kapitalizem temelji na posamezniku, njegovem razumu in njegovi ustvarjalnosti, zato zagovorniki kapitalizma pravijo, da je to zmagovalni sistem, saj ljudi motivira, nagrajuje najboljše posameznike ter izriva nemoralo (Steinbacher, Steinbacher & Steinbacher, 2009, str. 11).
- **Zasebna lastnina.** Za delovanje kapitalizma je ključnega pomena pravica do zasebne lastnine, saj lahko lastnik le tako nadzira vire in se posledično odloča, kaj bo naredil z njimi (izkoriščal za lastne potrebe, prodal, podaril, dal v najem po poljubni ceni,...). Zasebna lastnina je neodtujljiva in pravno zaščiten ter se praviloma prenaša dedno (Bandelj & Sowers, 2010, str. 33). Nekaterim predstavlja vir vsega zla v družbi, drugim temelj človekove svobode. Če zasebno lastnino vežemo na dejavnost človeka, se pravi na njegovo zagotovitev individualne svobode in na njegovo kreativnost, zasebna lastnina dobi pozitivno konotacijo. S stališča vpliva moči in koncentracije bogastva na neenakost ljudi je Marx kritiziral zasebno lastnino: »Ta zakon omogoča, da akumulacija kapitala ustreza akumulaciji bede« (Korać, 1987, str. 220).

Nobelov nagrajenec za ekonomijo Joseph Stiglitz v nedavnem članku v New York Timesu piše, da je treba ločevati med dobrim kapitalizmom, ki se imenuje »oblikovanje bogastva«, in slabim kapitalizmom, ki se imenuje »grabež bogastva« (Stiglitz, 2019). George Monbiot pravi, da razume to razliko, da je ustvarjanje bogastva z okoljskega vidika grabež bogastva. Gospodarska rast, ki je vse bolj odvisna od porabe materialnih dobrin, je grabež naravnega bogastva iz življenjskih sistemov in od prihodnjih generacij (Kocbek, 2019).

Harvey pravi, da vsi spoznamo iracionalnost kapitalizma v času kriz: presežna delovna sila in presežni kapital si v času kriz stojita ob strani, brez kakršnekoli možnosti, da bi ju ponovno povezali na sredini med neizpolnjenimi potrebami in človeškim trpljenjem. Tretjina kapitala je sredi poletja 2009 v ZDA stala na mestu, hkrati pa je bila stopnja nezaposlenih oziroma tistih, ki so delali v nestanovitnih oblikah zaposlitve, 17 odstotkov. Kaj je lahko bolj iracionalno od tega (Harvey, 2010, str. 215)?

Iz napisanega lahko povzamemo še eno iracionalnosti kapitalizma. Le-ta se kaže v odnosu do naravnih virov. Kapitalizem za svoj obstoj potrebuje nenehno rast. Vendar nenehna rast na planetu z omejenimi naravnimi viri vodi do okoljske katastrofe. Ker so naravni viri ključni proizvodni dejavniki in so omejeni, je toliko bolj presenetljivo dejstvo, da kapitalista končni produkt ne zanima z vidika njegove uporabne vrednosti ali življenske dobe, temveč z vidika s kakšnim profitom ga je sposoben prodati na trgu. In to kljub dejstvu, da je kapitalist še vedno odvisen od naravnih virov.

3.1 BDP kot splošni kazalnik blaginje

Lestvico najbogatejših držav vsako leto pripravlja Mednarodni denarni sklad, angl. The International Monetary Fund (IMF). Najvišje na lestvici so uvrščene države z najvišjim BDP-jem, saj BDP izraža ekonomsko moč nekega gospodarstva (velja nekakšen stereotip, da je družbeni razvoj zgolj gospodarski napredek⁶). Gre za kvantitativno metodo, ki zajema količinske spremembe, količinska razmerja in povečanja. Če hočemo upoštevati še rast prebivalstva, uporabimo stopnjo rasti realnega družbenega proizvoda na prebivalca, kar empirično merimo s povečanjem BDP/prebivalca.

Okvir in pravila za izračun BDP so določeni v Evropskem sistemu računov, ki je na splošno skladen s Sistemom nacionalnih računov ZN (Komisija evropskih skupnosti, 2009, str. 2). BDP izračunamo po enačbi (1).

$$BDP = zasebna\ potrošnja + investicije + javna\ poraba + (izvoz - uvoz) \quad (1)$$

Ekonomisti so že od njegove uvedbe opozarjali, da je BDP specializirano orodje in obravnavati ga kot pokazatelja splošne blaginje je netočno in nevarno. Tudi Kuznets⁷ sam je dejal: »Potrebno je razlikovati med kvaliteto in kvantiteto rasti, med njenimi stroški in donosi ter med kratko in dolgoročnostjo.«⁸ Tej kritiki so se pridružili številni ugledni ekonomisti, med njimi tudi Nobelovi nagradenci, kot so Kahneman, Solow, Stiglitz, Sen, itd. Kljub temu je v zadnjih 70-letih gospodarska rast, merjena z BDP, postala sine qua non za gospodarski napredek (Goossens, Schepelmann & van de Sand, 2007, str. 12).

Čeprav je slabo merilo blaginje, je zelo pomembno orodje makroekonomske politike in je edinstven v tem, da združuje preprostost, linearnost in univerzalnost kot tudi objektivnost tržne

⁶ Gospodarsko rast razumemo kot rast proizvodnje, bruto domači proizvod pa kot mero proizvodnje (Senjur, 2002, str. 98).

⁷ Simon Kuznets je dobil nalogo razviti enoten sklop nacionalnih računov, ki je postal prototip za današnji BDP (nacionalni računi so bogat vir statističnih informacij in ena izmed njihovih uporabnosti je možnost izračuna bruto domačega proizvoda (Canoy & Lerais 2007, str. 3).

⁸ Znameniti Kuznetsov stavek: »O dobrobiti naroda je komajda mogoče sklepati iz nacionalnega dohodka.«

cene kot svojega vodilnega načela (Costanza, Hart, Posner & Talberth, 2009, str. 8, povzeto po Goossens, Schepelmann & van de Sand, 2007, str. 60).

Stiglitz, Sen & Fitoussi (2009, str. 21) poročajo, da BDP meri predvsem ukrepe na trgu proizvodnje, četudi je le-ta pogosto uporabljen kot merilo blagostanja, zaradi česar pogosto vodi do nepravilnih ekonomsko-političnih odločitev. Slabosti BDP-ja se po njihovi interpretaciji kažejo v cenah:

- Cene nekaterih storitev in izdelkov (npr. zdravstvo, vladne službe, varstvo otrok,...) sploh ne obstajajo ali pa se lahko močno razlikujejo od percepcije družbe. Prav tako se v cenah ne odraža škoda, ki jo posamezne dejavnosti povzročajo okolju.
- Skozi čas se spreminja kakovost izdelkov. Le-ta se zelo hitro odraža na področjih komunikacijskih in informacijskih tehnologij. Na blagostanje imajo takšne spremembe sicer pozitiven vpliv, vendar se je potrebno vprašati, ali se tudi cena temu primerno prilagodi. Obstajajo izdelki, za katere je primerno ceno zaradi njihove kompleksne kakovosti težko izmeriti, to so izobraževanje, zdravstvene storitve, finančne storitve in raziskovalne dejavnosti.
- Vse bolj pereč problem diskontnih trgovin in internetne prodaje, kjer so enaki izdelki kot na policah trgovin na voljo po znatno nižjih cenah.
- Dejanskega vrednotenja blaga pogosto ne moremo izraziti z relativnimi cenami, saj imajo potrošniki v nekaterih primerih na izbiro nobene druge ali malo alternative potrošnje.

Metodologija BDP tako opozarja, da ta mera nima ustreznih lastnosti za določanje blaginje. Bergheim S. (2006, str. 4–5) nadalje navaja še štiri omejitve, ki omejujejo BDP kot merilo blagostanja:

- BDP kljub temu da amortizacija kapitala ne povečuje blaginje, le-to vključuje.
- BDP ne vključuje koliko dohodka ljudje prejmejo v državi, ampak le dohodek, ki se proizvede v državi. Znano je, da neto dohodek, ki ga dobijo tujci, zmanjšuje blaginjo ljudi.
- BDP ne vključuje drugih aktivnosti, kot sta skrb za otroke in starejše na domu, in jim ljudje dodeljujejo neko vrednost, ampak izključno denarne transakcije (vključno z ocenami denarnih transakcij v sivi ekonomiji). Prav tako BDP ne upošteva vrednosti čistega zraka in vode ter časa, preživetega z družino in s prijatelji ali celo prostega časa.
- BDP po drugi strani vključuje veliko elementov, ki nikakor ne povečujejo blaginje. Če na primer potres ali orkan uničita celotno regijo, se kot spodbuda za BDP šteje tudi rekonstrukcijski napor. Tudi izdatki za povečevanje varnosti in preprečevanje kriminala bistveno prispevajo k BDP.

BDP ne pokaže niti sive in črne ekonomije, zdravstvenega stanja prebivalcev ter stopnje izobraženosti, kriminala. Ne upošteva posledic razdelitve dohodka in razdelitve dohodka samega, čeprav ta in relativni dohodek vplivata na blagostanje. Ne upošteva niti deviznih tečajev, niti

dobrodelnosti (Frey & Stutzer, 2009, str. 307). Tu je tudi problem, ki se nanaša na obnovljive vire; vzemimo za primer gozdove. Do leta 1990 je bila večina krčenja gozdov povzročenih z industrijskimi dejavniki vključno z ekstenzivno industrijo, obsežno živinorejo in ekstenzivnim kmetijstvom (Rudel, 2005). S takim načinom ravnanja se lahko zgodi, da bodo tudi sicer obnovljivi viri v prihodnosti postali neobnovljivi. Tako sicer kratkoročno dosegamo gospodarsko rast, ne upoštevamo pa stroškov v zvezi z osiromašenjem virov, ki več ne bodo na voljo prihodnjim generacijam. Tako ne moremo govoriti o gospodarski rasti, prej o negospodarski (Drudy, 2010, str. 5). Kadar se BDP uporablja kot merilo blagostanja v gospodarstvu in v povezavi s trajnostim razvojem, obstoječi indikator razvoja vodi v izčrpavanje naravnih virov, zmanjšuje kakovost življenja in razna neravnotežja.

Na podlagi preferenc ljudi z visoko kupno močjo so določene ocene za vrednost blaga v BDP in ne upoštevajo preferenc posameznikov, ki nimajo dohodka. Na podatkih o sreči temelječi ukrepi socialne blaginje so sicer demokratični, a le v smislu enakega obravnavanja vsakega človeka. To je tudi glavni razlog, da se je v zadnjih desetletjih, kot nadomestilo za omejitve BDP, pojavilo veliko število tako imenovanih alternativnih kazalnikov, od katerih jih bomo omenili le nekaj (Deutsche Bank Research, 2006, str. 6–7):

- Najbolj znan je indeks človeškega razvoja (angl. Human Development Index (HDI)), katerega slabost je ta, da je zelo ozko definirano merilo življenjskih razmer. Sicer ima dolgo zgodovino in je tudi na voljo za veliko število držav, vendar kljub temu verjetno ni najbolj pravo merilo za blagostanje v državi. Da izračunamo vrednost indeksa, potrebujemo podatke o stopnji izobrazbe, pričakovani življenjski dobi, življenjski ravni in pismenosti. Kazalnik je zelo pomemben prispevek k merilom za blagostanje, vendar ima slabost, da je še vedno dokaj ozko definiran in močno povezan z BDP.
- Malo manj znan je indeks angl. Happy Planet Index (HPI), ki išče države, v katerih ljudje živijo srečna in dolga življenja, ne da bi s svojim obstojem onesnaževali okolje. HPI indeks združuje podatke o porabi naravnih virov (zemljišč, energije,...), o pričakovani življenjski dobi prebivalcev in raziskave o zadovoljstvu življenja. Ko indeks izračunamo, opazimo zanimivost, in sicer da je indeks najvišji in daje prednost državam, ki se geografsko gledano nahajajo ob ekvatorju, medtem ko so gospodarsko razvite države kot ZDA uvrščene šele na 150. mestu.
- Indeks angl. Weighted Index of Social Progress (WISP), je še obsežnejše merilo za človekove življenjske razmere. WISP indeks tako poskuša zajeti zelo različne vidike blagostanja, ki pokriva področje izobraževanja, dohodka, okolja, zdravstva, raznolikosti, socialnega miru, vloge žensk in blaginje.

Dodamo lahko še: Genuine progress indicator, Genuine wealth, Genuine savings, Quality of life index, Ecological footprint, World Happiness Report in številni drugi, ki poskušajo zajeti tudi napredek pri trajnostnem razvoju.

Frey in Stutzer (2009, 307–308) v svojem delu lepo pokažeta, da ima osredotočanje na skupno srečo veliko prednosti pred BDP:

- Nematerialni vidiki blaginje človeka so prav tako vključeni v mere sreče kot tudi vpliv avtonomije in družbenih odnosov. Omenjeni kazalniki so izključeni v izračunih BDP in tudi v ostalih tradicionalnih nacionalnih računih.
- Komponente, ki so po definiciji vključene v BDP preko dejavnosti in ukrepov vlade, so prav tako upoštevane v meri sreče (v BDP so te komponente merjene kot stroški dela in materiala). Neposredno je zelo pomemben tudi vpliv izobraževalnih in zdravstvenih izdatkov.
- Mere sreče subjektivno ocenijo rezultate v skladu z osnovnim metodološkim pristopom ekonomije.

Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), že dolga leta v poročilu o razvoju objavlja več deset razvojnih kazalnikov, ki nikakor niso samo ekonomski (UMAR, 2020).

3.2 Alternativa BDP – HDI

Indeks človekovega razvoja (angl. Human Development Index), kratica HDI, sta leta 1990 ustvarila nobelovec Amartya Sen in vplivni pakistanski ekonomist Mahbub ul Haq. Za njegov nastanek sta zaslužna tudi Gustav Ranis in lord Meghnad Desaij (Mcneill, 2007, str. 7). Odtlej je del Poročila o človekovem razvoju Razvojnega programa Združenih narodov (ZN), saj velja za pomemben kazalnik kompleksnosti povezanosti dohodka in blaginje ter prepletenosti in medsebojne povezanosti ekonomskih in socialnih politik.

Jahan (2002, str. 3–4) navaja, da je vpeljava HDI povezana z razpetostjo med dvema ciljema:

1. imeti znanstveno in statistično povsem pravilno mero ali
2. imeti za nosilce državnih politik atraktivno mero, ki po drugi strani ne bo tako zelo popolna.

Kompromis med tema ciljema je bil dosežen s postavitvijo HDI kazalnika, ki zbuja pozornost pristojnih oblasti in je obenem kar precej natančen. S HDI merimo povprečne dosežke v človekovem razvoju neke družbe. Sestavljajo ga le tri osnovne dimenzije posameznikovega življenja (United Nations Development Programme, 2020):

- zdravo in dolgo življenje,
- znanje,
- spodoben standard življenja.

HDI izračunamo po enačbi (2).

$$HDI = \frac{1}{3} (\text{indeks pričakovane življenjske dobe ob rojstvu}) + \frac{1}{3} (\text{indeks izobrazbe}) + \frac{1}{3} (\text{indeks BDP na prebivalca po kupni moči}) \quad (2)$$

HDI predstavlja relativno preprosto mero razvoja. Njegova največja prednost je to, da je le-ta izražena zgolj z eno samo številko. Osredotoča se tudi na socialno komponento človeških življenj in ne vključuje samo gospodarskih vidikov razvoja, kot to počne BDP. HDI hkrati tudi služi širjenju javnega interesa na dveh odločilnih faktorjih človekovega razvoja, in sicer na področju izobrazbe in zdravja (Gatt, 2005, str. 23–26). Z uvedbo HDI med ostale indikatorje razvoja, med katerimi je predhodno občutno prevladoval BDP, se je močno spremenil pogled na razvoj, ki trenutno velja za občutno širši pojem, kot je pojem gospodarska rast. Uvedba HDI je spodbudila zdravo tekmovanje med različnimi državami ter njihovimi bližnjimi in daljnimi sosedi ter prav tako z njihovimi največjimi tekmeci. Tabele s po HDI razvrščenimi državami so predstavljene vsakoletno v »Human Development Report« in so s strani nosilcev politik deležne velike pozornosti, saj jim na specifičen način omogočajo vpogled v razloge, zakaj zaostajajo za drugimi državami. Na podlagi razlogov za zaostanek se sprejemajo odločitve o uvedbi ukrepov, ki bi stanje morebiti lahko spremenili na boljše. HDI ni zgolj nekaj številke na listu papirja, temveč so te številke tudi upoštevane pri državnih politikah, alokaciji resursov in institucionalni strukturi. Do prej omenjene obsežne alokacije resursov za posamezne regije tako prihaja ravno na podlagi dosežkov v razvoju za te regije, povsem enako pa to velja tudi za razne meddržavne razvojne pomoči in programe (Jahan, 2002, str. 7–8).

Na podlagi poznavanja strukture HDI lahko npr. izračunamo tudi trade-off med dohodkom in dolgoživostjo oziroma, če se izrazimo drugače, koliko eno leto izgubljenega življenja prispeva k dodatnemu dohodku pri doseganju enake vrednosti HDI. Za primer vzemimo državo z BDP nižjim od svetovnega povprečja. V tem primeru se bo porast BDP na prebivalca za približno 100 dolarjev na drugi strani kompenziral za eno leto nižjo pričakovano življenjsko dobo na prebivalca, pri čemer je potrebno poudariti, da bo HDI ostal enak. Tukaj se nam lahko porodi povsem legitimno vprašanje, in sicer ali je cena enega leta življenja res tako zelo nizka (Revallion, 1997, str. 633).

3.3 Alternativa BDP – HPI

Angl. Happy planet index, »meri tisto, kar je pomembno: trajnostno zadovoljstvo za vse« (Happy planet index, 2020).

Podatke za ta kazalnik dobimo iz naslednjih virov:

- Pričakovana življenjska doba → Poročilo o človekovem razvoju ali CIA factbook.
- Zadovoljstvo z življenjem → Svetovna podatkovna baza za srečo.
- Neenakost → Neenakosti med ljudmi v državi, glede na to, kako dolgo živijo in kako srečni se počutijo. Temelji na porazdelitvi podatkov o pričakovani življenjski dobi v posamezni državi in njihovem počutju. Neenakost rezultatov je izražena v odstotkih (Happy planet index, 2020).
- Okoljski odtis → Global footprint network (Goossens, Schepelmann & van de Sand, 2007, str. 37).

HPI izračunamo po enačbi (3).

$$HPI = \frac{\text{zadovoljstvo z življenjem} \times \text{pričakovana življenjska doba} \times \text{neenakost}}{\text{okoljski odtis}} \quad (3)$$

HPI ni kazalnik, ki bi povedal, katera je najsrečnejša država na svetu, ampak meri tisto, kar je pomembno, in sicer trajnostno dobro počutje za vse. Govori nam o tem, kako uspešne so države, da imajo njihovi prebivalci dolga, srečna in trajnostna življenja (Jeffrey, Wheatley & Abdallah, 2016). Najvišje rezultate po tem kazalniku imajo države Centralne Amerike, najnižje pa države G8 (Goossens, Schepelmann & van de Sand, 2007, str. 37). Tudi v letu 2016 se lestvica ni bistveno spremenila. Najvišje na lestvici se nahajajo naslednje države: Mehika, Kolumbija, Vanuatu, Vietnam, Panama, Nikaragva, Bangladeš, Tajska in Ekvador (Jeffrey, Wheatley & Abdallah, 2016).

Od drugih kazalnikov se razlikuje po tem, da ne upošteva dohodka; ekonomijo upošteva samo kot enega izmed posrednih procesov znotraj večjega sistema (Komisija evropskih skupnosti, 2009, str. 276).

Kot že omenjeno se najvišje na lestvici po indeksu HPI uvrščajo popolnoma druge države kot npr. na lestvicah, kjer se meri BDP ali indeks HDI. Za lažjo predstavo, si lahko v tabeli 2 pogledamo primerjavo uvrstitev držav glede na indeks HDI, BDP na prebivalca in indeks HPI.

Tabela 2: Primerjava uvrstitev držav glede na indeks HDI, BDP na prebivalca in indeks HPI

Država	Uvrstitev HDI	HDI 2019	Uvrstitev BDP/prebivalca	BDP/prebivalca (PPP v \$) 2019	Uvrstitev HPI	HPI 2016
Norveška	1	0,954	6	76.684	12	36,8
Švica	2	0,946	9	66.196	24	34,3
Irska	3	0,942	4	83.399	48	30,0
Nemčija	4	0,939	17	53.567	49	29,8
Hong Kong, Kitajska	4	0,939	/ (7-8)	66.528	123	16,8
Avstralija	6	0,938	19	53.379	105	21,2
Islandija	6	0,938	13	56.066	39	31,3
Švedska	8	0,937	15	54.628	61	28,0
Singapur	9	0,935	3	103.181	/	/
Nizozemska	10	0,933	12	58.341	18	35,3

Vir: prirejeno po Human Development Report Office (2019); International Monetary Fund (2019); Jeffrey, Wheatley & Abdallah (2016).

Lahko bi si mislili, da bodo države, ki imajo višji dohodek, imele tudi višjo stopnjo človekovega razvoja, kot tiste, kjer je dohodek manjši. Sen (2002, str. 109) pravi, da so številne študije potrdile vzorec, da višji dohodek na prebivalca gotovo vpliva na zvišanje pričakovane življenjske dobe,

zmanjšanje stopnje umrljivosti otrok, povečanje stopnje pismenosti in še številne druge dejavnike, vendar doda, da povezave še zdaleč niso popolne.

Thomas (Meier & Stiglitz 2002, str. 202) pravi, da je razlog, zakaj BDP in HDI ne rasteta sorazmerno, ta, da možnost za rast HDI, ki jo prinaša gospodarska rast, ni primerno izkoriščena. Navaja, da po raziskavah sodeč rast dohodka na prebivalca vpliva na pričakovano življenjsko dobo samo pod pogojem, da rast zmanjšuje revščino, saj je višji dohodek revnih ključen za značilno izboljšanje življenjske dobe. Poleg tega mora biti zadosten del sredstev namenjen javnemu zdravstvu. Po drugi strani pa Pritchett (Meier in Stiglitz 2002, 202) zagovarja tezo, da način investiranja v izobrazbo in javno zdravstvo, ki naj bi revnim zagotovil maksimalno korist, ne drži. Pritchett kot razlog za zanemarljivo korelacijo izpostavlja pozitiven učinek izobrazbe na individualno raven in neznačilen vpliv na skupno raven. To pomeni, da lahko izobražen posameznik, ki sicer koristi dostopnost javnega šolstva, ne pripomore k višji produktivnosti na prebivalca oziroma produktivnosti, ki bi prispevala k rasti BDP.

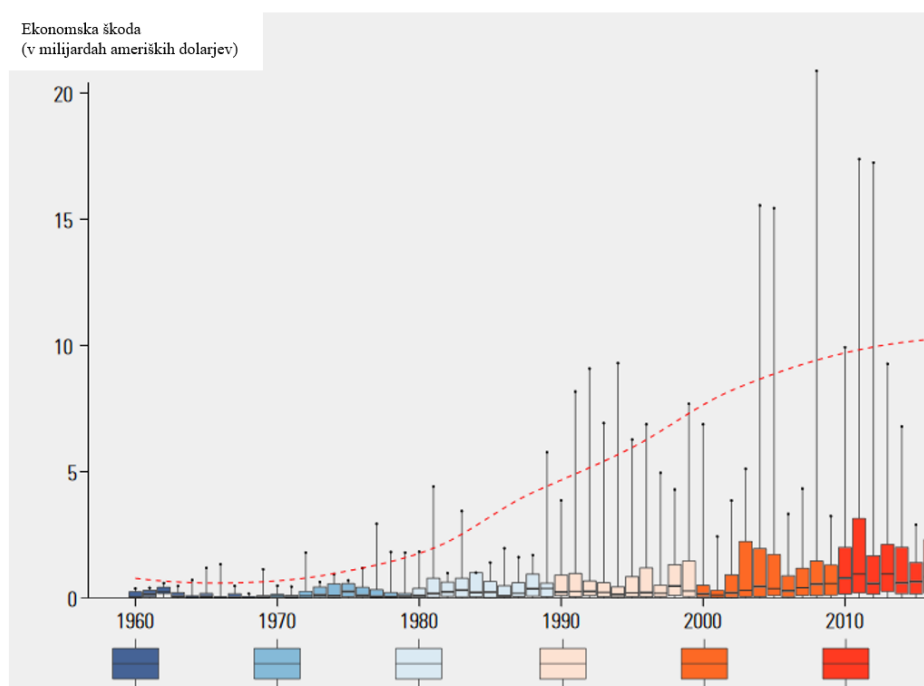
Pri Neweconomics foundation, ki so v letu 2006 predstavili HPI kazalnik, so HPI primerjali z BDP na prebivalca. Dobili so naslednji rezultat: na začetku BDP in HPI naraščata skupaj do točke 5000\$ (+/-14\$), ko začne HPI padati, BDP še naprej narašča (Goossens, Schepelmann & van de Sand, 2007, str. 37).

4 SODOBNI NAČIN ŽIVLJENJA IN TRAJNOSTNI RAZVOJ

Večina ekonomistov in politikov si ne more predstavljati sveta brez rasti, saj naj bi upad rasti vodil v politično, ekonomsko in socialno krizo. Zato verjetno nikjer na svetu ne sprejmejo bolj radikalnih ukrepov, ki bi spremenili današnji družbeno-ekološki netrajnostni način življenja (Kirn, 2012, str. 118–120). Toda kdor verjame, da se za vedno lahko nadaljuje eksponentna rasti v končnem svetu, je norec ali ekonomist (Cato, 2011, str. 16).

Znanstvene raziskave nedvoumno kažejo, da so glavni vzrok za podnebne spremembe izpusti toplogrednih plinov, ki jih povzročajo človeške dejavnosti (Slovenija znižuje CO₂, 2020). Kot lahko vidimo na sliki 15, naravne katastrofe (kot posledica podnebnih sprememb) povzročajo ekonomsko škodo, ki se povečuje, zato lahko pričakujemo, da se bo neenakost med državami in znotraj njih verjetno še povečala.

Slika 15: Ekonomska škoda, ki jo povzročajo ekstremne naravne razmere prikazane v milijardah ameriških dolarjev

Vir: prirejeno po Human Development Report (2019).

Sir Nicholas Stern ugotavlja, da se še vedno lahko izognemo najhujšim posledicam podnebnih sprememb, seveda ob pogoju takojšnjega mednarodnega ukrepanja. V tem primeru bi bila gospodarska škoda, ki bi nastala, znatno manjša, kot bi bile prednosti takojšnjih ukrepov. V primeru ne-ukrepanja bi bila prizadeta življenja ljudi po vsem svetu, in sicer zaradi pomanjkanja vode, proizvodnje hrane, slabšega zdravja in onesnaženega okolja. Do leta 2026 načrtovane investicije bodo imele zelo velik učinek na podnebje in podnebne spremembe, in sicer v drugi polovici 21. stoletja in v 22. stoletju. Odražale pa se bodo v socialnih in ekonomskih dejavnostih (Stern, 2006, str. 1). Dodaja, da bo natančno število razseljenih oseb oz. ljudi, ki bodo prisiljeni migrirati, odvisno od vlaganja v načrtovanje in denarnih sredstev (Stern, 2007).

V Parizu je bil leta 2015 sprejet podnebni dogovor, ki ga je podpisalo 195 držav in države EU, in bo v veljavo stopil predvidoma leta 2020, ko se bo iztekla veljavnost sedanjega Kjotskega protokola (Lebinger, 2015). ZDA že grozijo z izstopom od sporazuma, vendar pred 4. novembrom 2020 tega ne morejo storiti. Pariški sporazum je po definiciji pravni instrument, ki je vodilo za splošno delovanje držav na področju podnebnih sprememb. Gre za hibrid pravno zavezujočih in nezavezujočih določb. Sporazum je sestavljen iz temeljnega sporazuma, ki ureja mednarodni postopek, ki bo zavezujoč za stranke, medtem ko obstajajo elementi, ki niso del pravno zavezujočega sporazuma. Ti deli, kot so predvideni nacionalno določeni prispevki, so lahko zavezujoči na nacionalni ravni (United Nations Sustainable Development Goals, 2020). Sporazum predvideva svetovni prehod družbe v nizkoogljično, bistveno zmanjšanje porabe vseh fosilnih goriv in tudi zaustavitev svetovne rasti povprečne temperature za največ 2 °C glede na povprečno temperaturo predindustrijske dobe. Države spodbuja k izvajanju ukrepov, s katerimi bi omejili dviganje temperature celo na 1,5 °C glede na temperaturo v predindustrijski dobi, s čimer bi

posledično zmanjšali vplive podnebnih sprememb in z njimi povezane nevarnosti. Sporazum poleg zmanjšanja uporabe fosilnih goriv ponuja tudi možnost za zmanjšanje toplogrednih plinov, ki so že v ozračju, in sicer z masovnim pogozdovanjem ali pa s signifikantnim zmanjšanjem živinoreje, predvsem govedoreje, ki je trenutno dokazano največji onesnaževalec atmosfere z metanom na svetu. Podnebni sporazum prav tako omogoča »ogljčno izmenjavo« (angl. carbon trading (ETS)), kar pomeni, da bo lahko država, ki bo svoje ogljično onesnaževanje znižala pod za njo definirano ciljno mejo, drugi državi, katere ogljično onesnaževanje bo nad njeno ciljno mejo, prodala razlike do svoje ciljne meje. Pariški sporazum predvsem tudi ukinja delitev držav na države v razvoju in razvite države ter mnogo bolj upošteva naravne danosti določene države. Kljub temu dejstvu bo financiranje raznoraznih okoljskih projektov še vedno najbolj na ramenih t. i. razvitih držav. Sporazum hkrati predvideva tudi boljšo in predvsem večjo transparentnost. Do sedaj je bilo vpeljano letno poročanje o emisijah za razvite države in dvoletno poročanje o njihovem napredku pri zmanjševanju onesnaževanja ozračja, medtem ko so t. i. države v razvoju lahko poročale bolj poredko. Novi sporazum predvideva poročanje o napredku in stanju onesnaženosti zraka za vse države najmanj na vsaki dve leti (Ekoglobal, 2015). Vsakih pet let pa se bo odvijal pregled napredka držav pri doseganju zastavljenih podnebnih ciljev, in sicer prvič leta 2023 (Lebinger, 2015).

Rifkin (2020) je na angl. Digital, Life, and Design konferenci (DLD), januarja 2020 med drugim izpostavil:

- »Vse kar danes počnemo, temelji na fosilnih gorivih. Če naraste cena fosilnih goriv, se posledično podraži vse ostalo.«
- »Potrebujemo prepričljivo gospodarsko vizijo za prihodnost in akcijski načrt za družbo brez fosilnih goriv do leta 2040. Ne do leta 2050.«
- »Potrebujemo takojšnjo zamrznitev nadaljnjega razvoja pridobivanja premoga, nafte in zemeljskega plina.«
- »Lahko poskusite spodbujati zagonska podjetja, vendar če temeljijo na družbi s fosilnimi gorivi, centralizirani komunikaciji [...], se ne bo nič spremenilo.«
- »Za vsako leto, ki ga investiramo v infrastrukturo temelječo na obnovljivih virih energije, nam bo povrnjeno za cca. 2–3 leta BDP-ja.«
- »Sonce in veter nam še nikoli nista izstavila računa [...] Trg je spregovoril.«
- »Zelena tehnologija in tehnologija, ki temelji na obnovljivih virih, je že tukaj. Ne potrebujemo več raziskav in razvoja. Preprosto ni več izgovorov.«

4.1 Potrošnja

V moderni angleščini sta potrošnja (angl. consumption) in potrošnik (angl. consumer) prevladujoča opisna samostalnika najrazličnejših rab vseh vrst dobrin in storitev. Beseda potrošiti (angl. to consume), ki jo v angleščini uporabljajo od 14. stoletja, je imela v svoji zgodnji uporabi neugoden prizvok, saj je pomenila uničenje, izčrpanje, tratenje. Enako velja za besedo potrošnik,

ki je v angleščini prisotna od 16. stoletja. Od sredine 18. stoletja se je beseda potrošnik začela pojavljati v nevtralnem smislu v deskripcijah meščanske politične ekonomije. Obe besedi sta v 19. stoletju iz specializirane uporabe v politični ekonomiji prišli v splošno, popularno uporabo (Glickman, 1999, str. 17). »Potrošniška družba naj bi se začela vzpostavljati šele v dobi industrializacije, ko je plačano delo omogočilo, da so ljudje tako proizvajalci kot potrošniki. Postopoma se je razvila nova družba, družba, temelječa na želji po novem, ekonomija pa je bila te novosti več kot voljna zadovoljiti« (Bulc, 2004, str. 55). Konec 19. stoletja je Thorstein Veblen poimenoval »prestižno potrošnjo«, ki se nanaša na potrošnjo luksuznih izdelkov z namenom očarati in impresionirati druge.

Značilnosti potrošniške kulture se med drugim kažejo v dosegljivosti velikega in naraščajočega števila potrošnih dobrin ter ogromnem razponu različnih vrst potrošnih dobrin kot tudi razširitvi nakupovanja kot pristočnega dejavnosti (Lury, 1996, str. 29–36). Kot smo lahko opazili, je bil pojem potrošnje priča znatnim transformacijam. Medtem ko je bil nekoč sinonim za potratnost in razsipnost, je skozi postopek industrijske revolucije začel veljati za produktivno družabno aktivnost v tržni ekonomiji (Glickman, 1999, str. 1). Danes je potrošnja ena bolj stabilnih makroekonomskih kategorij in je količinsko gledano najpomembnejša kategorija agregatnega povpraševanja (Senjur, 2001, str. 87). Prav tako je potrošnja cilj gospodarske aktivnosti. Ljudje s potrošnjo namreč zadovoljujejo svoje potrebe. Zaradi potrošnje pa poteka proizvodnja.

Pojem potrošna funkcija je opredelil John Maynard Keynes leta 1936 v delu Splošna teorija zaposlenosti, obrestnih mer in denarja. Izhajal je iz samoopazovanja in osebnih izkušenj ter opredelil temeljni psihološki zakon. Po njem se ljudje, praviloma in v povprečju, nagibajo k povečanju potrošnje, ko se jim poveča dohodek, vendar je to povečanje manjše od povečanja njihovega dohodka (Keynes, 2006, str. 102). Po Keynesu na potrošnjo vplivajo dejavniki treh kategorij: ravni dohodka, objektivnih navzočih okoliščin in nabora institucionalnih in subjektivnih psiholoških dejavnikov (Fitzpatrick, 1993, str. 41). Poleg dohodka na potrošnjo vplivajo še premoženje, davki (fiskalna politika) in obrestne mere. Ostali dejavniki, za katere je menil, da morda vplivajo na njeno raven, so: previdnostno varčevanje za znane prihodnje potrebe (npr. upokožitev) in varčevanje za finančne izboljšave v bodočem življenjskem standardu (Heim, 2009, str. 3). Na odločitev za potrošnjo močno vplivajo tudi finančne spodbude (npr. subvencije ali ugodnejša davčna obravnava).

Frank (2008) je potrdil domneve, postavljene v sredini 70. let prejšnjega stoletja, da je potrošnja neposredno povezana s srečo⁹. Clark (2003) pravi, da so raziskave, narejene na širšem geografskem območju, pokazale, da so v državah z višjim povprečnim dohodkom ljudje v

⁹ Znanstveniki in raziskovalci srečo mnogokrat primerjajo z lastnim dobrim počutjem, zadovoljstvom oziroma osebno blaginjo, merijo pa jo na osnovi preprostih anket glede trenutnega zadovoljstva ali pogostosti pozitivnih in negativnih čustev (Greater Good, 2018). Frey & Stutzer (2012) pravita, da je sreča odvisna od treh skupin dejavnikov: (1) **demografski in osebni dejavniki**, kot so: starost, spol, družinske razmere, državljanstvo, izobrazba in zdravje, (2) **ekonomski dejavniki**, ki zajemajo predvsem dohodek, brezposelnost, in inflacijo in (3) **politični dejavniki**, kot sta možnost sodelovanja pri politiki in stopnja politične decentralizacije.

povprečju srečnejši, vendar so omenjene raziskave pokazale tudi, da se je v nekaterih državah povprečni dohodek na prebivalca drastično zvišal, medtem ko je povprečna raven sreče ostala enaka oziroma se v nekaterih primerih v enakem obdobju celo znižala. To nakazuje, da pozitivna korelacija med dohodkom in srečo v merjenih državah ni odvisna zgolj od dohodka, temveč tudi od drugih dejavnikov. Eden od teh je primerjava med ljudmi. Clark in Oswald (1996) v študiji na primeru pet tisoč britanskih delavcev ugotavljata, da se ljudje najraje primerjajo s sebi podobnimi. Raziskave so pokazale, da višji kot je dohodek primerjalne skupine, manj zadovoljni so posamezniki s svojo službo (Clark, 1996). Čeprav je večina raziskav na področju individualnega dohodka in sreče narejena v državah z visoko stopnjo industrijske razvitosti, sta Graham & Pettinato (2001) ugotovila, da je individualni dohodek enako pomemben dejavnik sreče tako v industrijsko razvitih kot tudi tranzitnih državah. Euba (2019) sicer ugotavlja, da ljudje nismo narejeni, da bi bili srečni ali zadovoljni, ampak na način, da bi preživel in se razmnožili. Stanje zadovoljstva naravno ni preferirano, saj pravi, da v tem stanju nismo toliko pozorni na možne grožnje iz okolice za naše preživetje. Tekom evolucije so se naši možgani razvili na tak način, da imajo velik čelni predel, ki je odgovoren za izvršne in analitične zmožnosti, zaradi katerih lažje preživimo. Prav tako v celotnih možganih ni predela, ki bi bil odgovoren za srečo, kar nam veliko pove o prednostih tekom evolucije.

Peattie & Collins (2009, str. 107) ugotavljata, da "potrošništvo predstavlja proces odločitve in aktivnosti, ki vključujejo nakup, uporabo in ravnanje z morebitnimi odpadki". Novo dobo potrošnje ne zaznamuje dobrina, ampak neomejene želje sodobnega potrošnika (Kurdija, 2000). Moderno potrošništvo, ki se je razvilo konec 20. stoletja in izhaja iz individualiziranih in hedonističnih motivov (Campbell, 1997) ter se osredotoča na zadovoljevanje neskončnih želja in s tem posedovanje razkošnega, pretiranega ter nepotrebne blaga in storitev (Godazgar, 2007), se bistveno razlikuje od tradicionalnega potrošništva, ki se je osredotočalo na zadovoljevanje osnovnih človekovih potreb. Ena od raziskav je celo pokazala, da ženske potrošniške prakse pogosto enačijo z najljubšim načinom preživljanja prostega časa, kot so ogled filma ali večerja v restavraciji (Campbell, 1997, str. 166–167). Moderni potrošniki želijo s potrošništvom zadovoljiti trenutne potrebe in želje ali pridobiti družbeni status, ne da bi ob tem razmišljali o dolgoročnih posledicah. Zaradi tega ima potrošništvo danes pogosto negativno konotacijo, saj naj bi se z njim spodbujal materializem, ignorirale potrebe v prihodnosti, trajnostni razvoj, izvor proizvoda, in ker ima negativne posledice za okolje (Quoquab & Mohammad, 2016).

Prekomerno potrošništvo je pogosto napačno opredeljeno kot "pretirana uporaba blaga in storitev, ki vodi do osebne sreče, družbenega statusa in uspeha" (Elkins, 1991 v Brown & Cameron, 2000, str. 28). A "potrošništvo postane prekomerno, ko zaradi svojih okoljskih ali gospodarskih posledic negativno vpliva na osebno in kolektivno dobro počutje" (Sheth, Sethia & Srinivas, 2011, str. 25).

Študija objavljena v reviji *Journal of Industrial Ecology* pokaže, da so stvari, ki jih trošimo, odgovorne za 60 % vseh toplogrednih plinov in med 50 in 80 % rabe površin, surovin in vode. Diana Ivanova, doktorska študentka na norveški univerzi za znanost in tehnologijo, ki je raziskavo vodila, pravi: »Vedno smo pripravljeni kriviti nekoga drugega, vlado ali podjetja, toda med 60 in 80 % vpliva na planet prihaja iz potrošnje gospodinjstev. Če spremenimo svoje potrošniške navade, bomo s tem naredili veliko za naš okoljski odtis« (Ivanova in drugi, 2015).

Tako se mora razviti svet z ZDA na čelu osvoboditi tako imenovanega kroga »delaj-zapravljaj«. Ekološko ter družbeno opustošenje, ki je posledica takšnega načina življenja, je postalo nesprejemljivo in je nakazalo na očitno potrebo po zamenjavi srednjerazrednih potrošniških navad. Za kreiranje močne gonilne sile za ustvarjanje sprememb v svetu pa je potrebno razumeti družbene sile, ki ustvarjajo novo potrošniški način življenja, ki je sinonim za prekomerno trošenje (Schor, 1998. str. 4).

4.2 Trajnostni razvoj

Svet je bil v zadnjih dveh stoletjih priča industrializiranemu modelu rasti, katerega osnova je bila neomejena količina poceni virov. Že danes v nekaterih delih sveta občutimo pritisk na različne vire, kot so voda, zemlja, čist zrak, energija in surovine, ki vplivajo na biotsko raznovrstnost in ekosisteme (Bertoncelj, 2015, str. 6). Med vzroke za možno poslabšanje okolja predvsem štejemo industrializacijo, urbanizacijo, energetiko, transport in tudi vse bolj intenzivno kmetijstvo. Če se omenjene panoge razvijajo na načelih skrbi za okolje in trajnosti, potem so lahko popolnoma sprejemljive. Nekoliko bolj sporni sta lahko avtomobilska in kemijska industrija (Koželj & Vuk, 1987, str. 76).

Izraz trajnostni razvoj (angl. Sustainable development) je bil prvič uporabljen leta 1977 v delu Pirageasa, Trajnostna družba (The Sustainable Society: Implications for limited Growth). Brundtlandova komisija (angl. Brundtland Commission) je bila ustanovljena leta 1980 in takrat je predstavila koncept trajnostnega razvoja. Le-ta je operativen in teoretsko popularen postal leta 1987 z izdajo knjige Svetovne komisije Združenih narodov za okolje.

Na politični agendi je trajnostni razvoj našel prostor šele leta 1992, in sicer ko se je na konferenci o okolju v Rio de Janieru, ki so jo organizirali Združeni narodi (ZN), zbralo 182 držav (angl. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)). Takrat so se pogovarjali o izrabljanju planetarnih virov in tudi o vesplošnem globalnem onesnaževanju. Na konferenci so sprejeli več načelnih izjav, mednarodnih sporazumov ter ukrepov, s katerimi naj bi dosegali principe trajnostnega razvoja. Plan za zagotavljanje trajnostne prihodnosti Zemlje je zapisan v dokumentu Agenda 21 (United Nations Conference on Environment and Development, 1992). Med načeli trajnostnega razvoja po Agendi 21 zasledimo (Kopač, 2004, str. 15):

- spoštovanje občestva življenja in skrb zanj;
- izboljšanje kakovosti človekovega življenja,
- ohranjanje vitalnosti in pestrosti Zemlje;
- spoštovanje nosilne zmogljivosti Zemlje;
- spremembe osebnega odnosa in ravnanja;
- usposabljanje skupnosti, da same skrbijo za svoja okolja,
- oblikovanje nacionalnega okvira za povezovanje razvoja in ohranitve narave;
- ustvarjanje svetovnega zavezništva.

V zadnjih letih je ozaveščenost glede predvsem negativnih vplivov, ki jih ima trenutni razvoj na naravo in okolje, vse večja, zato je danes trajnosti razvoj eden izmed glavnih ciljev nacionalnih in

tudi globalnih razvojnih politik. Podjetja, ki so z okoljskimi shemami verificirala in predhodno tudi razvila trajnostne prakse, danes dosegajo mnogo večji ugled in prepoznavnost ter so zato sposobna nase pritegniti tudi zahtevnejše segmente (Slovenska turistična organizacija, 2010, str. 6).

Trajnostni razvoj je definiran kot takšen način razvoja, ki prihodnjim generacijam ne omejuje njihovih možnosti za pokritje njihovih potreb. Sprva je bil opredeljen kot tridimenzionalen model (ekonomski, družbeni in okoljski vidik), v zadnjem času pa se mu dodaja še četrto dimenzijo – kulturo (Bertoncelj, 2014, str. 36). Trajnostni razvoj tako opredelimo kot (Loucks & Gladwell 1999):

- razvoj, ki za svoj obstoj ne uničuje življenjsko ključnih sistemov Zemlje (voda, zrak, biološki sistemi in prst) – to je okoljski vidik trajnostnega razvoja. Narava namreč nudi idealne pogoje za življenje na planetu Zemlja in kakovost same narave tudi neposredno vpliva na kakovost življenja pri vseh njenih prebivalcih. Zemlja tako zagotavlja vsa potrebna sredstva za življenje (zrak, voda, les, kovine, različni minerali,...). Različni ekosistemi zagotavljajo potrebne »storitve« za življenje, kot sta zrak in voda;
- razvoj, pri katerem stalen tok storitev in dobrin, ki neposredno izhajajo iz naravnih virov Zemlje, ni možen – gospodarski aspekt trajnostnega razvoja;
- razvoj, ki ohranja življenjske oskrbne sisteme in hkrati zagotavlja čim bolj pravično razdelitev koristi iz proizvodnje storitev in dobrin – socialni aspekt trajnostnega razvoja;
- razvoj, ki spoštuje in ceni vrednote soodločanja, sodelovanja in solidarnosti – etični oziroma kulturni aspekt trajnostnega razvoj.

Kos (2004, str. 335) pojasnjuje, da mora interpretacija trajnostnega razvoja poleg empiričnih dejstev o stanju okolja (doseganju nosilnih sposobnosti okolja) upoštevati tudi »motivacijsko sposobnost« človeštva, ki obsega tako kognitivno kot vrednostno razsežnost.

Pojem trajnostni razvoj ima lahko zelo različne pomene. Tretji svet ga razume predvsem v povezavi z izkoreninjanjem revščine, v razvitem svetu pa ga razumejo bolj v povezavi s trajnostno rabo danih naravnih virov, potrošnjo in proizvodnjo. Vsem je skupno močno prizadevanje za t. i. medgeneracijsko solidarnost (Lah, 2004, 36). Trajnostni razvoj tudi v razvitih državah dojemamo različno. Razdelimo ga lahko na štiri različne modele. Opis posameznega modela se nahaja v tabeli 3. Idealen model je model izredno močne trajnosti, ki upošteva zakonske osnove, ki omogočajo celostno medsektorsko povezovanje. Cilj tega modela je zadovoljevanje vseh potreb svetovnega prebivalstva brez pomanjkanja, kar sicer pomeni veliko spremembo vzorcev dosedanje produkcije, potrošniških vzorcev in spodbujanje uporabe tistih kazalnikov, ki vključujejo tudi enakost med generacijami, družbo in spodbujajo k lokalni samozadostnosti znotraj posamezne generacije ter prepotrebne nadzorne funkcije, ki močno temeljijo na načinu spodbujanja od zgoraj navzdol in vključevanja skupnosti (Baker, Kousis, Young & Richardson, 1997, str. 9).

Tabela 3: Pregled značilnosti dojemanja trajnostnega razvoja v razvitih državah

Modeli trajnosti/ področja	zelo šibka trajnost	šibka trajnost	močna trajnost	zelo močna trajnost
Javne politike in sektorsko povezovanje	cilj je maksimiziranje rasti, govori se le o sektorskem povezovanju	formalno povezovanje politik, sektorski pristop	vključevanje okoljskih politik v sektorje, zavezujoče povezovanje politik, močni in zavezujoči mednarodni sporazumi	celostno medsektorsko povezovanje, močne mednarodne konvencije, zakonsko predpisana skrb in podpora
Vloga ekonomije in narava rasti	eksponentna rast, multinacionalke, razvoj se razume kot gospodarska rast oz. rast BDP	trg se delno opira na okoljsko politiko, spremembe v vzorcih potrošnje	okoljsko reguliran trg, spremembe v vzorcih produkcije in potrošnje, vzporedno z nacionalnim nastajajo tudi t. i. 'zeleni' proračuni	zadovoljevanje potreb (ne hotenj) brez pomanjkanja, spremembe v vzorcih potrošnje in produkcije na vseh ravneh, strog premik k trajnostnemu ekonomskemu proračunu
Institucije	brez sprememb	trg se delno opira na okoljsko politiko, spremembe v vzorcih potrošnje	prestrukturiranje nekaterih institucij	decentralizacija političnih, pravnih, družbenih in ekonomskih institucij
Politični instrumenti in orodja	obstoječi	minimalne spremembe v obstoječih institucijah	večja uporaba indikatorjev trajnosti	sofisticirana uporaba kazalnikov, razširjenih na družbeno področje
Tehnologije	kapitalsko intenzivna produkcija tehnologij;	tehnične rešitve, mešano delavno in kapitalsko	čiste tehnologije, upravljanje s produktom v njegovem	delavno intenzivne tehnologije

Modeli trajnosti/ področja	zelo šibka trajnost	šibka trajnost	močna trajnost	zelo močna trajnost
	naraščajoča avtomatizacija, tehnologija kot rešiteljica vseh okoljskih izzivov	intenzivne tehnologije	celotnem življenjskem ciklusu, mešano delavno in kapitalsko intenzivne tehnologij	
Redistribucija	enakost ni tema diskusije	enakost je postransko vprašanje	okrepljena politika redistribucije	inter in intra generacijska enakost
Odnos do narave	izkoriščanje virov	nadomeščanje neobnovljivih virov z izkoriščanjem obnovljivih	okoljsko upravljanje in zaščita biotske raznoverstnosti	povečanje in zaščita biotske raznoverstnosti
Geografska usmerjenost	globalni trgi in globalna ekonomija	začetni premik k lokalni ekonomski samozadostnosti, manjše pobude za manjšanje moči globalnih trgov	pospeševanje lokalne ekonomske samozadostnosti v kontekstu globalnih trgov	bioregionalizem, razširjena lokalna samozadostnost
Civilna družba	zelo omejen dialog med civilno družbo (okoljskimi gibanji) in državo, nizka zavest in majhna medijska pokritost	iniciative prihajajo od zgoraj navzdol, dialog med obema sferama ostaja omejen, potek širšega javnega izobraževanja	odprt dialog med civilno družbo in državo, načrtovanje, lokalne iniciative kot del rasti skupnosti	skupnostne strukture in nadzor od spodaj navzgor, nov pristop pri evalvaciji dela, kulturni razvoj ob hkratnem razvoju tehnoških inovacij in novih družbenih struktur
Okoljska filozofija	antropo- centrizem	prehod do	prehod do	biocentrizem

Vir: prirejeno po Baker, Kousis, Young & Richardson (1997).

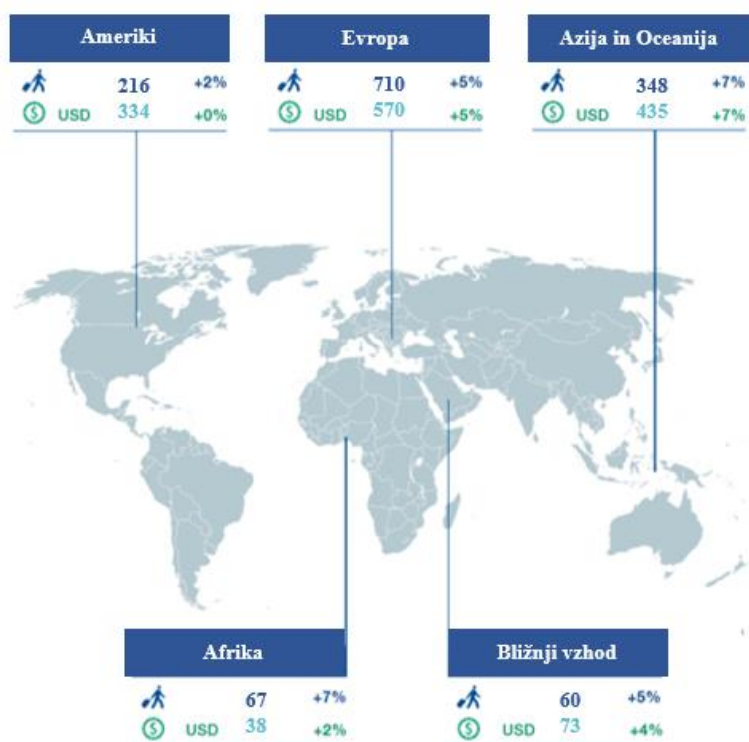
Middleton & Hawkins (1998, str. 133–143) v svojem delu trajnostni proces definirata s tremi R-ji (3R), ki pomenijo reciklirati (angl. recycle), ponovno uporabiti (angl. re-use) in zmanjšati (angl. reduce). Za trajnostni razvoj v turizmu pa je Middleton priporočil sistem kar desetih R-jev: nadomestiti (angl. replace), spoznati (angl. recognize), ponovno izobraževati (angl. re-educate), reciklirati (angl. recycle), zavrniti (angl. refuse), ponovno projektirati (angl. re-engineer), ponovno uporabiti (angl. re-use), zmanjšati (angl. reduce), ponovno usposabljanje (angl. retrain) ter nagrajevati (angl. reward).

Pomembno je spoznanje in zavedanje, da doseganje trajnosti ni končni cilj, ampak je to uravnotežen in prilagodljiv evolucijski proces nenehnega iskanja ravnovesja med materialnim blagostanjem, socialno varnostjo in zdravim okoljem. Pri doseganju teh ciljev pa je ključnega pomena tudi okoljsko ozaveščanje oziroma krepitev zavesti o odgovornosti posameznika za stanje v okolju in vzpodbujanje pripravljenosti za spreminjanje osebnih vrednot (Špes, 2008, str. 50).

4.2.1 Trajnostni razvoj v turizmu

Rast v turizmu je bila tako visoka, da je presenetila tudi turistične analitike, ki so bili najbolj optimistični. V zadnjih 60 letih je turizem postal ena največje rastočih gospodarskih panog na svetu. (angl. United Nations World Tourism Organization, kratica UNWTO, 2014). Prihodki od porabe obiskovalcev rastejo hitreje kot svetovno gospodarstvo (United Nations World Tourism Organization, International Tourism Highlights, 2019). Število prihodov turistov in prihodkov od turizma prikazuje slika 16.

Slika 16: Zemljevid mednarodnih prihodov turistov v milijonih in prihodkov od turizma v milijardah ameriških dolarjev (USD) v letu 2019

Vir: prirejeno po United Nations World Tourism Organization (2019).

Zahodna civilizacija je od nekdaj razumela turizem kot proces, ki prispeva k posameznikovemu boljšemu razumevanju sveta, in kot proces, ki oblikuje posameznikov značaj, in sicer v pozitivnem smislu (Smith & Duffy, 2003). Na drugi strani pa masovni turizem povzroča škodo okolju in kulturam, zato je potrebno razvijati nove oblike turizma, ki so prijazne do okolja in kultur (Butcher, 2003).

Trajnostni razvoj v turizmu¹⁰ pomeni doseči optimalno kombinacijo med vrsto in številom obiskovalcev ter turistično ponudbo destinacije. Kumulativni učinek te optimalne kombinacije pa ne sme uničevati kakovosti okolja oziroma prihodnje privlačnosti izbrane turistične destinacije (Middleton & Hawkins, 1998, str. 2). Prav vse odločitve o nadaljnjem razvoju turizma morajo temeljiti na zaščiti vsega naravnega (zrak, zemlja, morje, voda, fauna, flora), vsega družbeno-kulturnega ter izgrajenega okolja. To pa zato, da bodo lahko ponudbo neke destinacije izkoriščale tudi generacije zanamcev (Middleton & Hawkins, 1998, str. 247). Kajfež Bogataj (2012) močno poudarja, da mora turizem namesto stihijskega pristopa zaznamovati dolgoročnost in da mora vsebovati kvaliteto in ne zgolj samo količine, kot sta na primer rekordno število nočitev in prihodov.

Po definiciji UNWTO trajnostni turistični razvoj (Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guidebook, 2004, str. 7):

- vzdržuje ekološke procese, prav tako zagotavlja optimalno uporabo ključnih elementov turističnega razvoja, in sicer naravnih virov, ter pomaga varovati biološko raznovrstnost in naravne vire;
- čuva tradicionalne vrednote, kulturno in izgrajeno dediščino lokalnega prebivalstva, spoštuje njegovo socialno-kulturno avtentičnost ter prispeva k medkulturni toleranci in razumevanju;
- omogoča ekonomske in socialne koristi in na dolgi rok zagotavlja ekonomsko uspešnost poslovanja za vse zainteresirane deležnike (strani), omogoča njihovo pravično porazdelitev med prebivalstvo, vključno s pridobivanjem dohodkov in socialnih storitev za lokalno skupnost, ter prispeva k odpravljanju revščine in k stabilni zaposlenosti.

Skupaj z naštetim trajnostni turistični razvoj:

- zahteva močno politično vodstvo in dobro informiranost vseh udeležencev;
- zagotavlja oblikovanje konsenzov in široko sodelovanje vseh udeležencev;
- krepi in vzdržuje okoljsko ozaveščenost, odgovornost in zadovoljstvo turistov.

Tri pomembni vidiki razmerja med trajnostnim razvojem in turizmom so (Making tourism more sustainable: A Guide for Policy Makers, 2005, str. 9):

¹⁰ Generalna skupščina Združenih narodov je na podlagi UNWTO leta 2001 sprejela Globalni etični kodeks v turizmu. V kodeksu so predstavljena priporočila za trajnostni in odgovoren razvoj turizma, ki naj bi jih vse vlade vključile v svojo poslovno prakso, predpise in zakone.

- **interakcija:** narava turizma je taka, da bazira na industriji storitev, to pomeni, da posreduje izkušnje o novih krajih in lahko vključuje zelo veliko število tako indirektnih kot tudi direktnih interakcij med lokalnim okoljem, gostujočimi lokalnimi skupnostmi in obiskovalci;
- **zavest:** zaradi turizma se gostitelji in obiskovalci vedno bolj zavedajo razlik med kulturami in narodi ter okoljskih problemov in vprašanj; to sicer ne vpliva na vedenje ljudi samo v trenutku, temveč tudi na njihovo življenjsko vedenje na splošno;
- **odvisnost:** turizem kot tak po večini temelji ravno na iskanju turistov, ki iščejo čisto in nedotaknjeno naravo in okolje, pristno kulturno in zgodovinsko tradicijo, atraktivne naravne predele ter gostoljubne gostitelje, s katerimi mogoče lahko celo v prihodnosti navežejo prijateljske odnose; industrija turizma je močno odvisna od prisotnosti teh elementov na neki destinaciji.

4.2.2 Kazalniki ciljev trajnostnega razvoja Slovenije

S kazalniki na Statističnem uradu Republike Slovenije (SURS), spremljajo napredek Slovenije pri doseganju vseh 17 ciljev trajnostnega razvoja (Statistični urad Republike Slovenije, 2018b), zapisanimi v Agendi 2030 za trajnostni razvoj, ki so jo leta 2015 sprejele vse članice Združenih narodov (United Nations, 2015).

Agenda 2030 uravnoteženo povezuje tri razsežnosti trajnostnega razvoja:

1. ekonomsko,
2. socialno,
3. okoljsko.

V treh razsežnostih pa je definiranih 17 ciljev trajnostnega razvoja, ki obsegajo pet področij, ki so odločilna za človeštvo in naš planet.

LJUDJE – Odpraviti vse oblike revščine in lakote ter zagotoviti dostojanstvo in enakopravnost (slika 17).

Slika 17: Kazalniki trajnostnega razvoja – LJUDJE

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2018b).

- Po podatkih SURS se je stopnja tveganja socialne izključenosti v Sloveniji v 2018 glede na leto 2017 znižala za 0,9 odstotne točke, kar pomeni, da je zajemala 16,2 % prebivalstva, to je približno 326.000 oseb.
- V 2017 je delež kmetijskih zemljišč v uporabi z ekološko pridelavo znašal 9,6 %, kar pomeni, da se je glede na leto 2016 povečal za 0,5 odstotne točke.

- V letu 2018 je svoje splošno zdravstveno stanje kot dobro ali zelo dobro ocenilo 65 % oseb, kot srednje dobro četrtna oziroma 25 % oseb in kot slabo ali zelo slabo 10 % oseb. Deleži glede na leto 2017 ostajajo enaki.
- 93,5 % otrok, starih 4 in 5 let, je bilo v šolskem letu 2018/2019 vključenih v vrtce, kar je za 0,5 odstotne točke več kot v šolskem letu 2017/2018.
- 22,1 % je bilo je v prvem četrtletju 2019 žensk med poslanci in poslankami v državnem zboru.

PLANET – Obvarovati naravne vire in podnebje našega planeta za prihodnje generacije (slika 18).

Slika 18: Kazalniki trajnostnega razvoja – PLANET

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2018b).

- V letu 2017 je bilo na komunalne čistilne naprave z vsaj sekundarno stopnjo čiščenja priključenih 67,7 % prebivalcev.
- 68 kg hrane ali 4 kg več kot v 2017 je v letu 2018 povprečno zavrgel prebivalec Slovenije.
- 14,5 % znižanje emisij toplogrednih plinov je bilo zabeleženo v Sloveniji v obdobju 1986–2017.
- V letu 2018 je bila skupna masa ulova za 1,6 % nižja kot v letu poprej. To pomeni, da so ribiči, ki se ukvarjajo z morskim gospodarskim ribolovom, v letu 2018 ujeli za okoli 126 ton svežih ribiških proizvodov.
- V letu 2018 je delež gozda zajemal 58,1 % na celotni površini Slovenije in se v zadnjih nekaj letih ni bistveno spreminjal.

BLAGINJA – Zagotoviti uspešna in izpolnjujoča življenja v sožitju z naravo (slika 19).

Slika 19: Kazalniki trajnostnega razvoja – BLAGINJA

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2018b).

- 4 % gospodinjstev si v letu 2018 ni moglo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja. To je za 1 odstotno točko manj kot v letu prej.
- 75,4 % prebivalcev in prebivalk starih od 20 do 64 let je bilo v letu 2018 delovno aktivnih. To je za 2 odstotni točki več kot v letu 2017.
- Za raziskave in razvoj so bruto domači izdatki v 2018 predstavljali 2 % BDP.
- BDP na prebivalca je bil v letu 2018 v Sloveniji za 13 % nižji kot povprečje v celotni EU-28 (28 članic Evropske Unije).
- 109 oseb je v letu 2018 umrlo zaradi posledic transportnih nezgod, kar pomeni 7 oseb manj kot leto prej.

MIR – Spodbujati miroljubne, pravične in vključujoče družbe (slika 20).

Slika 20: Kazalniki trajnostnega razvoja – MIR

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2018b).

- V letu 2018 je bila stopnja zaupanja državljanov Slovenije v Evropski parlament 38 %, medtem ko je bila v Evropsko komisijo nekoliko nižja, in sicer 36 %.

PARTNERSTVO – Izvajati program na podlagi trdnega globalnega partnerstva (slika 21).

Slika 21: Kazalniki trajnostnega razvoja – PARTNERSTVO

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2018b).

- 0,16 % svojega bruto nacionalnega dohodka je v 2018 Slovenija namenila za uradno razvojno pomoč, kar je enako kot leto prej.

4.3 Obnovljivi viri

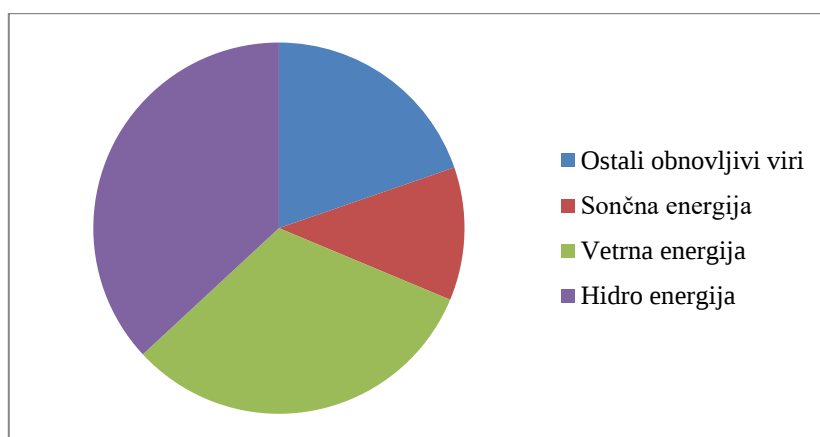
Med obnovljive vire energije (OVE) spada energija, ki je pridobljena iz naravnih virov, kot so sončno sevanje, veter, voda, biomasa, geotermalna toplota in energija biogasa. Glavni značilnosti OVE sta trajnost in velik potencial. Pomembna lastnost je tudi enakomerna porazdelitev brez

geopolitičnih ovir, saj velja, da četudi eni državi primanjkuje nekega vira, je bogata z drugim virom. Tako na primer za Slovenijo velja, da nima velikega vetrnega potenciala, je pa zato bogata s sončnim obsevanjem, z lesno biomaso, vodnim in geotermalnim potencialom (Kolednik, 2011).

Z izjemo biomase in toplote oceanov obnovljivih virov energije ne moremo shraniti z naravnimi sistemi, ki bi omogočali rabo energije takrat, ko bi jo potrebovali. Za shranjevanje OVE uporabljamo različne naprave, kar pa zmanjšuje učinkovitost in podraži izkoriščanje obnovljivih virov. Poleg tega pa je za OVE značilna nizka gostota moči, kar pomeni, da morajo biti naprave pri enaki nazivni moči precej večje od naprav, v katerih uporabljamo fosilna ali jedrsko gorivo (Medved, 2000, str. 31–35).

Leta 2016 je proizvodnja električne energije iz obnovljivih virov prispevala več kot četrtno (30 %) k skupni bruto porabi električne energije v EU. Kot lahko vidimo na sliki 22, ki je povzeta po angl. European statistics (Eurostat), je hidroenergija najpomembnejši vir, sledita ji vetrna in nato sončna energija. Drugi obnovljivi viri za proizvodnjo električne energije so les, bioplin, obnovljivi odpadki in geotermalna energija.

Slika 22: Bruto proizvodnja električne energije iz obnovljivih virov na ravni EU v letu 2016

Vir: prirejeno po Eurostat (2018).

Na ravni držav članic EU je bilo v petih državah več kot polovica porabljene električne energije v letu 2016 proizvedena iz obnovljivih virov: Avstrija (73 %), Švedska (65 %), Portugalska in Danska (obe 54 %) in Latvija (51 %). V nasprotju s tem pa so bile štiri države, v katerih je bilo v letu 2016 manj kot 10 % porabljene električne energije iz obnovljivih virov: Malta (6 %), Luksemburg in Madžarska (obe 7 %) ter Ciper (9 %) (Eurostat, 2018).

4.4 Možni ukrepi posameznika za vzdržno življenje v prihodnosti

Trajnostna vzgoja naj bi nam pomagala razviti življenjski slog, način proizvodnje in potrošnje, ki ga zemeljski ekosistem še prenese. Pri tem moramo misliti na prihodnje generacije in tisti del sveta, ki danes živi pod pragom revščine. Trajnostna vzgoja poziva tudi k zmernosti, solidarnosti in odgovornosti, ki se od narave in soljudi prenaša na prihodnje generacije. Vzgoja za trajnostni razvoj poleg preteklosti in sedanjosti posega tudi v prihodnost (Lepičnik-Vodopivec, 2009) in nas s tem navdaja z upanjem. Za upanje sicer velja, da je že od pradavnine zelo dragocena tržna

dobrina, pravita strokovnjaka za marketing, Deborah MacInnis & Gustavo de Mello (2005). Zlasti je dragoceno v negotovih časih, ko je sama prihodnost negotova. Vendar upanje, za katero smo potrošniki pripravljeni plačevati, ni prazno upanje. V žargonu makroekonomistov je povpraševanje po upanju zelo neelastično. Potrošniki smo namreč pripravljeni odšteti karkoli, samo da bi dobili upanje – poslednji kovanec za poslednje upanje. To še posebej velja za zdravje (Stojan, 2020).

V upanju, da se s svojim življenjskim slogom izognemo najhujšim scenarijem, ki jih napovedujejo znanstveniki IPCC, velja v sklopu trajnostnega razvoja upoštevati spodnja priporočila (povzeto po projektu: Izziv težak eno tono, 2008; Gorenc, 2019):

- Izberimo električnega distributerja, ki odjema elektriko iz obnovljivih virov energije. Sonce, voda, veter, biomasa in geotermalna energija ne puščajo za sabo umazanih in nevarnih sledi.
- Perimo zvečer. Električna manj obremenjuje okolje ponoči, ko temperatura pade. Kadar je le mogoče, uporabimo hladno pranje. Obleke sušimo na zraku.
- Popolnoma izklopimo vse električne naprave, ko jih ne uporabljamo. Tako lahko prihranimo do 175 kg CO₂ na leto.
- Zamenjajmo navadne ali stare varčne žarnice z LED (angl. light emitting diode) žarnicami.
- Zamrzovalnik napolnimo do konca, saj poln zamrzovalnik porablja manj energije, da ostane hladen.
- Posadimo drevo in obdelujmo zelenjavni vrt. Na vrtu ustvarimo kompostnik. Nanj odlagajmo ostanke hrane, papirja, pepela in druge organske odpadke, ki bi sicer pristali na smetišču. Kompost lahko uporabimo kot gnojilo za svoje rastline.
- Uživajmo sezonska in lokalna živila z ekološkim načinom pridelave. Kupujmo živila brez embalaže oz. vsaj zmanjšajmo količino plastike. Kadar izbiramo med več izdelki, izberimo tiste z manj embalaže. Plastenke nadomestimo z bolj trajnimi steklenicami. Nakupovalno vrečko lahko izdelamo sami iz starega tekstila. Kadar le lahko, kupujmo izdelke z reciklirano embalažo. Reciklirajmo.
- Poskusimo uživati čim manj izdelkov živalskega izvora in več izdelkov rastlinskega izvora.
- Uporabljajmo manj. Namesto »kaj si želim« raje razmišljajmo »kaj potrebujem«. Ne potrebujemo vile, velikega TV-zaslona in kup materialnih stvari, da bi bili srečni. Enako velja za hrano. Če jemo 30 odstotkov manj, bomo živeli dlje in odvrgli veliko manj hrane. Stvari imejmo za večkratno uporabo.
- Kupujmo izdelke z oznako FairTrade.¹¹

¹¹ Pravična trgovina je trgovinsko partnerstvo, ki temelji na dialogu, transparentnosti in spoštovanju in ki si prizadeva za večjo enakost v mednarodni trgovini. K trajnostnemu razvoju prispeva s tem, da omogoča boljše pogoje prodaje in zagotavlja pravice marginaliziranim proizvajalcem iz slabše razvitih regij na jugu. Organizacije (praviloma iz držav prvega sveta), ki se ukvarjajo s pravično trgovino in ki jih podpirajo potrošniki, se aktivno vključujejo v podpiranje proizvajalcev, ozaveščenje in organiziranje kampanij za spremembe v pravilih in praksah konvencionalne mednarodne trgovine (Krier, 2005, str. 21).

- Nakupujemo po spletu. Preklopimo na elektronske račune, položnice in oglase, saj tako prispevamo k ohranjanju gozdov. Tiskajmo samo, kadar je res nujno in se pri tem potrudimo, da bomo porabili čim manj papirja.
- Izogibajmo se letalskim prevozom. Za razdalje krajše od 1000 km izberimo alternativo (npr. vlak).
- Čim manj uporabljajmo osebi avtomobil. Ko ga, združimo obveznosti, da jih opravimo čim več naenkrat. Sicer hodimo, kolesarimo, uporabljajmo javni prevoz. Povežimo se s sodelavci, da se na delo odpravimo skupaj, ali delajmo od doma, če imamo to možnost. Zagotovimo pravi pritisk v gumah in prihranimo približno 140 kg CO₂ letno. Upoštevajmo hitrostne omejitve.
- Varčujmo z vodo. Ne tuširajmo se predolgo, med ščetkanjem zob zaprimo vodo in zelenic ne zalivajmo pretirano.
- Čistimo z naravnimi čistili.
- Izdelajmo in/ali uporabljamo naravno kozmetiko.
- Pozabimo na hitro modo.
- Stara okna, kurilne naprave in gospodinjske aparate zamenjajmo z energijsko varčnimi.
- Namesto da grelec prostora nastavimo na "max", se dodatno oblecimo. Hlajenje uporabimo, ko je nujno potrebno.

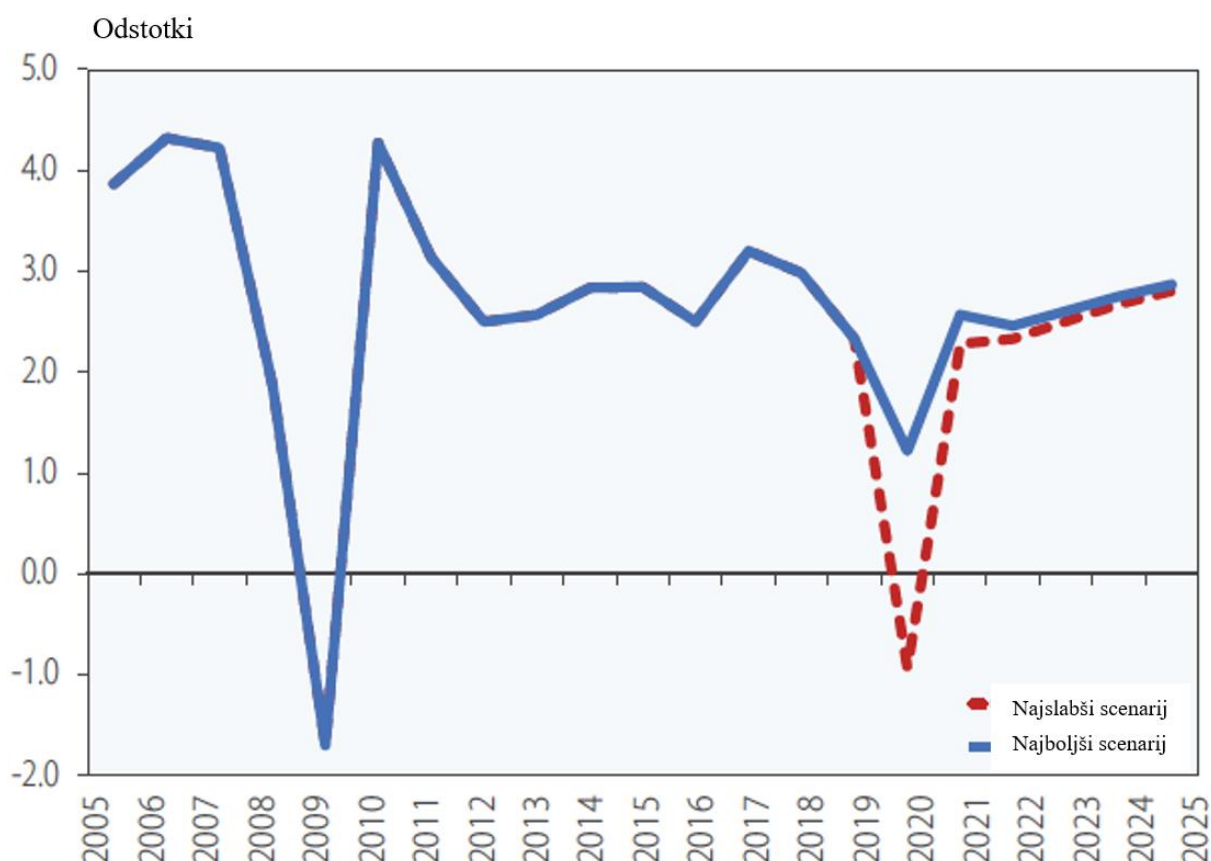
5 PANDEMIJA COVID-19 IN TRAJNOSTNI RAZVOJ V LUČI ONESNAŽENOSTI ZRAKA

Decembra 2019 je angl. World Health Organization (WHO) objavila podatke, da je bilo na Kitajskem zaznanih nekaj primerov »virusne pljučnice neznanega izvora« in izvor pripisala izpostavljenosti ljudi razmeram na Huanan Seafood Market, Wuhan (WHO, 2020). Januarja 2020 so znanstveniki potrdili obstoj novega koronavirusa, ki povzroča bolezen covid-19. Do 26. aprila je bilo na svetu 2 844 712 potrjenih okužb z novim koronavirusom, od tega kar 201 315 primerov s smrtnim izidom (European Centre for Disease Prevention and Control, 2020).

Izbruh koronavirusa SARS-CoV-2 je s sabo prinesel precejšnje trpljenje ljudi in tudi veliko gospodarsko škodo. V svetu so prizadevanja za zaježitev okužbe vključevala karantene, široke omejitve gibanja delovne sile in raznoraznih potovanj. Na Kitajskem je to pripeljalo do nepredvidenih zamikov za zagon proizvodnje po Lunarnem novem letu in posledično do ostrega znižanja številnih dejavnosti v storitvenem sektorju. S podaljševanjem protivirusnih ukrepov se občutno krčenje proizvodnje samo nadaljuje. Posledice ukrepov se ne kažejo samo na Kitajskem, ampak povsod po svetu, kjer so bili sprejeti podobni ukrepi (OECD Interim Economic Assessment, 2020).

Negativne posledice izbruha tako vplivajo na vse države, saj je motena svetovna oskrbovalna veriga, nižje je povpraševanje po uvoženih končnih izdelkih in storitvah ter zabeležen je širši regionalni upad mednarodnega turizma in poslovnih potovanj. Na finančnih trgih se je povečalo izogibanje tveganjem, saj so ameriške desetletne obrestne mere padle na rekordno nizko raven. Cene lastniškega kapitala so se močno znižale, cene surovin so padle, poslovno in potrošniško zaupanje je upadlo. Četudi bo izbruh kratkotrajen s postopnim okrevanjem proizvodnje in povpraševanja v naslednjih nekaj mesecih, bo le-ta še vedno močno potegnil navzdol svetovno gospodarsko rast v letu 2020 (slika 23) (OECD Interim Economic Assessment, 2020).

Slika 23: Predvidena svetovna gospodarska rast za leto 2020, najboljši in najslabši scenarij posledic covid-19

Vir: prirejeno po United Nations Department of Economic and Social Affairs (2020).

Ker se je virus SARS-CoV-2 razširil po vsem svetu, je pandemija povzročila največjo svetovno recesijo v zgodovini, saj je bila več kot tretjina svetovnega prebivalstva v času pandemije zaprta (Kaplan, Frias & McFall-Johnsen, 2020).

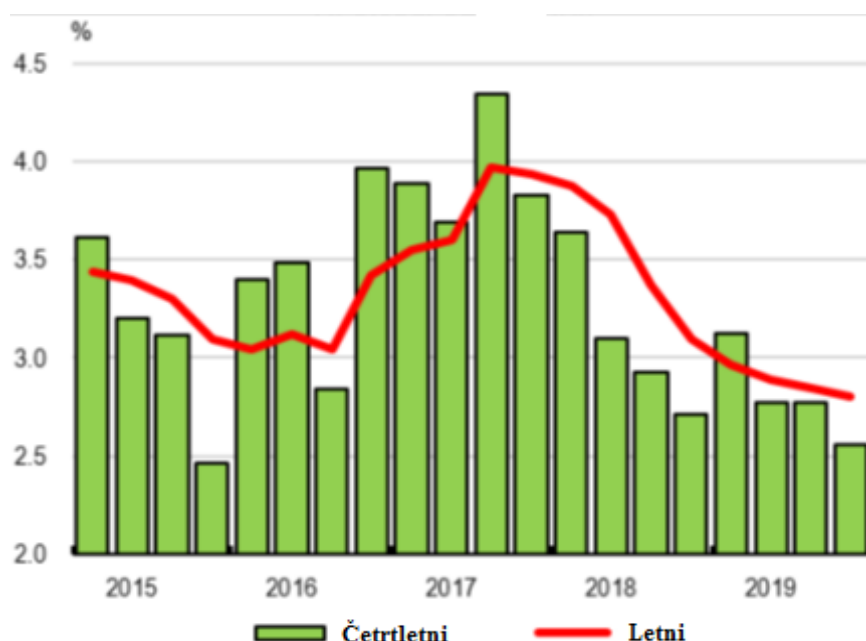
Pričakuje se, da bo zaradi paničnega nakupovanja, večje uporabe blaga za boj proti pandemiji in pomanjkanje ponudbe vplivalo na številne sektorje. Motenje dela tovarn in logistike na celinski Kitajski pa je privedlo tudi do dviga cen (Levenson, 2020). Obstajajo obširna poročila o pomanjkanju oskrbe z zdravili (Palmer, 2020), na številnih drugih področjih pa je opazen panični nakup in posledično pomanjkanje hrane in drugih osnovnih prehrabnih izdelkov (Sirletti,

Remondini & Lepido, 2020; Rummler, 2020). To pomeni, da bi se lahko začela recesija v svetovnem gospodarstvu leta 2020 zaradi pandemije koronavirusa 2019–20 (Schwartz, 2020; Lowrey, 2020 in Jenkins, 2020).

Nekateri ekonomisti napovedujejo, da se bo kitajsko gospodarstvo skrčilo prvič po letu 1970. Caixinov indeks za storitveni sektor kitajskega gospodarstva se je februarja 2020 znižal na 26,5, kar je najnižja vrednost od leta 2005 (He, 2020), prodaja avtomobilov pa je na Kitajskem februarja upadla za 86 % (Palumbo, 2020). Zaradi širitve koronavirusa po vsem svetu so delnice po letu 1987 doživele svoj najhujši padec (Palumbo, 2020).

Ekonomisti ocenjujejo, da bo zaradi posledic koronavirusa globalni BDP padel iz 2,9 %, kakršen je bil v letu 2019, na 2,4 %. V letu 2021, ko se bodo posledice pandemije odpravile in se bo gospodarstvo ustalilo na stare tirnice, pa pričakujejo rast svetovnega BDP za 3,25 % (OECD Interim Economic Assessment, 2020), (slika 24).

Slika 24: Letno in četrtno gibanje globalnega BDP

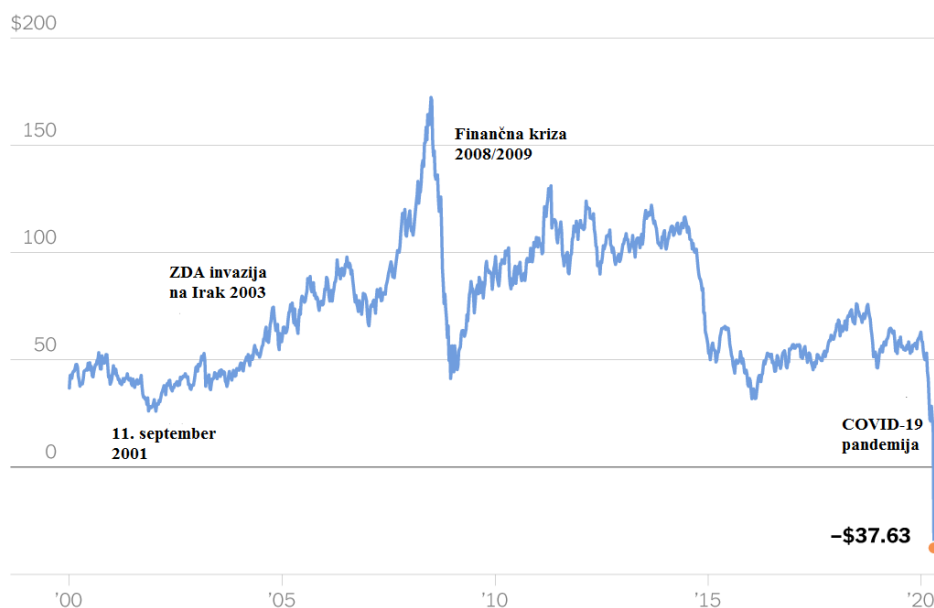
Vir: prirejeno po OECD Interim Economic Assessment (2020).

Izbruh pandemije korona virusa je povzročil, da so se trgi na povpraševanje in ponudbo raznih dobrin različno odzvali. Kot primer navajamo pomarančni sok in surovo nafto.

Cena pomarančnega soka je v mesecu maju 2020 v povprečju zrasla za več kot 20 odstotkov. Razlog je, da potrošniki pomarančni sok dojemajo kot zdrav izdelek, ki krepi imunski sistem in posledično pomaga pri odpornosti in prebolevanju covid-19. Povpraševanje po pomarančnem soku je zato drastično naraslo, na drugi strani pa je bila zaradi omejevanja širjenja koronavirusa zaradi transportnih težav in težav z obdelovanjem pomarančnih dreves, prizadeta ponudba. Opisano je vodilo do velikega pomanjkanja pomarančnega soka na trgu in posledično do dviga njegove cene (Harper, 2020).

Prvič v zgodovini se je zgodilo, da so bili izpolnjeni nekateri edinstveni pogoji, zaradi katerih je cena surove nafte padla pod 0 dolarjev (slika 25). Negativna cena se je nanašala le na majske pogodbe za dobavo sodčkov nafte, s katerimi se trguje na tako imenovanih terminskih trgih. Na ceno pogonskih goriv neposredno vpliva cena surove nafte, vendar to še ne pomeni, da bo tudi cena pogonskih goriv negativna. Pogonska goriva se proizvajajo iz surove nafte, kar pomeni, da je za izračun njihove cene poleg cene surove nafte potrebno upoštevati še proizvodne stroške, transportne stroške, davke in trošarine. (Isidore, 2020).

Slika 25: Gibanje cene surove nafte

Vir: prirejeno po Reed & Krauss (2020).

V sklopu svetovnega omejevanja okužb s koronavirusom se je zaradi prepovedi migracij (na delo, v tujino ...) in transporta zgodil ogromen padec porabe pogonskih goriv, kar je posledično povzročilo velik padec povpraševanja po nafti in potisnilo cene surove nafte in bencina močno navzdol. Razlog je, da se kljub zmanjšani porabi pogonskih goriv črpanje surove nafte ni zmanjšalo, kar je povzročilo pomanjkanje prostora za njeno skladiščenje in zato povzročilo padec cene na negativno vrednost. Zaradi tega je prišlo do situacije, ko so bili trgovci pripravljeni plačati, da bi se znebili nafte, namesto da bi ugotovili, kako jo čim bolj učinkovito skladiščiti (Bajaj, 2020).

Posledica takšnega upadanja gospodarstva je močno znižano povpraševanja po energiji in posledično znatno znižane emisije toplogrednih plinov, seveda za ceno gospodarske stiske, zvišanje nezaposlenosti in začasno zaprtje nekaterih podjetij. Znižanje emisij toplogrednih plinov zato najverjetneje ne bo dolgotrajen pojav, razen če ne bodo v tem času sprejete dodatne omejitve za vzpostavitev nizko ogljične družbe (OECD Interim Economic Assessment, 2020).

5.1 Koronavirus in onesnaženje zraka

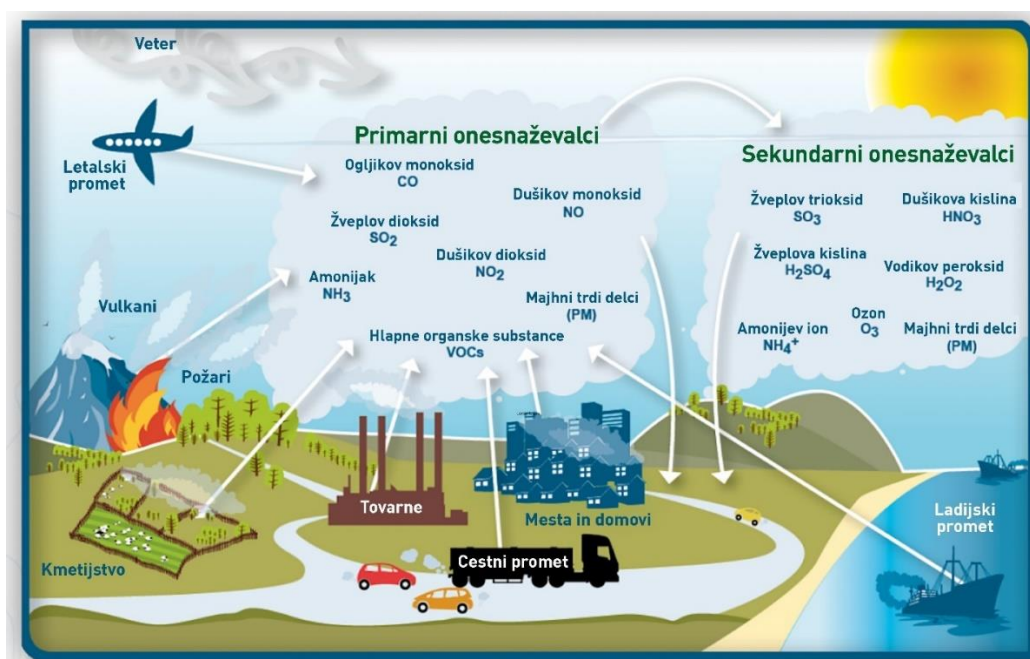
Protivirusni ukrepi so hkrati kot stranski učinek zelo pozitivno vplivali na znižanje onesnaženosti zraka na svetovni ravni (Anjum, 2020).

Pojav onesnaženja zraka je zgodovinsko gledano že dolgo poznan, ekstenzivno pa se je začel z industrijskimi revolucijami, ko je človeštvo za pridobivanje energije začelo uporabljati ogromne količine fosilnih goriv, na začetku predvsem premoga, kasneje tudi nafte in zemeljskega plina. Izpusti toplogrednih plinov in trdnih delcev dosežejo prav vse konce sveta, saj se le-te s časom brez težav difuzijsko razširijo. Smog, saje, toplogredni plini, kot so ogljikov dioksid (CO_2), metan (CH_4), razni dušikovi oksidi (NO_x) in ozon (O_3) zato močno vplivajo na zdravje ljudi povsod po svetu. Onesnaženost zraka že dolgo predstavlja veliko tveganje za zdravstvene težave ljudi, povezane z dihalnim sistemom. Predvsem je to očitno v državah tretjega sveta (Saleh in drugi, 2020).

Onesnažen zrak vsebuje povišane koncentracije zmesi raznih trdih delcev in plinov, kot so črni ogljik (saje), dim, plesen, cvetni prah, metan in ogljikov dioksid (CO_2). Med najbolj človeku in okolju škodljive polutante štejemo majhne trde delce (PM), črni ogljik, nizko atmosferski ozon (O_3), dušikov oksid (NO_2), žveplov dioksid (SO_2) in ogljikov monoksid (CO) (slika 26). Majhne trde delce najdemo v vseh mestih in so posledica raznih izgorovanj (premog, les, avtomobilski motorji, tovarne ...), povrhu vsega pa lahko frakcija trdih delcev PM_{10} in $\text{PM}_{2.5}$ z lahkoto preide globoko v pljuča in krvni obtok in tako povzroča višje tveganje za zdravje (Nunez, 2019). Glavne zdravstvene posledice onesnaženega zraka so vnetja dihalnega sistema, astma, rak pljuč, srčna kap in razne bolezni srca in ožilja (Kim, Chen, Zhou & Huang, 2018).

Svetovno gledano lahko 9 % (7 milijonov) vseh smrti pripišemo zapletom, ki jih povezujemo z onesnaženim zrakom. To pomeni, da je onesnažen zrak eden glavnih globalnih faktorjev za smrt (Anjum, 2020). Devet od desetih ljudi na svetu mora dihati zrak s povišanimi koncentracijami polutantov, kar so zelo zaskrbljujoči podatki (WHO, 2018).

Slika 26: Tipi in izvor glavnih polutantov zraka

Vir: prirejeno po Hellen (2020).

5.2 Covid-19 in status svetovne onesnaženosti zraka

Dokazano je, da so ljudje na območjih z večjo onesnaženostjo zraka dovzetnejši za okužbe z novim koronavirusom in v povprečju razvijejo hujše simptome, zaradi česar je umrljivost na teh območjih večja kot pri ljudeh, ki živijo v okolju s čistejšim zrakom (Korber 2020; Perappadan, 2020; Basu 2020).

Wu, Nethery, Sabath, Braun & Dominici, (2020) z Univerze Harvard T. H., so na podlagi podatkov statistično značilno dokazali, da koncentracija majhnih trdih delcev ($PM_{2.5}$), ki prav tako nastajajo pri izgorevanju fosilnih goriv, v zraku vpliva na smrtnost bolnikov s covid-19, in sicer povečanje koncentracije $PM_{2.5}$ v zraku za $1\mu g/m^3$ povzroči povečanje umrljivosti prebivalstva za 15 %.

Zaradi nedavno uvedenih protivirusnih ukrepov je prišlo do nenadnega izboljšanja kakovosti zraka na vseh koncih sveta, ki vključujejo Kitajsko, Italijo, Kalifornijo (Calma, 2020 a,b). Prav tako so močno padle emisije vseh toplogrednih plinov (Henriques, 2020), saj je 72 % emisij povzročenih s prevozom in 11 % z letalskim prometom (IPCC, 2018), ki sta se zaradi ukrepov praktično ustavila.

Na Kitajskem je učinek zaradi protivirusnih ukrepov zmanjšanje proizvodnje za 15–40 %, vendar ima to za posledico tudi 25 % znižane emisije ogljikovega dioksida in 30 % znižanje emisij dušikovega dioksida (Isaifran, 2020) (tabela 4).

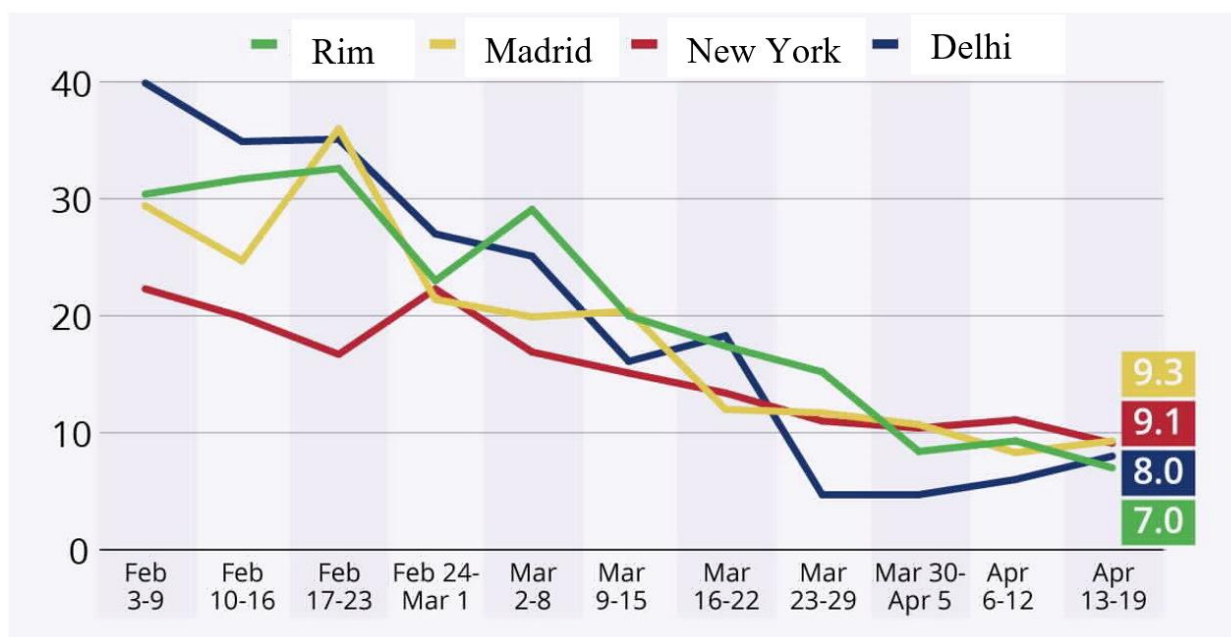
Tabela 4: Znižanje povpraševanja po energiji in emisij toplogrednih plinov na Kitajskem v četrtem tednu pandemije z začetkom 3. februarja 2020

Sektor	Znižanje (%)
Poraba premoga v termoelektrarnah	35
Proizvodnja jekla	15
Izkop premoga	29
Satelitske koncentracije NO_2	37
Kapaciteta rafinerij surove nafte	34

Vir: prirejeno po Myllyvirta (2020a).

V absolutnih številkah to pomeni okrog 800 milijonov ton CO_2 ($MtCO_2$) znižane emisije samo na Kitajskem v primerjavi z enakim obdobjem 2019. Zaznati je bilo tudi 36 % znižanje emisij NO_2 (slika 27), ki nastaja pri izgorevanju fosilnih goriv, glede na enako obdobje 2019 (Myllyvirta, 2020a).

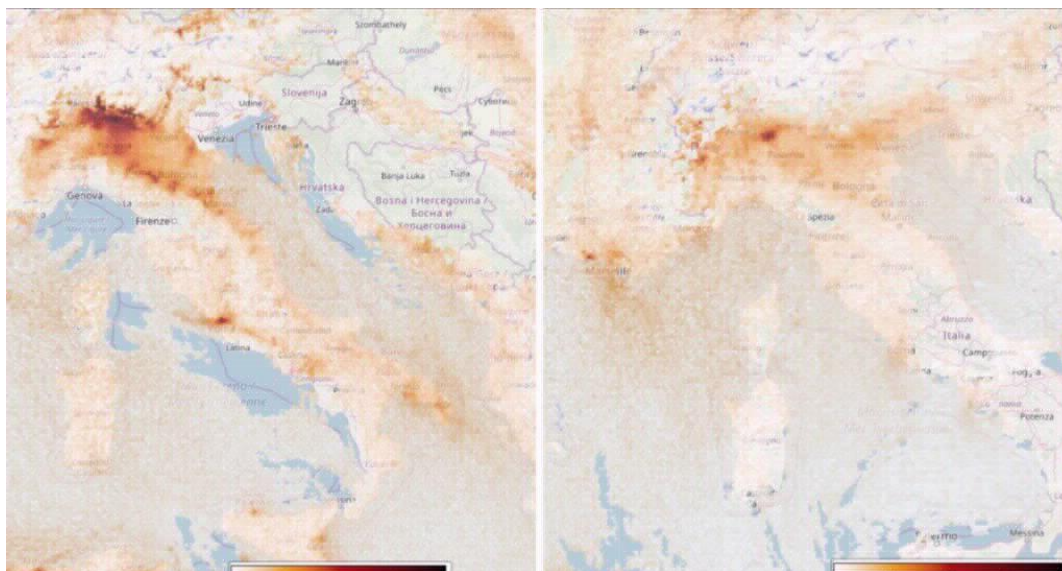
Slika 27: Tedensko povprečje koncentracije NO_2 v zraku za izbrana mesta

Vir: prirejeno po Buchholz (2020).

V Italiji in Franciji je bil prav tako opažen drastičen upad emisij NO_2 (slika 28) in majhnih trdih delcev (PM_{10} in $\text{PM}_{2.5}$), ki so povezani z izgorevanjem v dizelskih motorjih le 10 dni po sprejetju najstrožjih protivirusnih ukrepov (European Public Health Alliance, 2020).

Slika 28: Znižanje emisij NO_2 v Lombardiji zaradi protivirusnih ukrepov

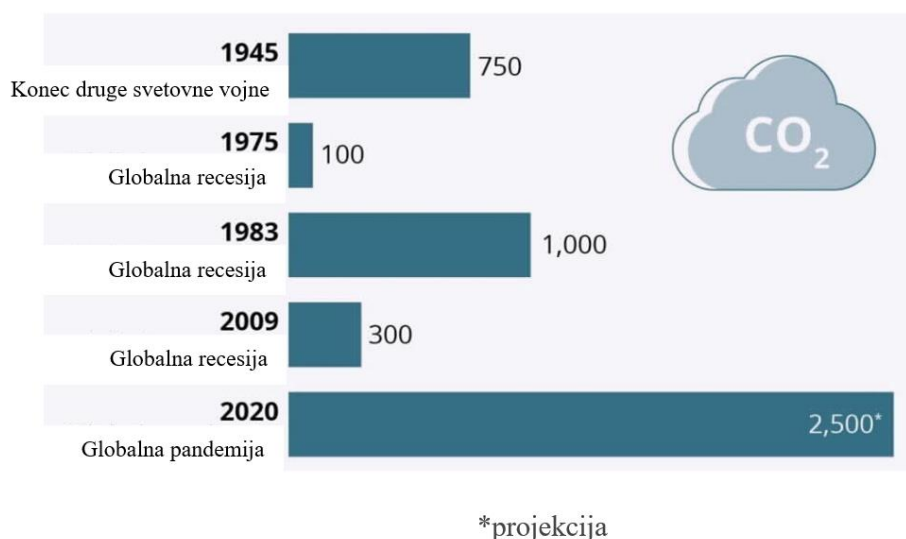

Vir: European public Health Alliance (2020).

Simulacija padca emisij ogljikovega dioksida, ki jo je po naročilu The Guardina izvedel Global Carbon Project, je pokazala, da bi lahko celokupne emisije ogljikovega dioksida v letu 2020 padle za 2,5 milijarde ton, kar bi predstavljalo 5 % znižanje koncentracije CO₂ v atmosferi (Roper, 2020).

V nedavni človeški zgodovini je bilo zaradi raznoraznih kriznih dogodkov že mogoče zaslediti padce emisij CO₂, vendar nikoli tako drastično, kot je predvidno pri pandemiji covid-19, kar je prikazano na sliki 29 (Roper, 2020).

Slika 29: Največji padci emisij CO₂ v zadnjih 100 letih.

Vir: prirejeno po Roper (2020).

Zaključimo lahko, da pandemija koronavirusa ne vpliva samo na znižanje izpustov toplogrednih plinov in trdnih delcev, ampak zaradi znižanja onesnaženja zraka tudi pripomore k boljši odpornosti prebivalstva na sam virus.

5.3 Podnebni ukrepi Evropske Unije

Izbruh novega koronavirusa je privedel do spremembe koledarja in neposrednih prednostnih nalog Evropskega parlamenta in njegovih odborov. Posledično bo delo na zakonodajnih predlogih v zvezi z evropskim zelenim sporazumom zelo verjetno potekalo počasneje. Evropski svet je 26. marca 2020 opravil videokonferenco in pozval Evropsko komisijo, naj razvije akcijski načrt za oživitev gospodarstva in trajnostno rast, med drugim vključujoč zeleni prehod in digitalno preobrazbo. To izjavo so pozdravile industrijske skupine, poslanci Evropskega parlamenta in evropski analitiki. Komisija namerava spremeniti zakonodajni predlog za večletni finančni okvir 2021–2027 tako, da bo upoštevala razmere, ki jih je povzročila kriza covid-19. V skladu s trenutnim predlogom bi bilo 25 % proračuna EU namenjenega podnebnim ukrepom, zlasti prek evropskega naložbenega načrta za zeleno ponudbo, ki se imenuje tudi naložbeni načrt za trajnostno Evropo (Erbach, 2020).

5.4 Naložba v čisto energijo

Ne glede na podporne ukrepe lahko pandemija ogroža naložbe v čisto energijo. Bloomberg New Energy Finance je znižal pričakovanja za trge vetrnih, sončnih in baterijskih tehnologij. Podjetje je zmanjšalo napoved za svetovno povpraševanje po sončni energiji v letu 2020 za 16 %, predvsem zaradi manjših napovedi povpraševanja na Kitajskem, kjer omejitve mobilnosti in komercialne dejavnosti še vedno obstajajo za zaustavitev širjenja covid-19 (Eckhouse & Martin, 2020). Zaradi težkih razmer za avtomobilsko industrijo in prekinitve dobavne verige na Kitajskem so se zmanjšale tudi napovedi prodaje za električna vozila in akumulatorje. Analitiki zagovarjajo raznoliko dobavno verigo in lokalno proizvodnjo, zlasti za baterije (Eckhouse & Martin, 2020).

Mednarodna agencija za energijo (angl. International Energy Agency, v nadaljevanju IEA) je zaskrbljena zaradi prekinitev oskrbne verige nizko/brez energijskih tehnologij in baterij. Poleg tega meni, da so nizke cene nafte povečale tveganje za naložbe v energetske učinkovitost, a hkrati tudi ponudile priložnost za znižanje subvencij za porabo fosilnih goriv. IEA vidi vlogo vlade, da ponovno potrdi svojo zavezanost čisti energiji in jo postavi v središče spodbudnih načrtov za boj proti učinkom krize covid-19. Po analizi IEA vlade posredno ali neposredno usmerjajo več kot 70 % svetovnih naložb v energijo. Agencija poudarja potrebo po naložbah tako v stroškovno konkurenčne zrele tehnologije, kot sta sončna in vetrna, in v podporo za povečanje nastajajočih tehnologij, zlasti zajemanja vodika in ogljika (Bahar, 2020).

Eurelectric poziva k evropskim naložbenim načrtom in programom za oživitev gospodarstva, ki spoštujejo podnebne cilje EU, podpirajo elektrifikacijo in ciljne naložbe, ki so ključne za energetske prehod (Eurelectric, 2020).

Da bi se izognili podpori fosilnim gorivom, Severin Borenstein iz poslovne šole Haas sviri pred subvencijami za naftne družbe, ki morda ne bodo pomagale zaposlovanju, in poziva k podpori letalskih prevoznikov na pregleden način, tako da ne bi zmanjšali stroškov njihovih emisij ogljika (Borenstein, 2020).

5.5 Predlogi za oblikovanje zelenih programov za oživitev

Kriza covid-19 in potreba po programih za oživitev gospodarstva sta prišla prav v kritičnem trenutku za evropsko podnebno ukrepanje. EU ne samo da mora uresničiti zahtevne cilje podnebne in energetskega okvira do leta 2030, prav tako je ravno v postopku ocenjevanja in dvigovanja ciljev za leto 2030 z namenom pregleda in dopolnitve večjega dela podnebne in energetske zakonodaje EU leta 2021. Izziv je vzpostaviti programe za obnovo po krizi na tak način, da bodo ostali združljivi s podnebnimi ambicijami in da se bodo izogibali naložbam v industrijo ter procese, ki temeljijo na ogljiku (Erbach, 2020). Center za ureditev v Evropi (angl. Centre on Regulation in Europe (CERRE)), krizo covid-19 obravnava kot ključno spremembo za podnebne in energetske politike EU ter predpisuje razna priporočila, kot so cenovni koridorji za EU ETS, modeliranje kriznih scenarijev pri razvoju ciljnega načrta za podnebje do leta 2030, prožne smernice za državno pomoč za varstvo okolja in energije, večje vloge regulatornih organov pri

upravljanju nacionalnih podnebnih in energetskih načrtov ter ustanovitev opazovalnega urada EU za distribucijske učinke ob prenosu energije (Miccinilli, 2020).

5.6 Covid-19 krizno upravljanje – model za podnebno krizo?

Znanstveniki, analitiki in strokovnjaki za politiko, s katerimi je imel intervjuje Carbon Brief, so dejali, da je kriza covid-19 pokazala sposobnost človeštva, da se v zelo kratkem času odzove na eksistenčno grožnjo in sprejme drastične ukrepe. Izpostavili so pomembno vlogo vlad in znanosti pri reševanju izbruha covid-19 in opozorili, da lahko le-ta nudi osnutek in priložnost za reševanje podnebne krize (Jones, 2020).

Michael Liebreich, ustanovitelj Bloomberg New Energy Finance, pričakuje, da bodo nekatere spremembe v vedenju, kot so učenje na daljavo, spletno nakupovanje, delo na daljavo, videokonference in oddaljene medicinske storitve, ohranjene tudi po krizi in da bodo pomagale pospešiti prehod na gospodarstvo z nizkimi emisijami ogljika (Liebreich, 2020).

Po drugi strani Jason Bordoff, direktor Centra za globalno energetsko politiko univerze Columbia, trdi, da pandemija covid-19 le dodatno pokaže, da učinkovito svetovno podnebno ukrepanje še vedno ni mogoče. Kot argumente navaja:

- da so podnebne spremembe skupni akcijski problem, pri katerem odločitev ene države o doseganju podnebnih ukrepov koristi vsem drugim,
- da razumevanje javnosti o resnosti grožnje podnebnih sprememb ni dovolj velika,
- da so ukrepi, sprejeti med pandemijo, pokazali močno povezavo med gospodarsko dejavnostjo in emisijami toplogrednih plinov (Bordoff, 2020).

Naš odziv na covid-19 bo oblikoval podnebno krizo v prihodnjih desetletjih. Prizadevanja za oživitve gospodarske dejavnosti – spodbujevalni načrti, reševalni ukrepi in programi za vrnitev na delo – bodo v dolgoročni prihodnosti pomagali definirati obliko našega gospodarstva in našega življenja, vplivali bodo na emisije ogljika, ki bodo na planetu ostale na tisoče let. Če ne kaj drugega, kratkoročni pozitivni učinki na podnebje, ki jih danes srečujemo, služijo kot dramatični opomnik, da bo sprememba osebnih potrošniških navad zelo malo pomenila, če ne bomo dekarbonizirali oz. razogljčili svetovnega gospodarstva (Meehan, 2020).

Ljudje smo del narave, ne ločeni od nje, človekova dejavnost, ki škoduje okolju, škodi tudi nam. Na Kitajskem bo samo dva meseca zmanjšana onesnaženost posledično rešila življenje 4.000 otrokom, mlajših od 5 let, in 73.000 odraslim nad starim 70 let, piše Marshall Burke, docent na oddelku za zemeljski sistem Stanford (McMahon, 2020).

V Evropi so ukrepi za boj proti koronavirusu privedli do približno 40 % zmanjšanja povprečne ravni onesnaženja z dušikovim dioksidom (NO₂) in 10 % zmanjšanja povprečne ravni onesnaženja s trdimi delci v zadnjih 30 dneh, kar je povzročilo 11.000 manj smrti zaradi manj onesnaženega zraka (95% interval zaupanja: 7000 – 21.000) (Myllyvirta, 2020b).

Mogoče ni pravo vprašanje, ali je virus za podnebje "dober" ali "slab" in ali bodo bogati ljudje opravili manj letov, temveč ali lahko ustvarimo delujoče gospodarstvo, ki nudi podporo ljudem, ne da bi ogrožalo življenje na Zemlji (Meehan, 2020).

6 EMPIRIČNA RAZISKAVA O VREDNOTAH IN NAVADAH SLOVENCEV DO TRAJNOSTNEGA NAČINA ŽIVLJENJA

Glavni namen raziskave opisane v magistrskem delu je preučevanje vrednot in navad Slovencev do trajnostnega načina življenja. Kot že omenjeno v teoretičnem delu naloge, trajnostni način življenja zahteva kar nekaj sprememb v sodobnem načinu življenja, ki ga poznamo danes, zlasti močno posega v potrošniške navade¹². V začetku empiričnega dela bomo najprej predstavili in razvili raziskovalni vprašanja, nato bomo opisali metodologijo dela in na koncu predstavili rezultate raziskave.

6.1 Raziskovalni konstrukt

Teoretični del magistrskega dela na podlagi sekundarnih virov in združitve teoretičnih znanj analizirala ter predstavlja aktualno problematiko podnebnih sprememb v povezavi z industrijskimi revolucijami, ki so človeštvu sicer prinesle najvišjo stopnjo udobja in ugodja v zgodovini, vendar po drugi strani terjajo visok davek zaradi mačehovskega odnosa do narave. Trenutno stanje onesnaženosti planeta Zemlja terja globok razmislek o načinu življenja posameznika in družbe kot celote ter pod vprašaj postavlja smiselnost družbeno gospodarske ureditve, ki jo pozna večino držav sveta (kapitalizem). Ker nas je pandemija koronavirusa SARS-CoV-2 postavila pred novo realnost, smo ovrednotili tudi obdobje pandemije.

6.2 Namen raziskave

V empiričnem delu magistrske naloge si želimo z anketo spoznati razmišljanje, ravnanje, vrednote in navade Slovencev v letu 2019 v odnosu do okolja, predvsem pa ugotoviti, ali je Slovincem pomembnejše stanje na bančnem računu oz. cena nekega izdelka kot pa okoljska komponenta nekega izdelka. Zanimalo nas je, ali se potrošniki kdaj vprašamo tudi o prihodnosti oz. posledicah naših odločitev, ki jih imajo le-te na okolje in ali se v svojem vsakdanjem življenju obnašamo trajnostno oz. ali smo pripravljeni prispevati k zmanjšanju onesnaževanja.

6.3 Raziskovalni vprašanja

V magistrskem delu bomo poskušali spoznati vrednote in navade Slovencev v odnosu do narave v letu 2019 in poskušali priti do odgovora na vprašanje, ali se Slovenci zavedamo, da je ekonomski

¹² Študija objavljena v reviji Journal of Industrial Ecology pokaže, da so stvari, ki jih trošimo, odgovorne za 60 % vseh toplogrednih plinov in med 50 in 80 % rabe površin, surovin in vode. Diana Ivanova, doktorska študentka na norveški univerzi za znanost in tehnologijo, ki je raziskavo vodila, pravi: »Vedno smo pripravljeni kriviti nekoga drugega, vlado ali podjetja, toda med 60 in 80 % vpliva na planet prihaja iz potrošnje gospodinjstev. Če spremenimo svoje potrošniške navade, bomo s tem naredili veliko za naš okoljski odtis« (Ivanova in drugi, 2015). Več v poglavju 4.1.

sistem podsystem okolja in ali so nam denar in materialne dobrine pomembnejše od okolja. Raziskovalni vprašanji, ki ju bomo proučevali, sta podrobneje opisani v nadaljevanju.

R₁: Slovencem je pomembnejši trenutni užitek, ki jim ga nudi sodobni način življenja, kot posledice tovrstnega načina življenja.

Slovenija se na lestvici globalnega indeksa, kjer ocenjujejo posamezno državo po vseh 17 kriterijih trajnostnega razvoja in so jo leta 2019 pripravili Sachs, Schmidt-Traub, Kroll, Lafortune & Fuller, (2019, str. 1029), pojavlja zelo visoko, in sicer na 12. mestu od 162 držav, ki so razvrščene na lestvici. To pomeni, da smo uvrščeni pred države, kot so Velika Britanija (13. mesto), Islandija (14. mesto), Japonska (15. mesto), Belgija (16. mesto) in Švica (16. mesto). Vprašanje je, ali smo kljub relativno visoki uvrstitvi pripravljeni narediti še korak naprej in s svojim ravnanjem pripomoči k dodatnemu trajnostnemu razvoju, da se bomo lahko uvrščali na najvišja mesta lestvice, kjer se trenutno nahajajo Danska (1. mesto), Švedska (2. mesto), Finska (3. mesto), Francija (4. mesto) in Avstrija (5. mesto). Z drugimi besedami, ali smo se pripravljeni premakniti iz svoje cone udobja, se odpovedati nepotrebnim materialnim dobrinam in se začeti obnašati še bolj trajnostno naravnano kot do sedaj.

R₂: Slovencem je pri nakupu dobrin iz segmenta najbolj oporečnih industrij najpomembnejši element cena.

Gittell, Magnusson & Merenda (2012) v literaturi navajajo, da kupci trajnostne izdelke slabše sprejmejo predvsem s stališča cene, učinkovitosti in zato ker težko menjajo svoje navede. Za našo raziskovalno vprašanje je zanimivo predvsem dožemanje cene trajnostnega izdelka, saj je bilo dokazano, da kupci trajnostne izdelke dojemajo kot dražje. 66 % kupcev v Združenih državah Amerike dojema ekološko prijazne izdelke kot drage in se rajši odločajo za nakup konvencionalnih izdelkov. Ta efekt se še bolj izrazi v času kriz. Namen raziskovalnega vprašanja je bil zato preveriti, ali tudi slovenski kupci pri nakupu raznih dobrin najprej gledajo na ceno ali pri nakupu upoštevajo tudi to, da je bil izdelek izdelan po načelih trajnostnega razvoja oziroma da je ekološko prijazen (Gittell, Magnusson & Merenda, 2012).

6.4 Metodologija

Za bolj natančen vpogled v glavno temo magistrske naloge, ki so navade in vrednote Slovencev do trajnostnega načina življenja, smo najprej potrebovali primarne podatke o rezidentih samih. Za namen same analize smo za zbiranje primarnih podatkov uporabili spletno anketo, s katero smo o izbrani temi anketirali Slovence.

Na začetku eksperimentalnega dela magistrske naloge smo najprej izvedli statistično analizo demografskih podatkov, saj so nas pri tem sklopu vprašanj najbolj zanimale značilnosti vzorca. Nato smo podatke (vprašanja) analizirali še glede na raziskovalno vprašanje, na katero se nanašajo. Pri posameznih vprašanjih smo s statistično analizo analizirali osnovne statistične parametre odgovorov za posamezno vprašanje. Tako smo s pomočjo programa Microsoft Excell izračunali povprečje, standardni odklon, mediano, koeficient asimetrije in koeficient sploščenosti (seveda pri vprašanjih, kjer je bilo to smiselno) ter s t-testom in z-testom testirali še izbrane križne povezave. Na koncu sledita še interpretacija rezultatov ter testiranje raziskovalnih vprašanj.

6.5 Anketni vprašalnik

Empirični del naloge je temeljil na raziskavi, ki je bila opravljena s pomočjo spletne ankete (<https://www.1ka.si/>). Vprašalnik je bil anonimen in je obsegal 27 vprašanj (<https://www.1ka.si/a/227015>). Ker so določena vprašanja imela več podvprašanj, je vprašalnik v bistvu vseboval 89 različnih spremenljivk, s katerimi naj bi dobili dober vpogled v vrednote Slovencev do trajnostnega razvoja. V izbrani vzorec smo poskušali zajeti vsaj 300 anketirancev, kar nam je tudi uspelo. Gre za neverjetnostni vzorec, saj je bila anketa posredovana vsem e-naslovom iz e-poštnega imenika avtorice dotičnega magistrskega dela (Glej podroben opis izbire vzorca v poglavju opis vzorca, zbiranje in obdelava podatkov).

V magistrski nalogi postavljen raziskovalni vprašanji smo preverili s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika (1KA). Spletni anketni vprašalnik je v grobem razdeljen na tri tipe vprašanj:

1. Vprašanja, ki se nanašajo na raziskovalno vprašanje R_1 , zajemajo pa tudi vprašanja, ki se nanašajo na splošno ozaveščenost,
2. vprašanja, ki se nanašajo na raziskovalno vprašanje R_2 in
3. splošna socio-demografska vprašanja.

Raziskovalno vprašanje R_1 smo preverili s pomočjo vprašanj številka (glej anketni vprašalnik v prilogi) Q1, Q2, Q17, Q18, Q19, Q20 in Q21, vprašanja številka Q3, Q4, Q5, Q6, Q7, Q8, Q9, Q10, Q11, Q12, Q13, Q14, Q15 in Q16 pa so namenjena preveritvi raziskovalnega vprašanja R_2 . Na splošne demografske značilnosti anketirancev se nanašajo vprašanja številka Q22, Q23, Q24, Q25, Q26 in Q27.

V anketi najdemo tri tipe vprašanj. Pri prvem tipu vprašanj se je moral anketiranec opredeliti do neke trditve na lestvici strinjanja od 1 do 6, kjer 1 predstavlja vrednost »sploh se ne strinjam«, 2 »se ne strinjam«, 3 »delno se ne strinjam«, 4 »delno se strinjam«, 5 »se strinjam« in 6 »povsem se strinjam«. Glede na specifičnost trditve, kjer želimo prejeti povratno informacijo, h kateremu delu trditve je anketiranec bolj naklonjen, je pomembno, da smo izbrali vrednostno lestvico, kjer ni ponujenega nevtralnega odgovora. Pri drugem tipu vprašanj pa je moral anketiranec razporediti ponujene lastnosti ali vrednote od tistih lastnosti oz. vrednot, ki so za anketiranca najbolj pomembne, do tistih, ki so za anketiranca najmanj pomembne. Na ta način smo poskušali pridobiti povratno informacijo, kaj anketiranci postavljajo na prvo mesto oz. katera lastnost ali vrednota je v njihovem življenju najbolj pomembna, ko se odločajo o nakupu in s tem posledično vplivajo na okolje. Tretji tip vprašanj pa je bil bolj odprte narave, in sicer so vprašanja tega tipa bolj dopolnitev k vprašanjem tipa 1 in tipa 2, saj v njem anketirance sprašujemo, ali bi poleg ponujenih odgovorov še sami izpostavili kaj, kar se jim zdi pri vprašanju pomembno. Z vprašanji tipa 3 si želimo še bolj poglobljeno razumeti vrednote anketirancev do trajnostnega razvoja.

6.6 Opis vzorca, zbiranje in obdelava podatkov

Takoj, ko je bila tema magistrske naloge potrjena, smo po predhodnem dogovoru s sedmimi znanci, ki so bili izbrani na podlagi geografske in starostne raznolikosti, posredovali povezavo do spletne ankete 1KA. Povezava do ankete je bila posredovana tudi na izbrane e-naslove iz e-imenika

avtorice, predhodno omenjenih sedem znancev pa je dodatno posredovalo povezavo do spletne ankete 1KA še na vse e-naslove iz njihovega e-imenika. Povezavo do spletne ankete smo delili tudi preko Facebook strani znanca, ki je povezavo posredoval vsem svojim prijateljem (s prošnjo po posredovanju povezave naprej tudi med ostale prijatelje). Na podlagi (ne)odziva na izpolnjevanje spletnega vprašalnika smo čez približno tri tedne in nato še čez mesec in pol po prvi objavi ankete na spletu ponovno posredovali povezavo še dodatnim (drugim) znancem iz e-imenika, s prošnjo, da še oni povabijo vse svoje e-mail stike in facebook prijatelje k izpolnjevanju ankete. Glede na majhnost slovenskega prebivalstva so se določene osebe verjetno prekrivale.

Običajno statistično sklepanje iz vzorca na populacijo ne bo mogoče, saj enote, ki bodo odgovorile, niso bile izbrane z verjetnostnim mehanizmom, ampak so pridobljene na zelo specifičen, zgoraj opisan, način. Izračunana povprečja oziroma ocene deležev se tako nanašajo zgolj na lastnost anketirancev, ki so v raziskavi sodelovali, zato pri analizi ne uporabljamo izraza Slovenci, temveč anketiranci. Odnos ocen iz našega vzorca do lastnosti oziroma parametrov celotne populacije bo načeloma neznan. Navedeno velja tudi za vse ostale statistične izračune.

Povezava do ankete je bila aktivna tri mesece, od 3. 7. 2019 do 3. 10. 2019, in je imela v celoti 806 klikov na nagovor, ustreznih enot je bilo skupaj 386 (47,89 %), anketo pa je v celoti izpolnilo 308 anketirancev (38,21 %). V vseh nadaljnjih analizah v magistrski nalogi so upoštevane le ustrezne enote. Ostale – za vsebinske analize neustrezne enote – vključujejo prazne ankete (npr. anketirance, ki so zgolj kliknili na nagovor).

6.7 Analiza in interpretacija rezultatov

V naslednjih poglavjih sledi analiza primarnih podatkov, ki smo jih pridobili s pomočjo spletne ankete. V prvem delu analize in interpretacije so predstavljene demografske značilnosti oseb, ki so odgovorile na spletni vprašalnik, drugi del analize pa je namenjen predstavitvi opisne statistike s frekvenčno porazdelitvijo in interpretacija rezultatov. Na koncu sledi testiranje postavljenih raziskovalnih vprašanj.

6.8 Socio-demografski podatki – značilnosti vzorca

Demografske podatke anketirancev smo pridobili s pomočjo anketnih vprašanj številka Q22, Q23, Q24, Q25, Q26 in Q27. Njihovo geografsko razporeditev pa smo pridobili posredno, in sicer na podlagi IP-naslova, od koder je bila anketa izpolnjena.

Teme posameznega vprašanja so:

- Q22 – spol,
- Q23 – starost (starostna skupina),
- Q24 – dosežena stopnja izobrazbe,
- Q25 – urbani/ruralni prostor,
- Q26 – mesečni neto dohodek gospodinjstva,
- Q27 – število članov gospodinjstva.

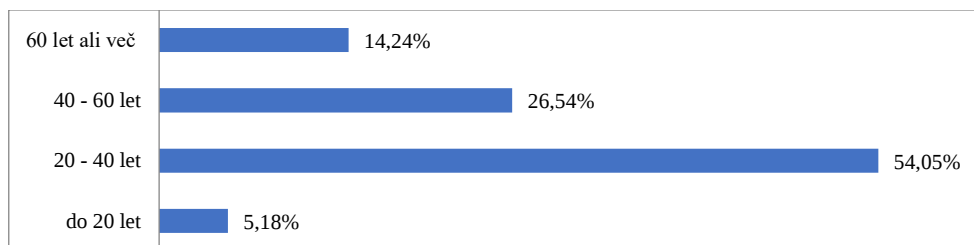
V raziskavi smo prejeli 308 celotnih odgovorov anketirancev na anketo, za te pa lahko na podlagi rezultatov spletne ankete zaključimo, da se med seboj razlikujejo po spolu, starosti, stopnji

izobrazbe, kraju bivanja (ruralni/urbani prostor), mesečnem dohodku gospodinjstva in številu članov gospodinjstva. V nadaljevanju bomo na podlagi primerjave rezultatov ankete in dostopnih podatkov statističnega urada pokazali ujemanje/neujemanje neverjetnostnega vzorca z dejanskim stanjem Slovencev.

Med vsemi osebami, ki so odgovorile na vprašanje o spolu (število veljavnih odgovorov je 308), je bilo 62,66 % oziroma 193 oseb ženskega spola in 37,34 % oziroma 115 oseb moškega spola. Iz vzorca lahko zaključimo, da odraža dejstvo, da je populacija žensk v Sloveniji večja od populacije moških, vendar je struktura pridobljena na podlagi ankete zelo odmaknjena od dejanske strukture prebivalstva Slovenije na dan 1. 10. 2019, kjer je delež žensk 51,2 %, delež moških pa 48,8 % (Statistični urad Republike Slovenije, kratica SURS, 2020b). Predpostavka za razlog v razliki med populacijo zajeto v vzorcu in dejansko populacijo v Republiki Sloveniji, ki bi jo bilo potrebno preveriti, bi bila, da je razlika posledica izbire neverjetnostnega vzorca, saj je bila večina anket posredovana vsem e-naslovom iz e-poštnega imenika avtorice dotičnega dela, kjer je večina e-stikov ženskega spola.

Pri naslednjem vprašanju nas je zanimala razporeditev anketirancev po starosti. V anketi smo definirali štiri starostne razrede, in sicer v prvi starostni razred spadajo osebe, ki so mlajše od 20 let. V ta razred se je uvrstilo 5,18 % oziroma 16 oseb. Drugi starostni razred obsega osebe stare od 20 let do 40 let in je najbolj zastopan, saj v njega spada 54,04 % oziroma 167 oseb. V tretjem starostnem razredu so osebe stare od 40 let do 60 let, vanj se je uvrstilo 26,54 % oziroma 82 oseb. Četrti in zadnji starostni razred zajema osebe starejše od 60 let in obsega 14,24 % oziroma 44 oseb (slika 30). Povprečna starost anketirancev, ki jo lahko izračunamo na podlagi razporeditve odgovorov, pade v razred od 20 do 40 let in je bolj natančno 30 let.

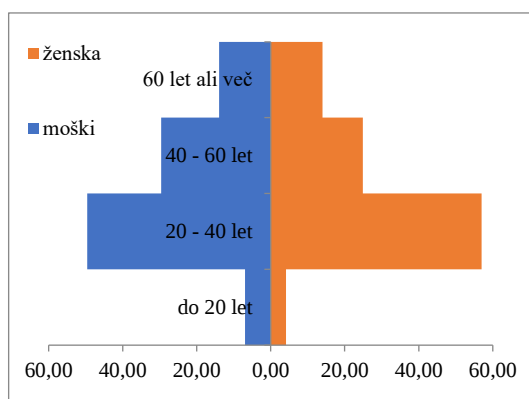
Slika 30: Starostna struktura anketirancev

Vir: lasten vir.

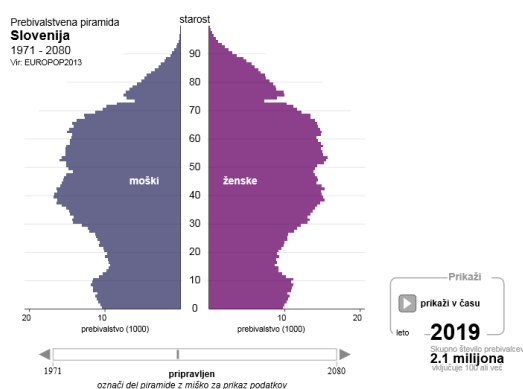
S pomočjo vrtilne tabele smo zbrane podatke v programu Microsoft Excell obdelali na tak način, da smo združili kategoriji spol in starost in pogledali, kakšna je razporeditev anketirancev po starosti glede na spol (slika 31). Z drugimi besedami: naredili smo prebivalstveno piramido anketirancev in jo primerjali s podatki pridobljenimi na strani Statističnega urada Republike Slovenije (Statistični urad Republike Slovenije, 2020a), kjer se nahaja prebivalstvena piramida Slovenije, izdelana na podlagi podatkov celotne populacije (slika 32).

Slika 31: Prebivalstvena piramida anketirancev

Vir: lasten vir.

Slika 32: Prebivalstvena piramida Slovenije

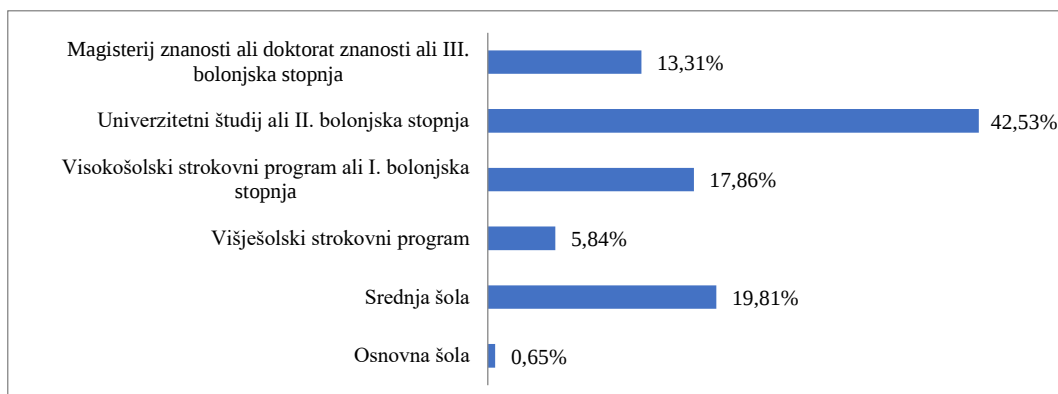

Vir: SURS, 2020b.

Neposredna primerjava med prebivalstvenima piramidama vzorca in populacije zaradi različnih starostnih lestvic ni mogoča. Lahko pa ocenimo, da je v vzorcu glede na populacijo Slovenije veliko premalo anketirancev v starostni skupini do 20 let.

Pri vprašanju o najvišji doseženi stopnji izobrazbe so imeli anketiranci možnost izbirati med šestimi odgovori, ki so bili osnovna šola, srednja šola, višješolski strokovni program, visokošolski strokovni program ali I. bolonjska stopnja, univerzitetni študij ali II. bolonjska stopnja ter magisterij znanosti ali doktorat znanosti ali III. bolonjska stopnja. Največji delež anketirancev, ki so odgovorili na vprašanje, ima dokončan univerzitetni študij ali II. bolonjsko stopnjo, in sicer 42,53 %, kar predstavlja 131 oseb v vzorcu. Sledijo osebe z dokončano srednjo šolo z 19,81 % oziroma 61 oseb. Na tretjem mestu po pogostosti izobrazbe so osebe z dokončanim visokošolskim strokovnim programom ali I. bolonjsko stopnjo s 17,85 % oziroma 55 oseb. Dokončan magisterij znanosti ali doktorat znanosti ali III. bolonjsko stopnjo ima 13,31 % oziroma 41 oseb. Na predzadnjem mestu so osebe z dokončanim višješolskim strokovnim programom s 5,84 % oziroma 18 oseb. Najmanj oseb je z dokončano osnovnošolsko izobrazbo, in sicer 0,66 % oziroma 2 osebi (slika 33). Iz porazdelitve lahko zaključimo, da je izobrazbena struktura vzorca pomaknjena proti višjim izobrazbam v primerjavi s podatki, ki so dosegljivi na straneh statističnega urada (Statistični urad Republike Slovenije, 2017).

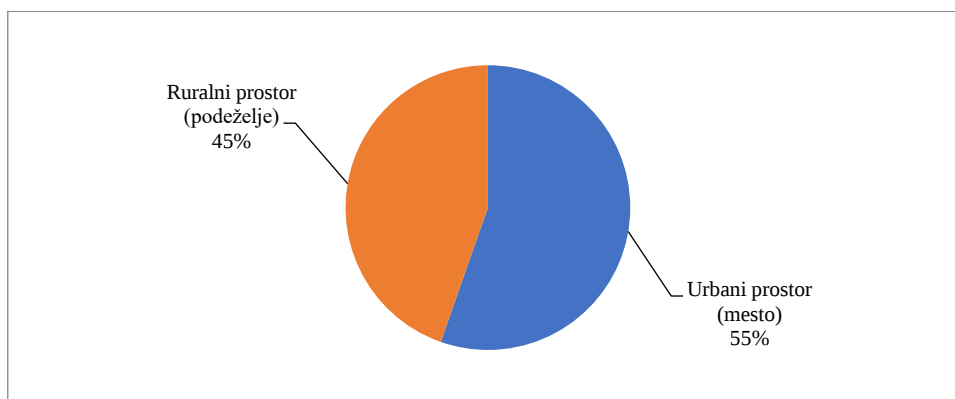
Slika 33: Izobrazbena struktura

Vir: lasten vir.

Glede na rezultate ankete sledi, da 44,63 % oziroma 137 anketirancev prihaja iz ruralnega prostora in 55,37 % oziroma 170 oseb iz urbanega prostora (slika 34).

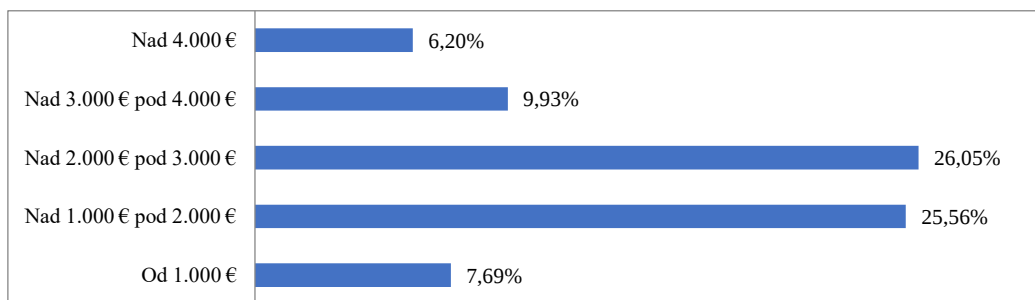
Slika 34: Delež anketirancev, ki živijo v urbanem ali ruralnem prostoru

Vir: lasten vir.

Vprašanje o dohodku gospodinjstva je imelo na voljo pet ponujenih možnosti oziroma razredov. Med anketiranimi osebami 10,19 % oziroma 31 oseb živi v gospodinjstvu z mesečnim dohodkom manj kot 1000 €; 33,88 % oziroma 103 osebe živijo v gospodinjstvu z mesečnim dohodkom med 1000 € in 2000 €; 34,54 % oziroma 105 oseb živi v gospodinjstvu z mesečnim dohodkom med 2000 € in 3000 €; 13,16 % oziroma 40 oseb živi v gospodinjstvu z mesečnim dohodkom med 3000 € in 4000 € ter na koncu le 8,23 % oziroma 25 oseb živi v gospodinjstvu z mesečnim dohodkom nad 4000 € (slika 35). Povprečni mesečni dohodek gospodinjstva anketirancev spada v razred nad 1000 € pod 2000 € in je bolj natančno 1800 €.

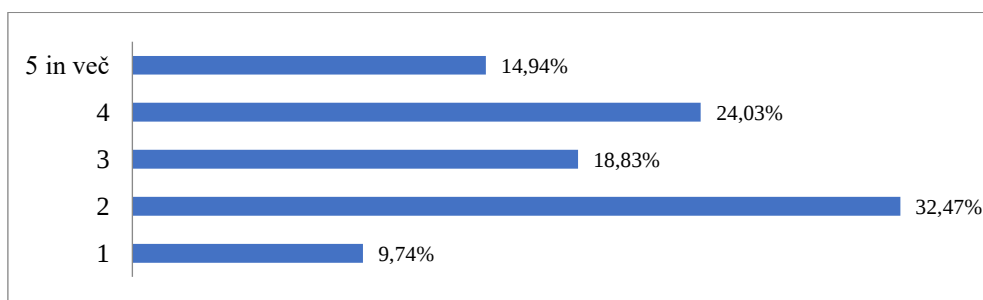
Slika 35: Mesečni prihodek gospodinjstva

Vir: lasten vir.

Nazadnje nas je zanimalo še število članov posameznega gospodinjstva v vzorcu. Iz zbranih odgovorov sledi, da 9,74 % oziroma 30 oseb izhaja iz gospodinjstva z enim članom, 32,46 % oziroma 100 oseb živi v gospodinjstvu z dvema članoma, 18,83 % oziroma 58 oseb živi v gospodinjstvu s tremi člani, 24,03 % oziroma 74 oseb živi v gospodinjstvu s štirimi člani in 14,94 % oziroma 46 oseb živi v gospodinjstvu s štirimi člani ali več (slika 36). Povprečno število članov na gospodinjstvo je torej natanko 3, kar je nekoliko več, kot lahko najdemo na strani SURS, ki navaja, da je povprečno število članov v slovenskem gospodinjstvu 2,46 (Statistični urad Republike Slovenije, 2018a).

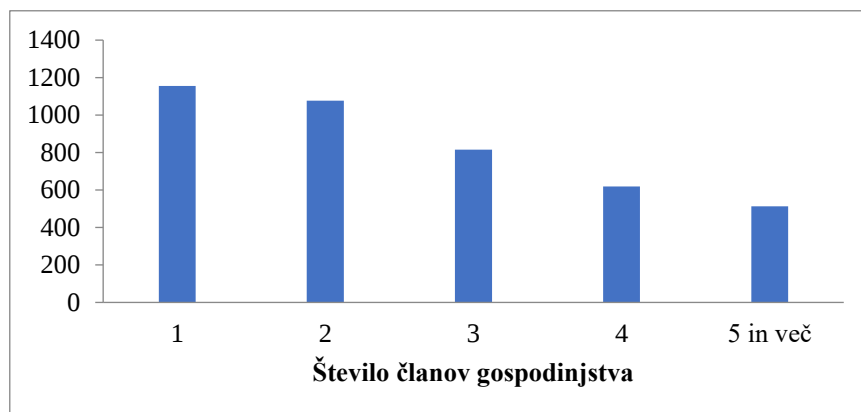
Slika 36: Število članov gospodinjstva

Vir: lasten vir.

Iz podatkov na vprašanja o dohodku gospodinjstva in številu članov gospodinjstva smo s pomočjo vrtilnih tabel v Microsoft Excelu izračunali še povprečni dohodek na posameznega člana gospodinjstva. Iz podatkov lahko zaključimo, da povprečni dohodek na člana gospodinjstva pričakovano pada in je najvišji pri gospodinjstvih z eno osebo, v povprečju okrog 1200 evrov/osebo, in najnižji pri pet in veččlanskem gospodinjstvu in v povprečju znaša okoli 600 evrov/osebo (slika 37).

Slika 37: Povprečni dohodek gospodinjstva na osebo

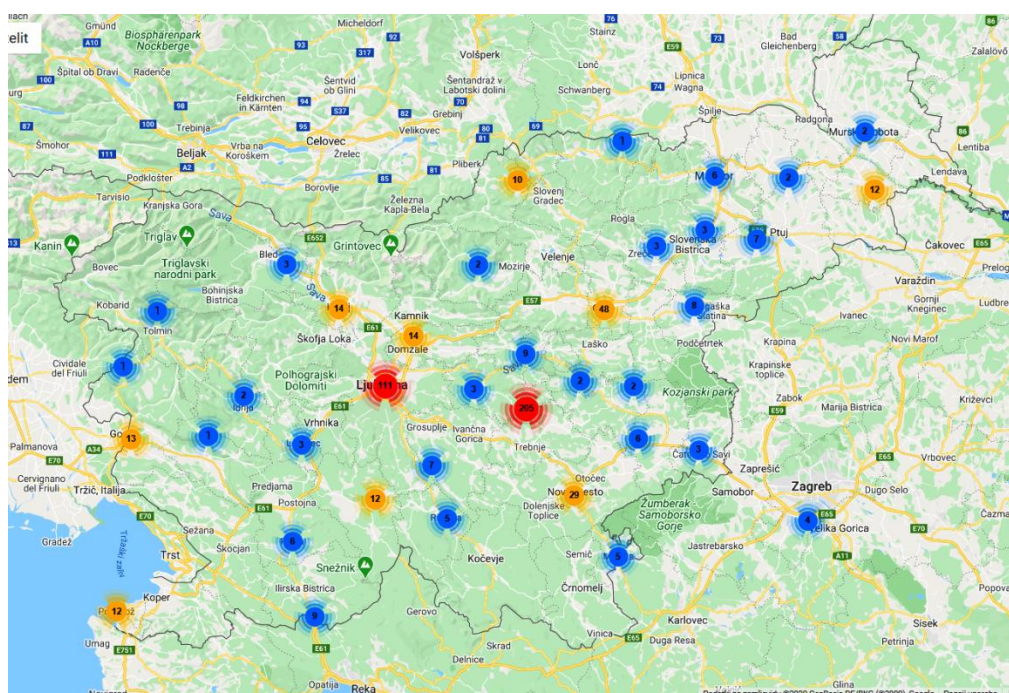

Vir: lasten vir.

Geografsko razporeditev anketirancev po Sloveniji smo pridobili na podlagi IP naslova elektronske naprave, na katerem je bila anketa rešena. Rezultati so prikazani na spodnjem zemljevidu.

Z zemljevida lahko opazimo, da za 205 anketirancev IP-naslova ni bilo mogoče določiti. Ostali anketiranci so približno enako gosto razporejeni po vsej Sloveniji. Izjema je Ljubljana s 111 odgovori (slika 38).

Slika 38: Geografska razporeditev anketirancev po Sloveniji

Vir: 1KA (2020).

6.9 Analiza odgovorov na vprašanja, ki se nanašajo na raziskovalno vprašanje R₁

R₁: Slovencem je pomembnejši trenutni užitek, ki jim ga nudi sodobni način življenja, kot posledice tovrstnega načina življenja.

Raziskovalno vprašanje R₁ smo testirali na podlagi odgovorov na vprašanja, pri katerih nas je zanimalo sledeče: Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1), Razvrstitev vrednost (vprašanje Q2), Trajnostna ali netrajnostna investicija (vprašanje Q17), Prispevki k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanje Q18), Prispevki k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19) ter Ogljični odtis (vprašanja Q20 in Q21). Vprašanja so bila postavljena na način, da so anketiranci pri vprašanjih Q1 in Q18 na podani 6-stopenjski Likertovi lestvici označevali strinjanje s posamezno trditvijo. Od vrednosti 1, ki je pomenila »sploh se ne strinjam«, in vrednosti 6, ki je pomenila, »povsem se strinjam«. Pri vprašanju Q2 so anketiranci podane trditve razvrstili na lestvici od 1 »mi je zelo pomembno« do 4 »sploh mi ni pomembno«. Pri vprašanjih Q17 in Q19 so anketiranci izmed naštetih trditev morali izbrati tri trditve, s katerimi se najbolj strinjajo. Pri vprašanju Q20 so podali da/ne odgovore in nato po želji izračunali še osebni ogljični odtis. Po rezultatu izračunanega ogljičnega odtisa smo jih vprašali v vprašanju Q21 .

6.9.1 Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1)

Na začetku ankete nas je zanimalo, kako se anketiranci strinjajo s podanimi trditvami, zato smo anketirance prosili, da naj na 6-stopenjski Likertovi lestvici označijo svoje strinjanje s podanimi trditvami od 1 »sploh se ne strinjam« do 6 »povsem se strinjam«.

Trditve so v grobem razdeljene na tri podtipe:

1. trditve, ki se nanašajo splošno na človeka/človeštvo (trditvi 1 in 8),
2. trditve, ki se nanašajo neposredno na anketiranca (trditve 2, 3, 4, 9, 10 in 11),
3. splošne trditve (trditve 5, 6 in 7).

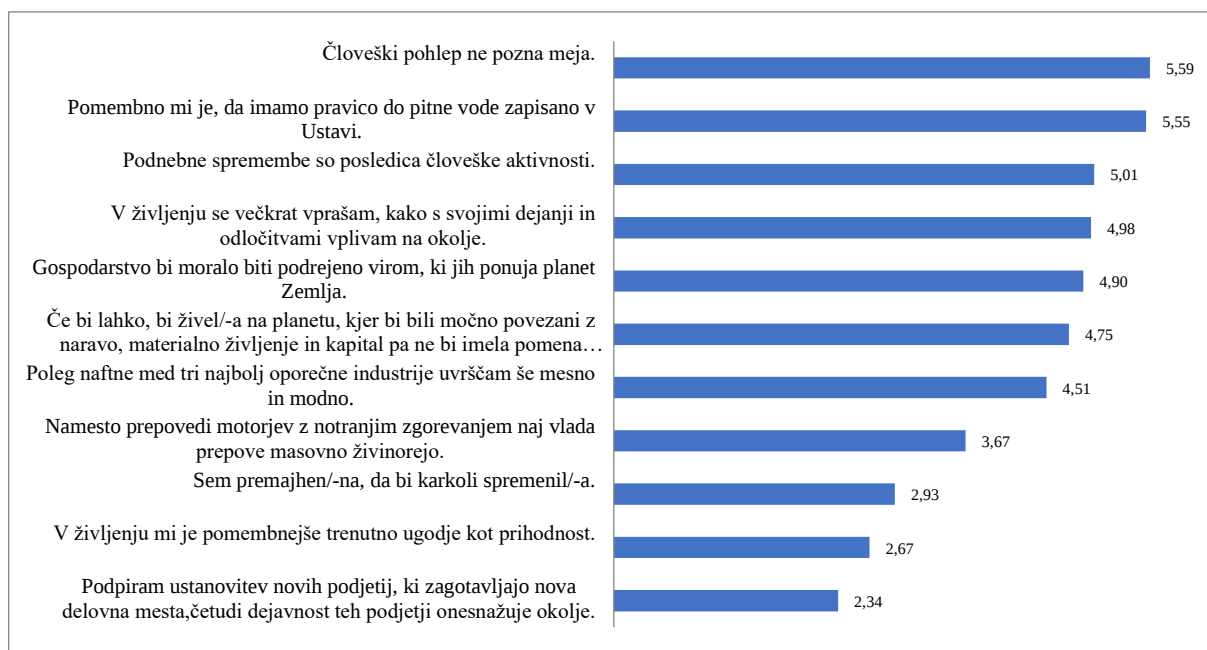
Na podlagi odgovorov smo izračunali povprečje, standardni odklon, mediano, koeficient asimetrije in koeficient sploščenosti. Povzetek odgovorov na vprašanje Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1) je podan v tabeli 5 in sliki 39.

Tabela 5: Analiza odgovorov anketirancev vprašanja Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1)

	Trditve	Povprečje	Std. odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Podnebne spremembe so posledica človeške aktivnosti.	5,01	0,88	5	-0,67	0,23
2	V življenju se večkrat vprašam, kako s svojimi dejanji in odločitvami vplivam na okolje.	4,98	0,81	5	-0,72	0,89
3	V življenju mi je pomembnejše trenutno ugodje kot prihodnost.	2,67	1,14	2	0,31	-0,74
4	Pomembno mi je, da imamo pravico do pitne vode zapisano v Ustavi.	5,55	0,84	6	-2,59	8,18
5	Podpiram ustanovitev novih podjetij, ki zagotavljajo nova delovna mesta, četudi dejavnost teh podjetij onesnažuje okolje.	2,34	1,14	2	0,84	0,38
6	Poleg naftne med tri najbolj oporečne industrije uvrščam še mesno in modno.	4,51	1,19	5	-0,69	0,11
7	Gospodarstvo bi moralo biti podrejeno virom, ki jih ponuja planet Zemlja.	4,90	1,03	5	-1,08	1,47
8	Človeški pohlep ne pozna meja.	5,59	0,78	6	-2,72	10,13
9	Če bi lahko, bi živel/-a na planetu, kjer bi bili močno povezani z naravo, materialno življenje in kapital pa ne bi imela pomena (npr. planet Pandora iz filma Avatar).	4,75	1,14	5	-0,97	1,01
10	Namesto prepovedi motorjev z notranjim zgorevanjem naj vlada prepove masovno živinorejo.	3,67	1,38	4	-0,13	-0,73
11	Sem premajhen/-na, da bi karkoli spremenil/-a.	2,93	1,47	3	0,28	-1,01

Vir: lasten vir.

Slika 39: Strinjanje anketirancev s trditvami vprašanja Vrednotenje trditev o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1)

Vir: lasten vir.

Povprečje vseh odgovorov, skupno povprečje, na 6-stopenjski Likertovi lestvici je med 4 »delno se strinjam« in 5 »se strinjam« in je 4,26. Ker je skupno povprečje pomaknjeno proti višjim vrednostim lestvice, to pomeni, da se anketiranci po večini strinjajo z navedenimi trditvami. Najvišjo povprečno vrednost zasledimo pri trditvah »Človeški pohlep ne pozna meja.«, ki znaša 5,59, in pri trditvi »Pomembno mi je, da imamo pravico do pitne vode zapisano v Ustavi.«, in sicer 5,55. S tema dvema trditvama se je povsem strinjalo 70,98 % in 69,47 % anketirancev. Visoke povprečne vrednosti smo zabeležili tudi pri trditvah »Podnebne spremembe so posledica človeške aktivnosti.« in »V življenju se večkrat vprašam, kako s svojimi dejanji in odločitvami vplivam na okolje.«

Najnižje povprečne vrednosti zasledimo pri trditvah »Podpiram ustanovitev novih podjetij, ki zagotavljajo nova delovna mesta, četudi dejavnost teh podjetji onesnažuje okolje.«, saj povprečje znaša 2,34. Pri trditvi »V življenju mi je pomembnejše trenutno ugodje kot prihodnost.« je povprečje odgovorov 2,67 in pri trditvi »Sem premajhen/-na, da bi karkoli spremenil/-a.« povprečje znaša 2,93.

Standardni odklon, ki kaže mero razpršenosti porazdelitve vrednosti spremenljivke, je največji pri trditvi »Sem premajhen/-na, da bi karkoli spremenil/-a.«, in sicer 1,47. Najmanjši je pri trditvi »Človeški pohlep ne pozna meja.«, kjer je 0,78.

Asimetrijo spremenljivke merimo s koeficientom asimetrije. Če je koeficient asimetrije večji kot nič, pomeni, da so trditve asimetrične v desno. Pri manjšem kot nič pomeni, da so trditve asimetrične v levo. Iz tabele 6 je razvidno, da so tri trditve asimetrične v desno in 8 trditev je asimetričnih v levo.

Sploščenost spremenljivke merimo s koeficientom sploščenosti. Pri koeficientu sploščenosti večjem kot nič pomeni, da so trditve koničasto porazdeljene. Pri manjšem koeficientu kot nič pomeni, da so trditve sploščeno porazdeljene. Iz tabele 6 je tudi razvidno, da je situacija pri koeficientu sploščenosti ravno obratna kot pri koeficientu asimetrije, saj je 8 trditev koničasto porazdeljenih in tri trditve sploščeno porazdeljene. Zanimivo je, da sta trditvi z največjima povprečnima vrednostma »Človeški pohlep ne pozna meja.« in »Pomembno mi je, da imamo pravico do pitne vode zapisano v Ustavi.« najbolj koničasto porazdeljeni, s koeficientoma sploščenosti 10,13 in 8,18.

Glede na strinjanje s trditvami po treh podtipih vprašanj lahko ugotovimo, da se s trditvama 1 in 8, »Podnebne spremembe so posledica človeške aktivnosti.« in »Človeški pohlep ne pozna meja.«, ki se nanašata splošno na človeka, anketiranci v povprečju strinjajo, s trditvijo 8 se v povprečju celo povsem strinjajo.

Odgovori na trditve, ki se nanašajo neposredno na anketirance, so bolj razpršeni. S trditvami 2, 4 in 9: »V življenju se večkrat vprašam, kako s svojimi dejanji in odločitvami vplivam na okolje.«, »Pomembno mi je, da imamo pravico do pitne vode zapisano v Ustavi.«, »Če bi lahko, bi živel/-a na planetu, kjer bi bili močno povezani z naravo, materialno življenje in kapital pa ne bi imela pomena (npr. planet Pandora iz filma Avatar.)« se anketiranci v povprečju strinjajo. S trditvijo 4 se v povprečju celo popolnoma strinjajo. To je v skladu z odgovori pri trditvi 3 »V življenju mi je

pomembnejše trenutno ugodje kot prihodnost.«, ki anketirance sprašuje po njihovem trenutnem ugodju in prihodnosti. Povprečje odgovorov je tukaj pomaknjeno k nestrinjanju, kar pomeni, da naj bi bila anketirancem pomembnejša prihodnost kot trenutno ugodje. Prav tako se anketiranci v povprečju delno ne strinjajo s trditvijo 11 »Sem premajhen/-na, da bi karkoli spremenil/-a.«, kar kaže na zavedanje, da lahko s svojim ravnanjem pripomorejo k boljši prihodnosti. Pri trditvi 10: »Namesto prepovedi motorjev z notranjim zgorevanjem naj vlada prepove masovno živinorejo.« so bili anketiranci izzvani, da izberejo med dvema oporečnima industrijama, ki sta v tem primeru naftna in mesna (za predstavnika naftne industrije smo izbrali motor z notranjim izgorevanjem, za mesno industrijo živinorejo). Anketiranci se v povprečju delno strinjajo s trditvijo, kar pomeni, da so se lažje pripravljeni odpovedati mesu kot motorjem z notranjim izgorevanjem. Rezultat ima toliko večjo težo, saj je 92,81 % anketirancev vsejedi, kar pomeni, da sicer uživajo tudi meso.

Pri splošnih trditvah 5, 6 in 7, ki so: »Podpiram ustanovitev novih podjetij, ki zagotavljajo nova delovna mesta, četudi dejavnost teh podjetji onesnažuje okolje.«, »Poleg naftne med tri najbolj oporečne industrije uvrščam še mesno in modno.«, »Gospodarstvo bi moralo biti podrejeno virom, ki jih ponuja planet Zemlja.«, smo ugotovili, da se anketiranci v povprečju strinjajo s trditvama 6 in 7, medtem ko se s trditvijo 5 v povprečju ne strinjajo, kar pomeni, da je anketirancem pomembneje, da se ohranja okolje, kot da se za ceno onesnaževanja odpirajo nova delovna mesta.

Na podlagi trditev in odgovorov lahko zaključimo, da se anketiranci v povprečju močno zavedajo, da so vpleteni v proces spreminjanja podnebja Zemlje. Zavedajo se, da so spremembe posledica človeka (podjetja, industrija, ravnanje z naravnimi viri, pohlep človeka) in jih skrbi za svoje pravice (čista voda in čisto okolje).

6.9.2 Razvrstitev vrednot (vprašanje Q2)

Pri vprašanju so morali anketiranci razvrstiti vrednote, kot so zdravje, čisto okolje, družina, denar, statusni simbol, gospodarski razvoj in trajnostni razvoj v sožitju z naravo od 1 »najbolj pomembno« do 7 »najmanj pomembno« (tabela 6 in slika 40).

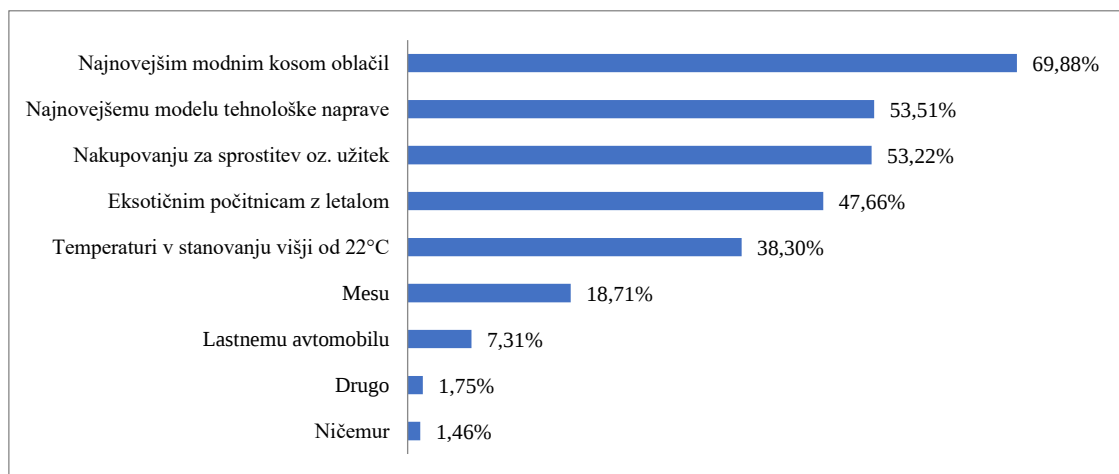
Z vprašanjem smo hoteli preveriti, na katero mesto bodo anketiranci uvrstili vrednoto čisto okolje in vrednoto, ki je povezana s čistim okoljem, torej trajnostni razvoj v sožitju z naravo, in ali bosta ti dve vrednoti uvrščeni pred vrednoti, ki sta povezani s sodobnim potrošniškim oz. življenjskim slogom (statusni simbol) in vrednoto kapitalizma (denar). Zanimalo nas je tudi, kateremu razvoju dajejo anketiranci večjo prednost – gospodarskemu ali trajnostnemu.

Tabela 6: Razvrstitev vrednot anketirancev (vprašanje Q2)

	Vrednote	Povprečje	Std. odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Zdravje	1,73	1,27	1	2,65	7,44
2	Čisto okolje	3,38	0,94	3	0,78	1,17
3	Družina	2,07	1,24	2	2,13	5,04
4	Denar	4,98	1,30	5	-0,53	-0,34
5	Statusni simbol	6,38	1,41	7	-2,77	7,13
6	Gospodarski razvoj	5,20	1,09	5	-1,15	2,32
7	Trajnostni razvoj v sožitju z naravo	4,23	1,29	4	-0,01	0,34

Vir: lasten vir.

Slika 40: Razvrstitev vrednot anketirancev (vprašanje Q2)

Vir: lasten vir.

Pri statistični analizi se je izkazalo, da so anketirancem najpomembnejše vrednote zdravje, družina in čisto okolje, saj so to odgovori, ki imajo zabeleženo najnižjo povprečno vrednost, in sicer 1,73, 2,07 in 3,38. Lestvica je postavljena tako, da nižja kot je povprečna vrednost, pomembnejša je vrednota za anketiranca. Najmanj pomembne vrednote so denar, gospodarski razvoj in statusni simbol z vrednostmi 4,98, 5,20 in 6,38. Trajnostni razvoj v sožitju z naravo je šele na četrtem mestu po pomembnosti s povprečno vrednostjo 4,23.

Razporeditev vrednosti niti ni tako presenetljiva, saj se po hierarhiji potreb po Maslowu (Maslow, 1943) fiziološke potrebe, med katere spada tudi zdravje, nahajajo najvišje na lestvici. Po Maslowu je denar na lestvici potreb razvrščen višje kot družina, v našem primeru pa opazimo, da so anketiranci družino uvrstili višje.

Najvišje vrednosti so dosegle vrednote, ki se nanašajo neposredno na anketiranca (zdravje, družina). Čeprav anketiranci čisto okolje verjetno bolj enačijo z zdravim načinom življenja, se pravi z nečim, kar se nanaša neposredno na njihovo zdravje, lahko na podlagi razvrstitev danih vrednot sklepamo, da je anketirancem trajnostni razvoj v sožitju z naravo pomembnejši od gospodarskega razvoja, saj so anketiranci trajnostni razvoj uvrstili na četrto mesto, medtem ko so gospodarski razvoj uvrstili šele na šesto mesto. To potrjuje tudi uvrstitev vrednote »Statusni simbol«, ki je bila uvrščena na zadnje mesto, čeprav ne moremo z gotovostjo trditi, da so anketiranci to vrednoto povezali s potrošništvom oz. z gospodarskim razvojem (vrednota Statusni simbol je bila v anketi izbrana kot predstavnik sodobnega potrošništva. Hkrati je potrošništvo gonilo gospodarskega napredka¹³). Ugotovimo tudi, da so anketiranci čisto okolje uvrstili na tretje mesto, torej pred vrednoto trajnostni razvoj v sožitju z naravo, ki je na četrtem mestu. Obe omenjeni vrednoti pa so anketiranci uvrstili pred denar, ki je šele na petem mestu, in statusni simbol, ki je na zadnjem, sedmem mestu.

¹³ V zadnjih 70-letih je gospodarska rast, merjena z BDP, postala sine qua non za gospodarski napredek (Goossens, Schepelmann & van de Sand, 2007, str. 12). Več v poglavju 3.1.

6.9.3 Trajnostna ali netrajnostna investicija (vprašanje Q17)

Pri vprašanju Q17 so morali anketiranci ob predpostavki, da bi na lotu zadeli 10.000 € in da nimajo finančnih težav, iz ponujenih možnosti izbrati tri. Možnosti so predstavljene v spodnji tabeli 7 in sliki 41 ter so razvrščene v dve skupini.

V prvi skupini so tiste možnosti, ki bi pripomogle k trajnostnemu razvoju. Takšnih možnosti je pet, in sicer nakup električnega avtomobila, investicija v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija), nakup zemljišča za lastno pridelavo sadja in zelenjave, vložek v delnice podjetij, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem, in investicija v samooskrbo z elektriko.

V drugi skupini so možnosti, ki ne pripomorejo k trajnostnemu razvoju. Takšnih možnosti je tudi pet, in sicer: privoščil/-a bi si eksotične počitnice, zgradil/-a bi si bazen, kupil/-a bi si športni avtomobil in zapravlil/-a bi jih za dobrine, ki jih sicer nujno ne potrebujem, vendar mi polepšajo dan, ter trditev hranil/-a bi jih na banki, kot predstavnico kapitalističnih vrednot.

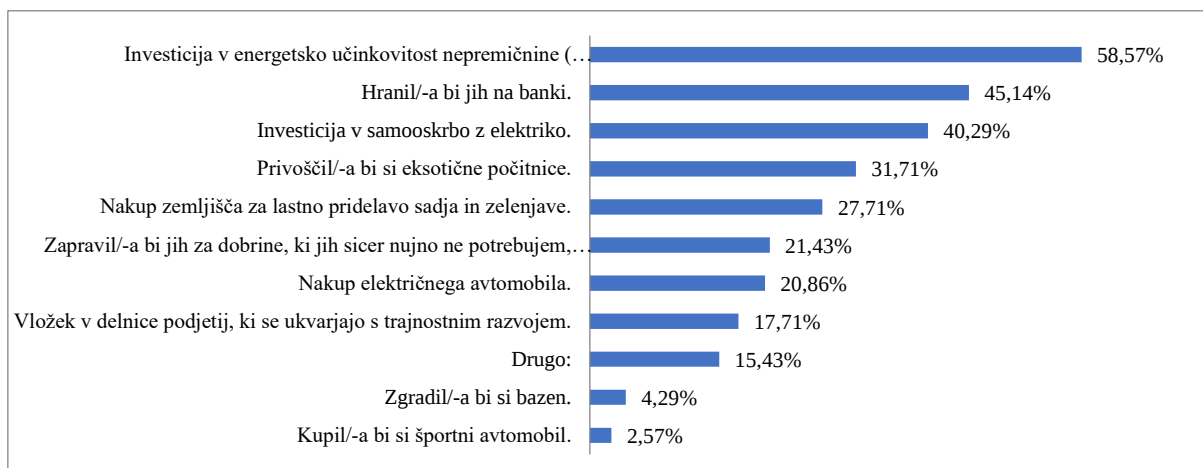
Z vprašanjem smo hoteli preveriti, kakšna bo končna razporeditev trditev, se pravi katero trditev je izbralo največ anketirancev in katero najmanj in ali je večje število anketirancev izbralo trditve, ki so povezane s trajnostnim razvojem kot tiste, ki niso.

Tabela 7: Analiza odgovorov anketirancev o trajnostni in netrajnostni investiciji (vprašanje Q17)

	Trditev	Frekvence	Veljavni odgovori	Odstotek
1	Nakup električnega avtomobila.	73	350	20,86
2	Investicija v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija).	205	350	58,57
3	Nakup zemljišča za lastno pridelavo sadja in zelenjave.	97	350	27,71
4	Privoščil/-a bi si eksotične počitnice.	111	350	31,71
5	Zgradil/-a bi si bazen.	15	350	4,29
6	Hranil/-a bi jih na banki.	158	350	45,14
7	Kupil/-a bi si športni avtomobil.	9	350	2,57
8	Zapravlil/-a bi jih za dobrine, ki jih sicer nujno ne potrebujem, vendar mi polepšajo dan.	75	350	21,43
9	Vložek v delnice podjetij, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem.	62	350	17,71
10	Investicija v samooskrbo z elektriko.	141	350	40,29

Vir: lasten vir.

Slika 41: Odstotek anketirancev, ki so izbrali posamezno trditev vprašanja Q17

Vir: lasten vir.

Iz tabele 8 in grafa so razvidne tri najvišje razvrščene trditve, ki jih je izbralo največ anketirancev po padajočem vrstnem redu, in sicer »Investicija v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija)«, sledi ji »Hranil/-a bi jih na banki« in nato še »Investicija v samooskrbo z elektriko.« Pri tem vprašanju nas je presenetila aktivnost »Hranil/-a bi jih na banki«, ki se je uvrstila na drugo mesto, saj so anketiranci pri vprašanju Razvrstitev vrednot (vprašanje Q2), vrednoto denar uvrstili šele na peto mesto, torej za vrednoti čisto okolje in trajnostni razvoj v sožitju z naravo. Rezultat tega vprašanja anketirance postavi v nekoliko drugačno luč. Zato bi bilo še toliko bolj zanimivo izvedeti, ali so anketiranci uvrstili aktivnost »Investicija v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija)« na prvo mesto zato, ker si anketiranci to trditev interpretirajo kot aktivnost, ki niža življenjske stroške, ali zato, ker bi s to aktivnostjo dejansko prispevali k trajnostnemu razvoju. Med možnimi aktivnostmi je bila namreč podana tudi možnost »Vložek v delnice podjetij, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem«, ki je povezana s trajnostnim razvojem in se je uvrstila na rep lestvice. Iz tega sklepamo, da je razlog najvišje uvrščeno trditev zgolj nižanje življenjskih stroškov, torej povezava z varčevanjem denarja.

Na zadnjih treh mestih po padajočem vrstnem redu so se uvrstile trditve »Vložek v delnice podjetij, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem« na predzadnjem mestu je trditev »Zgradil/-a bi si bazen« in na zadnjem »Kupil/-a bi si športni avtomobil«. Zadnji dve uvrščeni trditvi potrjujeta, da je vrednota statusni simbol pri vprašanju Razvrstitev vrednot (vprašanje Q2) za anketirance najmanj pomembna vrednota.

Če izračunamo, koliko anketirancev je v povprečju izbralo trditev iz prve skupine, se pravi trditve, ki bi pripomogle k trajnostnemu razvoju, je to 33,2 %, medtem ko je trditev iz druge skupine, ki ne pripomorejo k trajnostnemu razvoju, v povprečju izbralo 21,0 % anketirancev, kar nakazuje, da se anketiranci med ponujenimi možnostmi bolj nagibajo k tistim, ki so umerjene v trajnostni razvoj.

Da bi preverili, ali se ti dve povprečji med sabo statistično razlikujeta, smo s pomočjo programa Microsoft Excell izračunali t-test za testiranje razlike med povprečji, pri katerem smo predpostavili enaki varianci. Rezultati se nahajajo v spodnji tabeli 8.

Tabela 8: Vhodni podatki in rezultati t-testa

	PRIPOMOREJO K TRAJNOSTNEMU RAZVOJU	NE PRIPOMOREJO K TRAJNOSTNEMU RAZVOJU
Mean	0,332	0,224
Variance	0,02797	0,03373
Observations	5	5
Pooled Variance	0,03085	
Hypothesized Mean Difference	0,0	
Df	8	
t Stat	0,972223637	
P(T<=t) one-tail	0,179706837	
t Critical one-tail	1,859548038	
P(T<=t) two-tail	0,359413673	

Vir: lasten vir.

Iz rezultatov t-testa lahko ugotovimo, da je njegova P-vrednost (two-tailed) enaka 0,36, kar je več kot siginifikanca $\alpha = 0,05$, zato zaključimo, da povprečji med trditvami, ki pripomorejo k trajnostnemu razvoju, in tistimi, ki ne pripomorejo k trajnostnemu razvoju, med sabo nista statistično značilno različni.

Na koncu vprašanja smo anketirancem dali na izbiro dodatno možnost, in sicer polje, kamor so lahko vpisali svoj predlog za porabo denarja. Ugotovili smo, da se od vseh naštetih možnosti dobrodelnost ponovi 18-krat, na drugem mestu je odgovor povezan z vložkom v nepremičnino (nakup, obnova ...), ostali odgovori pa se ponovijo manj kot trikrat.

6.9.4 Prispevki k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanje Q18)

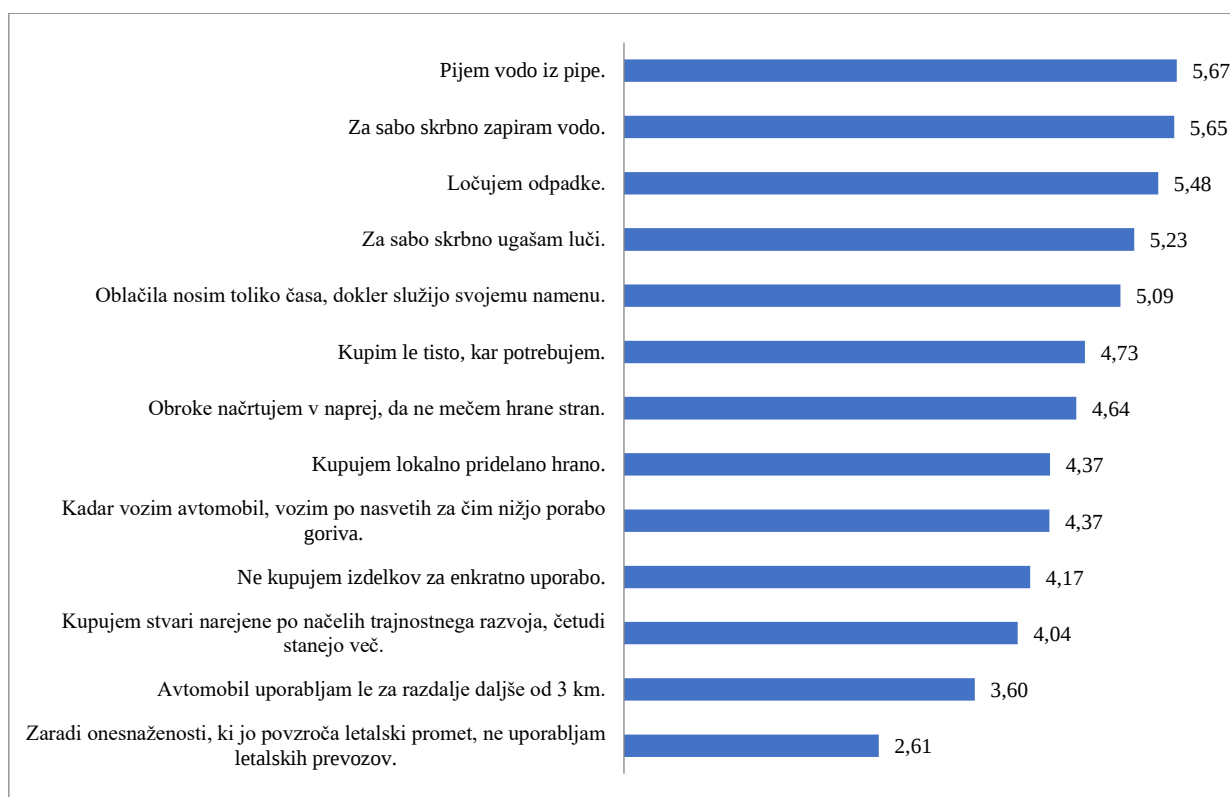
Zanimalo nas je, kako anketiranci s svojim načinom življenja prispevajo k zmanjšanju ogljičnega odtisa. V ta namen smo anketirance prosili, da na 6-stopenjski Likertovi lestvici označijo svoje strinjanje s podanimi trditvami od 1 (sploh se ne strinjam) do 6 (popolnoma se strinjam) (tabela 9 in slika 42).

Tabela 9: Analiza odgovorov anketirancev o prispevkih k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanje Q18)

	Trditve	Povprečje	Std. odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Avtomobil uporabljam le za razdalje daljše od 3 km.	3,60	1,60	4	-0,15	-1,13
2	Obroke načrtujem v naprej, da ne mečem hrane stran.	4,64	1,22	5	-1,06	0,87
3	Kupujem lokalno pridelano hrano.	4,37	0,98	4	-0,56	1,02
4	Pijem vodo iz pipe.	5,67	0,68	6	-3,00	12,32
5	Kupim le tisto, kar potrebujem.	4,73	0,96	5	-0,83	1,70
6	Za sabo skrbno ugašam luči.	5,23	0,91	5	-1,40	2,68
7	Za sabo skrbno zapiram vodo.	5,65	0,66	6	-2,42	8,56
8	Zaradi onesnaženosti, ki jo povzroča letalski promet, ne uporabljam letalskih prevozov.	2,61	1,48	2	0,89	-0,12
9	Ločujem odpadke.	5,48	0,79	6	-2,26	7,79
10	Oblačila nosim toliko časa, dokler služijo svojemu namenu.	5,09	1,10	5	-1,44	2,03
11	Kadar vozim avtomobil, vozim po nasvetih za čim nižjo porabo goriva.	4,37	1,21	4	-0,70	0,35
12	Ne kupujem izdelkov za enkratno uporabo.	4,17	1,23	4	-0,50	-0,06
13	Kupujem stvari narejene po načelih trajnostnega razvoja, četudi stanejo več.	4,04	1,05	4	-0,77	1,09

Vir: lasten vir.

Slika 42: Strinjanje anketirancev s trditvami o prispevkih k zmanjšanju ogljičnega odtisa (vprašanja Q18)

Vir: lasten vir.

Povprečje vseh odgovorov (skupno povprečje) na 6-stopenjski Likertovi lestvici je med 4 »delno se strinjam« in 5 »se strinjam« in je 4,58. Ker je skupno povprečje pomaknjeno proti višjim vrednostim lestvice, to pomeni, da se anketiranci v povprečju strinjajo z navedenimi trditvami, kar pomeni, da jih tudi v praksi verjetno izvajajo. Najvišjo povprečno vrednost zasledimo pri trditvi »Pijem vodo iz pipe.«, ki znaša 5,67, in pri trditvi »Za sabo skrbno zapiram vodo.«, in sicer 5,65. S tema dvema trditvama se je povsem strinjalo 75,00 % in 72,38 % anketirancev. Visoke povprečne vrednosti smo zabeležili tudi pri trditvah »Ločujem odpadke.« in »Za sabo ugašam luči.« To sta sicer trditvi, ki prispevata k trajnostnemu razvoju, hkrati pa je za njuno izpolnjevanje potrebno vložiti relativno malo truda. Na to kaže tudi trditev, da se anketiranci niso pripravljene odpovedati vožnji z avtomobilom krajši od treh kilometrov, ki je na predzadnjem mestu, saj je za doseganje pogoja te trditve potrebno vložiti nekoliko več truda.

Iz odgovorov na prvo vprašanje ankete lahko sklepamo, da je anketirancem pomemben dostop do pitne vode, saj trditve povezane s pitno vodo uvrščajo najvišje, saj je trditev »Pomembno mi je, da imamo pravico do pitne vode zapisano v Ustavi.« uvrščena na drugo mesto.

Najnižje povprečne vrednosti zasledimo pri trditvah »Kupujem stvari narejene po načelih trajnostnega razvoja, četudi stanejo več.«, ki znaša 4,04, pri trditvi »Avtomobil uporabljam le za razdalje daljše od 3 km.«, ki je 3,60, in pri trditvi »Zaradi onesnaženosti, ki jo povzroča letalski promet, ne uporabljam letalskih prevozov«, ki znaša 2,61. Glede na uvrstitev trditve »Kupujem stvari narejene po načelih trajnostnega razvoja, četudi stanejo več.« na rep lestvice lahko ponovno sklepamo, da je anketirancem pomembnejše stanje na bančnem računu kot trajnostni razvoj.

Ker ima velika večina odgovorov (11 od 13) oceno višjo od 4,0, sklepamo, da se anketiranci v veliki večini strinjajo s predlaganimi trditvami, vendar jih po drugi strani razvrščajo tako, da so trditve, za katere je potrebno vložiti najmanj truda, uvrščene najvišje na lestvici. Tiste, za katere se je potrebno bolj potruditi, so čisto na repu lestvice. Odgovori nakazujejo, da so anketiranci načeloma za trajnostni razvoj, dokler to od njih ne zahteva preveč truda oziroma jim ne omejuje njihovih svoboščin.

6.9.5 Prispevki k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19)

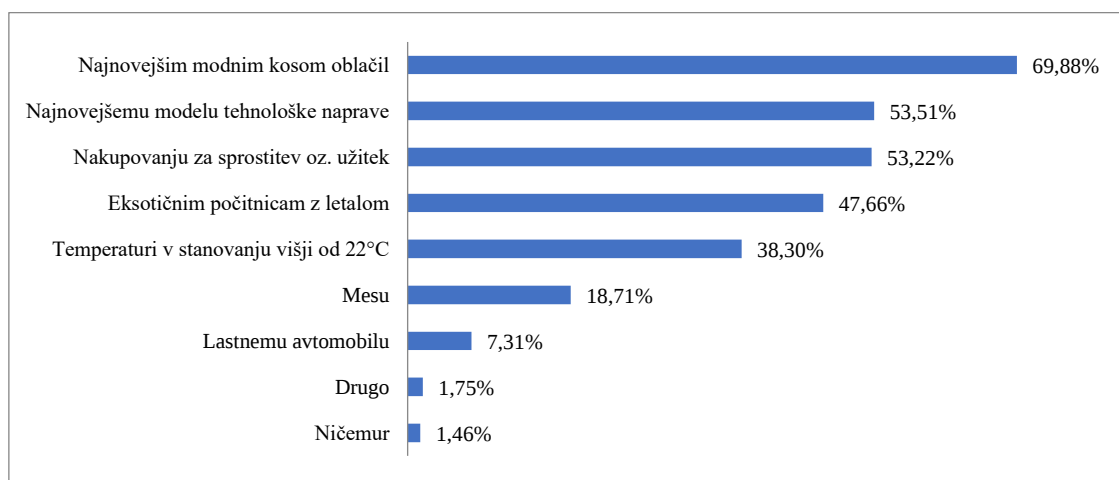
Pri vprašanju nas je zanimalo, čemu bi se anketiranci najlažje odpovedali, da bi pripomogli k bolj vzdržnim razmeram na Zemlji. Med osmimi podanimi možnostmi so morali izbrati tri možnosti, čemu bi se najlažje odrekli (tabela 10 in slika 43).

Tabela 10: Analiza odgovorov anketirancev o prispevkih k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19)

	Možnost	Frekvence	Veljavni odgovori	Odstotek
1	Lastnemu avtomobilu	25	342	7,31
2	Eksotičnim počitnicam z letalom	163	342	47,66
3	Najnovejšim modnim kosom oblačil	239	342	69,88
4	Temperaturi v stanovanju višji od 22 °C	131	342	38,30
5	Mesu	64	342	18,71
6	Najnovejšemu modelu tehnološke naprave	183	342	53,51
7	Nakupovanju za sprostitev oz. užitek	182	342	53,22
8	Ničemur	5	342	1,46

Vir: lasten vir.

Slika 43: Odstotek anketirancev, ki so izbrali posamezno trditev pri prispevkih k trajnostnemu razvoju (vprašanje Q19)

Vir: lasten vir.

Iz zbranih podatkov lahko zaključimo, da se je največ anketirancev pripravljeno odpovedati »Najnovejšim modnim kosom oblačil«, in sicer 69,88 %, nato sledi »Najnovejšemu modelu tehnološke naprave« s 53,52 % in na tretjem mestu »Nakupovanju za sprostitev oz. užitek« s 53,22 %.

Najmanj so se pripravljene odpovedati »Mesu«, z 18,71 %, nato sledi »Lastnemu avtomobilu« z 7,31 % in na zadnjem mestu »Ničemur« z 1,46 %. Da so se anketiranci lažje pripravljene odpovedati mesu kot lastnemu avtomobilu, smo ugotovili že pri vprašanju Vrednotenje trditve o vplivu človeka na okolje (vprašanje Q1), tu smo trditve le potrdili.

Zelo zanimivo je, da se anketiranci strinjajo s trditvijo, da je mesna industrija ena izmed treh industrij, ki najbolj onesnažujejo okolje (to nakazuje, da so anketiranci ozaveščeni), po drugi strani pa se niso pripravljene mesu odpovedati. Na splošno bi zopet lahko zaključili, da so se anketiranci kljub ozaveščenosti pripravljene odpovedati le stvarim, ki preveč ne vplivajo na način njihovega dosedanjega življenja.

6.9.6 Ogljični odtis (vprašanja Q20 in Q21)

Pri zadnjem vprašanju v sklopu raziskovalnega vprašanja R₁ nas je zanimalo, ali anketirance zanima ogljični odtis njihovega gospodinjstva (tabela 11). In če jih zanima, ali so ga pripravljeni s pomočjo podane spletne povezave tudi izračunati in vnesti v anketo. Izračunan povprečni ogljični odtis anketirancev smo primerjali s podatki dostopnimi na spletu za Slovenijo in nato še s podatki za ves svet.

Tabela 11: Ali vas zanima, kakšen je vaš ogljični odtis?

	Trditev	Frekvence	Odstotek
1	Da	214	70,16
2	Ne	91	19,84

Vir: lasten vir.

70,16 % oziroma 214 anketirancev je na vprašanje odgovorilo pritrdilno, od njih je 10,28 % oziroma 22 anketirancev ogljični odtis dejansko izračunalo in podalo številko prikazano v tabeli 12.

Tabela 12: Analiza odgovorov anketirancev vprašanja o ogljičnem odtisu

	Frekvence	Povprečje	Std. odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
Ogljični odtis	22	5,18	5,25	3,50	3,28	12,42

Vir: lasten vir.

Povprečna vrednost za ogljični odtis anketiranca je 5,18 ton ekvivalenta CO₂ na leto. Na spletni strani Umanotere zasledimo podatek (<https://www.umanotera.org/izracunaj-svoj-ogljicni-odtis/>), da je v letu 2015 povprečni ogljični odtis Slovenca 7 ton ekvivalenta CO₂ na leto.

Na spletni strani EU (Muntean in drugi, 2018) lahko najdemo podatke za ogljični odtis posamezne države za leto 2017. Za primerjavo z izračunanim povprečnim ogljičnim odtisom anketirancev smo poiskali podatek o ogljičnem odtisu prebivalca posamezne države. Največji ogljični odtis na prebivalca ima Palau, in sicer 64,9 ton ekvivalenta CO₂ na leto, sledi mu Curaçao s 46,8 ton ekvivalenta CO₂ na leto in na tretjem mestu Katar s 37,1 ton ekvivalenta CO₂ na leto. Vendar te države zaradi majhnega števila prebivalcev k celotnim svetovnim emisijam CO₂ prispevajo le 0,28 %. Na 16. mestu se nahajajo Združene države Amerike z ogljičnim odtisom na prebivalca 15,7 ton ekvivalenta CO₂ na leto, tako da skupno prispevajo 13,77 % vseh svetovnih izpustov CO₂. Kitajska se nahaja šele na 53. mestu z ogljičnim odtisom s 7,7 ton ekvivalenta CO₂ na leto, vendar zaradi svoje velike populacije prispeva največji delež k svetovnim izpustom CO₂, in sicer kar 29,34 %. Slovenija je po podatkih o ogljičnem odtisu zelo podobna Kitajski. Nahaja se na 56. mestu in ima ogljični odtis na prebivalca 7,3 ton ekvivalenta CO₂ na leto, vendar zaradi svoje majhnosti k celotnim svetovnim emisijam CO₂ doprinese le 0,04 %.

6.9.7 Splošna ugotovitev in razprava rezultatov ankete za raziskovalno vprašanje R₁

Glede na strinjanje s trditvami po treh podtipih vprašanj vprašanja Q1 lahko ugotovimo, da se anketiranci s trditvama, ki se nanašajo na človeštvo, v povprečju strinjajo oziroma celo povsem strinjajo – trditev »Človeški pohlep ne pozna meja.«, je dosegla najvišjo povprečno vrednost. Odgovori na trditve, ki se nanašajo neposredno na anketirance, so bolj razpršeni, vendar nakazujejo, da se anketiranci zavedajo svojega trenutnega vpliva na okolje in dejstva, da s svojim ravnanjem močno vplivajo nanj, prav tako pa se močno zavedajo, kaj njihov trenutni vpliv na okolje pomeni za prihodnje generacije. Pri splošnih trditvah ugotovimo, da se anketiranci strinjajo z ugotovitvami, ki promovirajo trajnostni razvoj industrije in ohranjanje okolja. Na podlagi vseh odgovorov na trditve vprašanja Q1 zaključimo, da se anketiranci v povprečju močno zavedajo, da so vpleteni v proces spreminjanja podnebja, da so spremembe posledica človeka (podjetja, industrija, ravnanje z naravnimi viri, pohlep človeka) in da jih skrbi za svoje pravice (čista voda in čisto okolje).

Pri vprašanju Q2, kjer smo anketirance spraševali po razporeditvi podanih vrednot, pa je vrstni red pokazal malce drugačno sliko, kot je zgoraj omenjeni zaključek na vprašanje Q1. Ugotovili smo, da so najvišje vrednosti dosegle vrednote, ki se nanašajo neposredno na anketirance (zdravje, družina), kar nakazuje, da bodo svoje počutje, kljub zavedanju o vpletenosti človeka v podnebne spremembe, vseeno postavili na prvo mesto. Napisano dodatno dokazuje tudi dejstvo, da so anketiranci vrednoto trajnostni razvoj v sožitju z naravo uvrstili šele na četrto mesto. Po drugi strani pa razporeditev niti ni tako presenetljiva, saj se po hierarhiji potreb po Maslowu (Maslow, 1943) fiziološke potrebe, med katere spada tudi zdravje, nahajajo najvišje na lestvici. Na podlagi odgovorov lahko zaključimo, da podnebne spremembe trenutno še ne ogrožajo naših fizioloških potreb v takšni meri, da bi anketiranci začeli razmišljati, da le-teh v prihodnosti ne bo mogoče zadovoljiti brez življenja po načeli trajnostnega razvoja.

Ob predpostavki, da bi na lotu zadeli 10.000 € in da nimajo finančnih težav, so morali anketiranci pri vprašanju Q17 iz ponujenih možnosti izbrati tri. Podane možnosti so bile razvrščene v dve skupini, in sicer tiste, ki bi pripomogle k trajnostnemu razvoju, in tiste, ki ne pripomorejo k trajnostnemu razvoju. Z vprašanjem smo hoteli preveriti, ali je večje število anketirancev izbralo možnosti, ki so povezane s trajnostnim razvojem, kot tiste, ki niso povezane s trajnostnim razvojem. To smo izvedli s pomočjo programa Microsoft Excell, tako da smo izračunali t-test za testiranje razlike med omenjenimi povprečji, pri katerem smo predpostavili enaki varianci. Zaključimo lahko, da povprečji med trditvami, ki pripomorejo k trajnostnemu razvoju, in tistimi, ki ne pripomorejo k trajnostnemu razvoju, med sabo nista statistično značilno različni.

Ogljični odtis je merilo vplivanja na podnebne spremembe, zato nas je pri vprašanju Q18 zanimalo, kako anketiranci s svojim načinom življenja prispevajo k zmanjšanju ogljičnega odtisa. Ugotovili smo, da se anketiranci v veliki večini strinjajo s predlaganimi trditvami k zmanjševanju ogljičnega odtisa, vendar opazimo, da jih razvrščajo tako, da so trditve, za katere je potrebno vložiti najmanj truda, uvrščene najvišje na lestvici, in tiste, za katere se je potrebno bolj potruditi, uvrščene na repu lestvice. Odgovori nakazujejo, da se anketiranci načeloma strinjajo z načeli trajnostnega

razvoja, dokler to od njih ne zahteva preveč truda oziroma jim ne omejuje svoboščin in ugodja, ki ga ponuja moderni način življenja.

Pri vprašanju Q19 nas je zanimalo, čemu bi se anketiranci najlažje odpovedali, da bi pripomogli k bolj vzdržnim razmeram na planetu Zemlja tudi v prihodnosti. Po pričakovanjih lahko naredimo podobne zaključke kot za vprašanje Q18, in sicer da so se anketiranci kljub ozaveščenosti o podnebnih spremembah in trajnostnem razvoju pripravljeni odpovedati le stvarem, ki ne vplivajo preveč na njihov dosedanji način življenja.

Pri zadnjih vprašanjih v sklopu reziskovalnega vprašanja R₁, Q20 in Q21 smo ugotavljali, ali anketirance zanima ogljični odtis njihovega gospodinjstva in če jih zanima, ali so ga pripravljeni s pomočjo podane spletne povezave tudi izračunati in vnesti v anketo. 70,16 % anketirancev je na vprašanje odgovorilo pritrdilno, od njih je le 10,28 % oziroma 22 anketirancev ogljični odtis dejansko izračunalo. Glede na relativno nizek odziv anketirancev za izračun ogljičnega odtisa sklepamo, da jih ogljični odtis v resnici ne zanima tako močno, da bi ga dejansko izračunali. Povprečna vrednost za ogljični odtis anketiranca je 5,18 ton ekvivalenta CO₂ na leto, medtem ko lahko najdemo na spletu podatek, da je bil v letu 2015 povprečni ogljični odtis Slovenca 7 ton ekvivalenta CO₂ na leto (Ogljični odtis, Umanotera).

Na podlagi rezultatov ankete za testiranje R₁ zaključimo, da se anketiranci v povprečju močno zavedajo, da so vpleteni v proces spreminjanja okolja. Zavedajo se, da so spremembe posledica človeške aktivnosti: industrija, ravnanje z naravnimi viri, pohlep človeka, jih skrbi za svoje pravice (čista voda in čisto okolje), vendar se po drugi strani niso pripravljeni odpovedati dobrinam, katerih proizvodnja okolje najbolj onesnažuje, npr. osebnemu avtomobilu. Bolj trajnostno, vendar verjetno iz drugih razlogov, kot je ohranitev narave, bi anketiranci začeli ravnati v primeru, da bi nepričakovano prišli do dodatnih denarnih sredstev ob predpostavki, da ne bi imeli finančnih težav. V tem primeru bi izvedli »Investicija v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija)«. Ker smo v sklopu raziskovanja R₂ pokazali, da je razen hrane anketirancem pri nakupu dobrin zelo pomemben dejavnik cena, lahko sklepamo, da bi bili verjetno gonilo investicije v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija) prihranki in ne stremenje k trajnostnemu načinu življenja.

Na podlagi ankete se je tudi pokazalo, da anketiranci sledijo trajnostnemu razvoju in so bolj naklonjeni tistim aktivnostim, ki sicer imajo trajnostne učinke, a od anketirancev ne zahtevajo veliko truda. Žal velja, da tista opravila, za katera je potrebno vložiti več truda, npr. fizična aktivnost namesto uporabe avtomobila, skrb za lastni pridelek, sorazmerno več prispevajo k trajnostnemu razvoju kot tista, za katera je potrebno vložiti manj truda, npr. redno ugašanje luči. Na kratko to pomeni, da anketiranci načeloma podpirajo trajnostni razvoj, dokler to od njih ne zahteva preveč truda oziroma ne omejuje njihovih svoboščin oz. trenutnega načina življenja kot takega: primeri so mesna industrija, vožnja z avtomobilom, voda, letalski prevozi.

Na podlagi rezultatov lahko zaključimo, da raziskovalno vprašanje R₁ velja za anketirance, saj se posredno kaže, da anketiranci svoje udobje postavljajo pred trajnostni razvoj.

6.10 Analiza odgovorov na vprašanje, ki se nanašajo na raziskovalno vprašanje R₂

R₂: Slovencem je pri nakupu dobrin iz segmenta najbolj oporečnih industrij najpomembnejši element cena.

Raziskovalno vprašanje R₂ smo testirali na podlagi odgovorov na vprašanja: Nakup osebnega avtomobila in trajnostni razvoj (vprašanja Q3 in Q4), Nepremičnine in trajnostni razvoj (vprašanja Q5, Q6, Q7, Q8 in Q9), Moda in trajnostni razvoj (vprašanja Q10 in Q11) ter Hrana in trajnostni razvoj (vprašanja Q12, Q13, Q14, Q15 in Q16). Vprašanja so bila postavljena na način, da so anketiranci pri vprašanjih Q3, Q5, Q10 in Q12 podane trditve razvrstili na lestvici od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Pri vprašanjih Q4, Q6, Q7, Q8, Q11 in Q13 so anketiranci podali lastni odgovor na vprašanje, če so ocenili, da podani odgovori ne zajemajo odgovora, ki se jim zdi pomemben. Pri vprašanjih Q19, Q14, Q15 in Q16 pa so anketiranci izmed naštetih trditev morali izbrati trditve, ki za njih najbolj veljajo.

6.10.1 Nakup osebnega avtomobila in trajnostni razvoj (vprašanja Q3 in Q4)

Pri vprašanju so morali anketiranci razvrstiti karakteristike pri nakupu avtomobila po pomembnosti, in sicer od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike so bile cena, okolju prijazen, moč motorja, predstavlja statusni simbol.

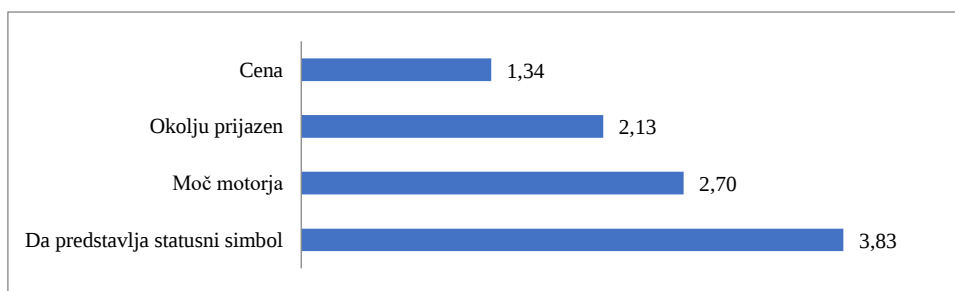
Hoteli smo ugotoviti, katere karakteristike pri nakupu avtomobila so anketirancem najpomembnejše. Na voljo so anketiranci imeli štiri karakteristike, od katerih je bila ena povezana neposredno z okoljem, in sicer da je avto okolju prijazen. Ostale tri karakteristike so bile cena, moč motorja in statusni simbol (tabela 13 in slika 44).

Tabela 13: Analiza odgovorov anketirancev o nakupu osebnega avtomobila in trajnostnem razvoju (vprašanje Q3)

	Karakteristike	Povprečje	Std. Odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Cena	1,34	0,61	1	1,98	4,30
2	Okolju prijazen	2,13	0,80	2	0,19	-0,59
3	Moč motorja	2,70	0,64	3	-0,48	0,36
4	Predstavlja statusni simbol	3,83	0,55	4	-3,67	13,91

Vir: lasten vir.

Slika 44: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o nakupu osebnega avtomobila in trajnostnem razvoju (vprašanje Q3)

Vir: lasten vir.

Anketirancem je najpomembnejša karakteristika pri nakupu avtomobila cena, medtem ko je karakteristika okolju prijazen šele na drugem mestu. Moč motorja in statusni simbol sta na tretjem in četrtem mestu. Odgovori nakazujejo, da anketiranci niso pripravljeni plačati več za okolju prijazen avtomobil.

V nadaljevanju vprašanja smo anketirance prosili, naj dodajo karakteristiko, ki jim je pri nakupu avtomobila pomembna in je ni med naštetimi. Ugotovili smo, da so anketirancem pomembne še naslednje karakteristike pri nakupu avtomobila: varnost (28 anketirancev), poraba goriva (22 anketirancev) in udobje (15 anketirancev). Nobena od največkrat naštetih karakteristik ni povezana z okolju prijaznim avtomobilom. Posredno je sicer povezana poraba, vendar je verjetno razlog to, da anketiranci v povprečju nizko porabo verjetno bolj enačijo s ceno, ki jo morajo plačati ob nakupu goriva, kot to, da je avtomobil okolju prijazen.

Da pri nakupu avtomobila anketiranci v prvi vrsti ne gledajo na to, ali je avtomobil okolju prijazen, kaže tudi podatek, da je bila pri vprašanju Q17, kjer smo anketirance spraševali, kako bi porabili 10.000 €, možnost nakupa električnega avtomobila po pogostosti izbire šele na sedmem mestu od desetih ponujenih odgovorov.

6.10.2 Nepremičnine in trajnostni razvoj (vprašanja Q5, Q6, Q7, Q8 in Q9)

Pri vprašanju so morali anketiranci razvrstiti karakteristike po pomembnosti pri nakupu/prenovi/graditvi nepremičnine, in sicer od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike so bile velikost, cena, modern dizajn, optimalna energijska učinkovitost nepremičnine.

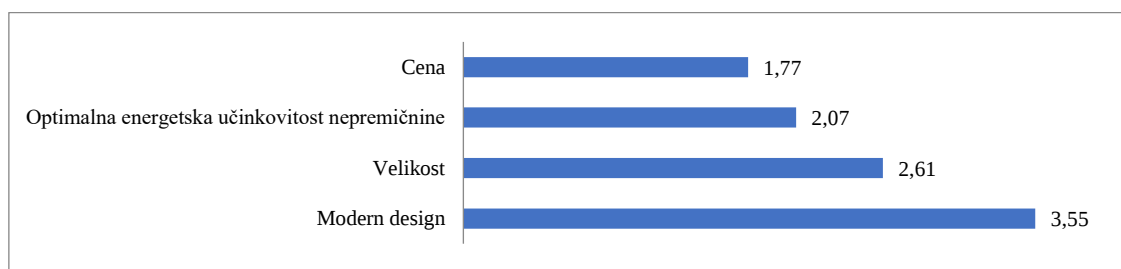
Pri vprašanju smo hoteli ugotoviti, kaj je anketirancem pri nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine najpomembnejše. Na voljo so imeli štiri karakteristike, od katerih je bila ena direktno povezana z okoljem, in sicer optimalna energetska učinkovitost nepremičnine. Ostale tri karakteristike so bile velikost, cena in modern design (tabela 14 in slika 45).

Tabela 14: Analiza odgovorov anketirancev o nepremičninah in trajnostnem razvoju (vprašanje Q5)

	Karakteristike	Povprečje	Std. Odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Velikost	2,61	0,95	3	-0,15	-0,87
2	Cena	1,77	0,85	2	0,74	-0,48
3	Modern design	3,55	0,81	4	-1,83	2,50
4	Optimalna energetska učinkovitost nepremičnine	2,07	0,95	2	0,37	-0,93

Vir: lasten vir.

Slika 45: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o nepremičninah in trajnostnem razvoju (vprašanje Q5)

Vir: lasten vir.

Anketirancem je najpomembnejša karakteristika pri nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine cena, medtem ko je karakteristika optimalna energetska učinkovitost nepremičnine na drugem mestu. Velikost in modern design sta na tretjem in četrtem mestu. Odgovori so se razporedili v skladu z odgovori pri vprašanju Q3, Q4 in nakazujejo, da anketiranci niso pripravljeni plačati več za optimalno energetsko učinkovitost nepremičnine. To lahko trdimo, ker je splošno znano, da je energijsko učinkovita gradnja/obnova dražja, anketiranci pa na prvo mesto postavljajo ceno.

V nadaljevanju vprašanja smo anketirance prosili, naj dodajo karakteristiko, ki jim je pri nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine pomembna in je ni med naštetimi. Ugotovili smo, da sta anketirancem pomembni karakteristiki pri nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine: lokacija (44 anketirancev) in okolje (16 anketirancev). Nobena od največkrat naštetih karakteristik ni neposredno povezana z optimalno energetsko učinkovitostjo nepremičnine. Stroški, ki so neposredno povezani z energetsko učinkovitostjo, so omenjeni enkrat, prav tako trajnost. Kvaliteta je omenjena trikrat.

V trenutno veljavnem gradbenem zakonu (Gradbeni zakon, *Uradni list RS*, št. 61/17 in 72/17 – popr.) je v 15. členu (bistvene in druge zahteve za objekte) med drugim pod bistvenimi zahtevami za objekte navedeno tudi varčevanje z energijo (21. člen; varčevanje z energijo, ohranjanje toplote in raba obnovljivih virov energije) in ohranjanje toplote in trajnostna raba naravnih virov (23. člen; trajnostna raba naravnih virov).

Nekatere izmed zahtev v omenjenih členih so sledeče:

- Objekti morajo zaradi varčevanja z energijo in ohranjanja toplote ter čim večje rabe obnovljivih virov energije zagotavljati učinkovito rabo energije in rabo obnovljivih virov energije na področju toplotne zaščite, ogrevanja, hlajenja, prezračevanja ali njihove kombinacije, priprave tople vode in razsvetljave v stavbah ter drugih tehničnih sistemov, povezanih s sistemi stavbe. Čim večji del energije za delovanje sistemov v stavbi mora biti zagotovljen iz obnovljivih virov energije.
- Objekti morajo biti projektirani, grajeni, vzdrževani in odstranjeni tako, da je raba naravnih virov trajnostna in da se omogoča predvsem:

- ponovna uporaba ali možnost recikliranja objektov, njihovih delov in gradbenega materiala po odstranitvi;
- dolga življenjska doba objektov in
- uporaba okoljsko sprejemljivih surovin in sekundarnih materialov v objektih.

Zakon torej jasno predpisuje gradnjo (in obnovo) objektov tako, da morajo biti objekti energijsko čim bolj učinkoviti in trajnostno zgrajeni. Znano je tudi, da je takšna gradnja objektov dražja. Iz odgovorov anketirancev sledi, da ker v prvi vrsti gledajo na ceno, taka gradnja/obnova nista prioritetni, zato je na podlagi rezultatov tudi dotične ankete upravičeno, da je trajnostna gradnja predpisana z zakonom.

Za bolj natančen vpogled v mnenja anketirancev na temo nepremičnin smo le-tem zastavili še tri dodatna vprašanja. Dve vprašanji sta predstavljeni v spodnji tabeli 15 in eno v nadaljevanju magistrske naloge.

Tabela 15: Analiza odgovorov anketirancev vprašanj Q7 in Q8

Vprašanje		Povprečje	Std. odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Kolikšna je po vašem mnenju idealna bivalna površina za štiričlansko družino (v m ²)?	111,40	41,17	100	3,28	24,91
2	Koliko je po vašem mnenju optimalna izolacija fasade (v cm)?	16,83	8,75	15	3,80	30,05

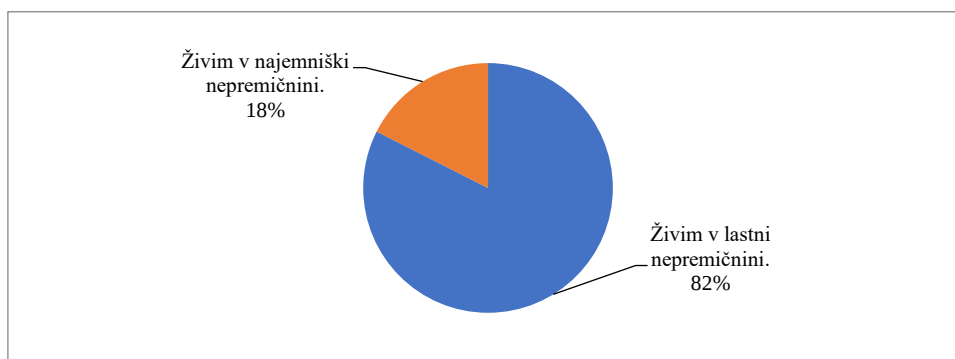
Vir: lasten vir.

Iz odgovorov sledi, da je povprečna idealna bivalna površina za štiričlansko družino po mnenju anketirancev 111,40 m², kar je bistveno več kot priporočajo sicer v danes neveljavnem (novi pravilniki nimajo več določene primerne kvadrature na število oseb, zato novejšega podatka ni bilo mogoče pridobiti) Pravilniku o minimalnih tehničnih pogojih za graditev stanovanjskih stavb in stanovanj, ki je bil sprejet v prvi polovici leta 2000. V njem je zavedeno, da naj bi štiri osebe bivale na površini od 69 m² do 85 m².

Po mnenju anketirancev je povprečna idealna debelina fasade 16,83 cm, kar je v dobrem ujemanju s podatki objavljenimi na straneh eko sklada. Na straneh eko sklada je zapisano (Eko sklad, Subvencija 74SUB-OB19), da se pravica do nepovratne finančne spodbude za nakup in vgradnjo fasadnega sistema s toplotno izolacijo dodeli, če je izkazano razmerje med toplotno prevodnostjo (λ) in debelino (d) nove toplotne izolacije $\lambda/d \leq 0,230 \text{ W/(m}^2\text{K)}$. To pomeni, da mora biti fasada pri uporabi navadnega stiropora EPS-F ($\lambda = 0,039 \text{ W/mK}$) debela minimalno 17,0 cm.

Pri vprašanju ali anketiranci prebivajo v lastni ali najemniški nepremičnini jih je 82,46 % odgovorilo, da živijo v lastni nepremičnin, in 17,54 %, da živijo v najemniški nepremičnini (slika 46).

Slika 46: Delež anketirancev, ki živijo v lastni ali najemniški nepremičnini

Vir: lasten vir.

Na tem mestu nas je zanimalo tudi, ali so anketiranci, ki živijo v lastni nepremičnin, v povprečju bolje informirani o tem, kolikšna je priporočena debelina izolacije (Q8), od anketirancev, ki živijo v najemniški nepremičnini.

Iz podatkov ankete smo izračunali, da je za anketirance, ki živijo v lastni nepremičnini, povprečna vrednost odgovorov za debelino izolacije 16,94 cm. Za anketirance v najemniških nepremičninah pa je povprečna vrednost odgovorov za debelino fasade 18,00 cm.

Preveriti smo želeli, ali se ti dve povprečji med sabo statistično razlikujeta, zato smo s pomočjo programa Microsoft Excell izračunali t-test za testiranje razlike med povprečji, pri katerem smo predpostavili enaki varianci (tabela 16).

Tabela 16: Vhodni podatki in rezultati t-testa

	ŽIVIJO V LASTNIŠKI NEPREMIČNINI	ŽIVIJO V NAJEMNIŠKI NEPREMIČNINI
Mean	16,94166667	18
Variance	77,00913529	135,7209302
Observations	240	44
Pooled Variance	85,96164303	
Hypothesized Mean Difference	0,05	
Df	282	
t Stat	-0,728938402	
P(T<=t) one-tail	0,233322142	
t Critical one-tail	1,650274966	
P(T<=t) two-tail	0,466644285	

Vir: lasten vir.

Iz rezultatov t-testa lahko ugotovimo, da je njegova P-vrednost (two-tailed) enaka 0,47, kar je več kot siginifikanca $\alpha = 0,05$, zato zaključimo, da anketiranci, ki živijo v lastni nepremičnin, v povprečju niso bolj informirani o tem, kolikšna je priporočena debelina izolacije (Q8), kot anketiranci, ki živijo v najemniški nepremičnini.

Prav tako nas je zanimalo, ali so anketiranci, ki živijo v lastni nepremičnin, v povprečju bolj pripravljeni investirati v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija), če bi na lotu zadeli 10.000 evrov (Q17), kot anketiranci, ki živijo v najemniški nepremičnini.

S pomočjo programa Microsoft Excell smo izračunali z-test za testiranje razlike med povprečji, pri katerem sta bili varianci različni, in sicer 0,241 pri odgovorih anketirancev, ki živijo v lastni nepremičnini, in 0,254 za odgovore anketirancev, ki živijo v najemniški nepremičnini (tabela 17).

Tabela 17: Vhodni podatki in rezultati z-testa

	ŽIVIMO V LASTNIŠKI NEPREMIČNINI	ŽIVIMO V NAJEMNIŠKI NEPREMIČNINI
Mean	0,595744681	0,483333333
Known Variance	0,24169	0,2539548
Observations	282	60
Hypothesized Mean Difference	0	
Z	1,575675421	
P(Z<=z) one-tail	0,057550312	
z Critical one-tail	1,644853627	
P(Z<=z) two-tail	0,115100625	
z Critical two-tail	1,959963985	

Vir: lasten vir.

Iz rezultatov z-testa lahko ugotovimo, da je njegova P-vrednost (two-tailed) enaka 0,12, kar je več kot siginifikanca $\alpha = 0,05$, zato zaključimo, da anketiranci, ki živijo v lastni nepremičnini, v povprečju niso bolj pripravljeni investirati v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija), če bi na lotu zadeli 10.000 evrov (Q17), kot anketiranci, ki živijo v najemniški nepremičnini.

6.10.3 Moda in trajnostni razvoj (vprašanja Q10 in Q11)

Pri vprašanju so morali anketiranci razvrstiti karakteristike oblačil po pomembnosti pri nakupu novih oblačil od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike so bile najnovejši modni trendi, kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa, materiali iz certificiranih bioloških pridelav in cena.

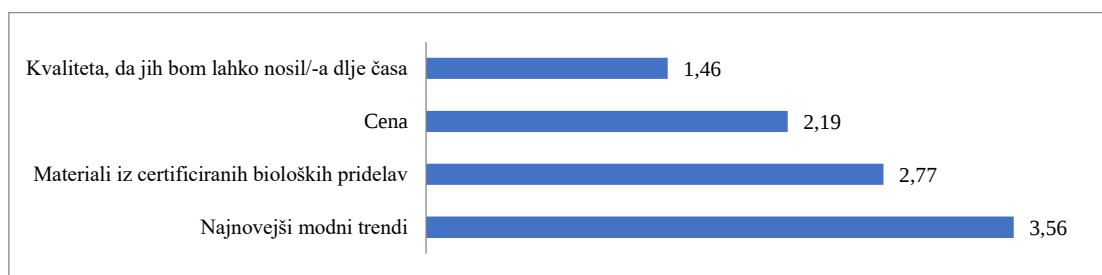
Hoteli smo ugotoviti, katere karakteristike pri nakupu oblačil so anketirancem najpomembnejše. Na voljo so imeli štiri karakteristike, od katerih je bila ena povezana z okoljem, in sicer da je oblačilo narejeno iz materialov iz certificiranih bioloških pridelav. Ostale tri karakteristike so bile najnovejši modni trendi, kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa, in cena (tabela 18 in slika 47).

Tabela 18: Analiza odgovorov anketirancev o modi in trajnostnem razvoju (vprašanje Q10)

	Karakteristike	Povprečje	Std. Odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Najnovejši modni trendi	3,56	0,77	4	-1,80	2,55
2	Kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa	1,46	0,72	1	1,45	1,33
3	Materiali iz certificiranih bioloških pridelav	2,77	0,87	3	-0,35	-0,48
4	Cena	2,19	0,88	2	0,37	-0,53

Vir: lasten vir.

Slika 47: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o modi in trajnostnem razvoju (vprašanje Q10)

Vir: lasten vir.

Pridobljeni podatki nakazujejo, da je anketirancem pri nakupu oblačil najpomembnejša karakteristika kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa, nato cena. Na drugem mestu je cena, na tretjem mestu je karakteristika materiali iz certificiranih bioloških materialov in na zadnjem četrtem mestu so najnovejši modni trendi. Ker je cena na višjem mestu kot materiali iz certificiranih bioloških materialov, sklepamo, da anketiranci v povprečju karakteristiko kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa, verjetno bolj vidijo v luči privarčevanega denarja kot trajnostnega razvoja.

Zanimalo nas je tudi, ali se anketiranci drugače odločajo pri nakupi relativno poceni dobrin, kot so obleke, v primerjavi z dražjimi dobrinami, kot so avtomobili. Ugotovili smo, da je glavna karakteristika pri obeh dobrinah kategorija cena oziroma kategorija, povezana s ceno.

V nadaljevanju vprašanja smo anketirance prosili tudi, naj dodajo karakteristiko, ki jim je pri nakupu oblačil pomembna in je ni med naštetimi. Ugotovili smo, da je anketirancem pri nakupu oblačil pomembna še karakteristika udobje (13 anketirancev). Ostale karakteristike, ki so se pojavile večkrat, so še kakovost (4 anketiranci), slovensko poreklo (5 anketirancev) in rabljeno (5 anketirancev).

O razvrščanju karakteristik pri nakupu oblačil smo anketirance spraševali zato, ker sta tekstilna in modna industrija med vodilnimi industrijami, ki negativno vplivajo na okolje. Globalizacija je omogočila izdelavo oblačil po vedno nižjih cenah, kolekcije pa se spreminjajo tako hitro, da mnogi potrošniki menijo, da je moda za enkratno uporabo, kar povzroča onesnaževanje in nevarnosti za okolje pri proizvodnji, uporabi in odstranjevanju le-teh (Gwilt & Rissanen, 2011).

Earth Logic, ki raziskuje akcijski načrt za trajnostno modo, zagovarja, da "bi morali zdravje in preživetje našega planeta Zemlje ter posledično prihodnjo varnost in zdravje vseh vrst, vključno s človekom, postaviti pred industrijo, poslovanje in gospodarsko rast." S tem argumentom izrecno povezujejo svetovni modni sistem s posebnim poročilom IPCC za leto 2018 o globalnem segrevanju 1,5 ° C (Fletcher & Tham, 2019).

Po podatkih organizacije Earth Pledge, neprofitne organizacije, ki se zavzema za spodbujanje in podporo trajnostnemu razvoju, se za pretvorbo surovin v tekstil uporablja najmanj 8000 kemikalij, 25 % svetovnih pesticidov pa se uporablja za gojenje neekološkega bombaža, kar povzroča nepovratno škodo ljudem in okolju. (Haung, 1994).

6.10.4 Hrana in trajnostni razvoj (vprašanja Q12, Q13, Q14, Q15 in Q16)

Ta sklop vprašanj se nanaša na prehrano anketirancev, in sicer glede na to, kaj jim je pri zaužitju hrani pomembno.

Pri prvem podvprašanju sklopa so morali anketiranci razvrstiti karakteristike, iz česa jim je pomembno, da je sestavljen njihov obrok od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike so bile sestavin z oznako eko/bio, poceni sestavin, mesa in sestavin lokalnih pridelovalcev.

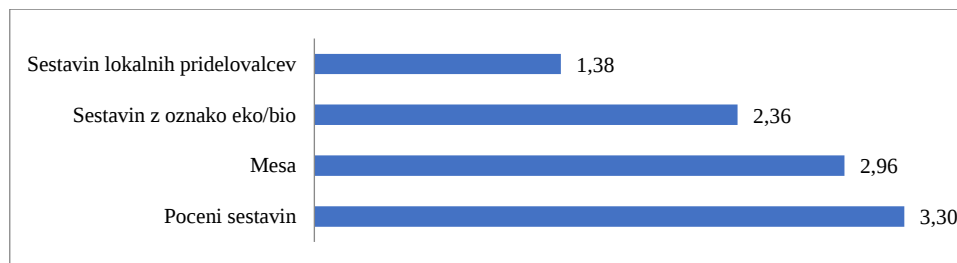
Hoteli smo ugotoviti, katere karakteristike so pri pripravi obroka anketirancem najpomembnejše. Na voljo so imeli štiri karakteristike, od katerih sta bili dve povezani z okoljem, in sicer sestavin z oznako eko/bio in sestavin lokalnih pridelovalcev. Ostali karakteristiki sta bili poceni sestavin, mesa (tabela 19 in slika 48).

Tabela 19: Analiza odgovorov anketirancev o hrani in trajnostnem razvoju (vprašanje Q12)

	Karakteristike	Povprečje	Std. Odklon	Mediana	Koeficient asimetrije	Koeficient sploščenosti
1	Sestavin z oznako eko/bio	2,36	0,89	2	0,33	-0,60
2	Poceni sestavin	3,30	0,91	4	-1,11	0,22
3	Mesa	2,96	0,91	3	-0,64	-0,33
4	Sestavin lokalnih pridelovalcev	1,38	0,66	1	1,93	3,88

Vir: lasten vir.

Slika 48: Razporeditev karakteristik pri vprašanju o hrani in trajnostnem razvoju (vprašanje Q10)

Vir: lasten vir.

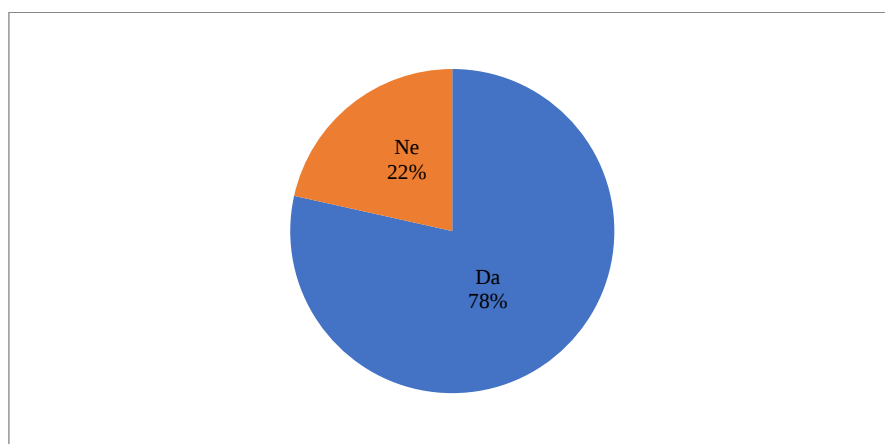
Pridobljeni podatki nakazujejo, da je anketirancem pri pripravi obrokov najpomembnejše, da je obrok sestavljen iz sestavin lokalnih proizvajalcev, nato sledijo sestavine z oznako eko/bio. Na tretjem mestu po pomembnosti je karakteristika, da je obrok sestavljen iz mesa, zadnja je ugodna cena.

Za razliko od vprašanj, kjer smo anketirance spraševali o nakupu avtomobila in oblačil, kjer jim je glavno karakteristiko predstavljala cena, je pri hrani situacija drugačna, saj je cena anketirancem pri pripravi obrokov najmanj pomembna. To je skladno z odgovori na drugo vprašanje (Q2), kjer smo anketirance prosili, naj vrednote razdelijo po vrsti. Na prvo mesto se je uvrstila vrednota zdravje. Verjetno anketiranci hrano zaznavajo kot zelo povezano z zdravjem in so zato pripravljeni plačati več. To je v skladu tudi s hierarhijo potreb po Maslowu (Maslow, 1943), kjer se fiziološke potrebe, med katere spada tudi zdravje, nahajajo najvišje na lestvici.

V nadaljevanju vprašanja smo anketirance prosilo tudi, naj dodajo karakteristiko, ki jim je pri pripravi obrokov pomembna in je ni med naštetimi. Ugotovili smo, da sta anketirancem pomembni še karakteristiki: domače/lokalno (21 anketirancev) in zelenjava (16 anketirancev). Ostale karakteristike, ki so se pojavile večkrat, so še zdrava prehrana (7 anketirancev), sezonska hrana (6 anketirancev) in kakovost hrane (5 anketirancev). Ti odgovori samo potrjujejo, da je anketirancem pri pripravi hrane pomembna kakovost in ne cena sestavin.

Pri podvprašanju, ali so pripravljeni plačati več za dobrine z oznako BIO ali EKO, jih je 78,49 % odgovorilo pritrdilno in 21,51 % odklonilno. Rezultati dodatno potrjujejo, da se karakteristika eko/bio nahaja visoko na seznamu karakteristik dobrin, vendar verjetno ne zaradi dejstva, da z uporabo takih izdelkov pripomoremo k zmanjševanju onesnaževanja okolja, ampak dejstva, da imajo take izdelke za bolj zdrave (slika 49).

Slika 49: Delež anketirancev, ki so pripravljeni plačati več za dobrine z oznako BIO ali EKO

Vir: lasten vir.

Zanimalo nas je, ali so anketiranci v urbanem prostoru v povprečju pripravljeni plačati več za izdelke eko/bio kot anketiranci, ki živijo v ruralnem prostoru (Q25).

S pomočjo programa Microsoft Excell smo izračunali z-test za testiranje razlike med povprečji, pri katerem sta bili varianci različni, in sicer 0,182 pri odgovorih anketirancev urbanega okolja in 0,157 za odgovore anketirancev v ruralnem okolju (tabela 20).

Tabela 20: Vhodni podatki in rezultati z-testa

	URBANI	RURALNI
Mean	1,236686391	1,194029851
Known Variance	0,181741	0,156661
Observations	169	134
Hypothesized Mean Difference	0	
Z	0,900379461	
P(Z<=z) one-tail	0,183959174	
z Critical one-tail	1,644853627	
P(Z<=z) two-tail	0,367918347	
z Critical two-tail	1,959963985	

Vir: lasten vir.

Iz rezultatov z-testa lahko ugotovimo, da je njegova P-vrednost (two-tailed) enaka 0,37, kar je več kot signifikanca $\alpha = 0,05$, zato zaključimo, da anketiranci v urbanem okolju v povprečju niso pripravljeni plačati več za izdelke eko/bio kot anketiranci, ki živijo v ruralnem okolju.

Prav tako nas je zanimalo, ali so anketiranci urbanega okolja v povprečju bolj pripravljeni investirati v »Nakup zemljišča za lastno pridelavo sadja in zelenjave, če bi na lotu zadeli 10.000 evrov« (Q17), kot anketiranci ruralnega okolja.

S pomočjo programa Microsoft Excell smo izračunali z-test za testiranje razlike med povprečji, pri katerem sta bili varianci različni, in sicer 0,204 pri odgovorih anketirancev, ki živijo v urbanem okolju, in 0,211 za odgovore anketirancev, ki živijo v ruralnem okolju (tabela 21).

Tabela 21: Vhodni podatki in rezultati z-testa

	URBANI	RURALNI
Mean	0,282352941	0,299270073
Known Variance	0,203829	0,211249
Observations	170	137
Hypothesized Mean Difference	0	
Z	-0,323128729	
P(Z<=z) one-tail	0,373298877	
z Critical one-tail	1,644853627	
P(Z<=z) two-tail	0,746597753	
z Critical two-tail	1,959963985	

Vir: lasten vir.

Iz rezultatov z-testa lahko ugotovimo, da je njegova P-vrednost (two-tailed) enaka 0,75, kar je več kot signifikanca $\alpha = 0,05$, zato zaključimo, da anketiranci urbanega okolja v povprečju niso pripravljeni več investirati v »Nakup zemljišča za lastno pridelavo sadja in zelenjave, če bi na lotu zadeli 10.000 evrov« (Q17), kot anketiranci, ki živijo v ruralnem okolju.

Po načinih prehranjevanja smo anketirance spraševali, ker se je v zadnjih sto letih človeška populacija izrazito povečala in še vedno vztrajno raste, zato se znanstveniki trudijo, da bi razvili takšen način pridelave hrane, ki bi do leta 2050 bil sposoben nahraniti 10 milijard ljudi (Gibbens, 2019).

Večkrat je bilo že dokazano, da je prehrambeni sistem eden izmed glavnih dejavnikov podnebnih sprememb. Zaradi njega se spreminja raba zemljišč, izčrpava sladkovodne vire in onesnažuje vodne in kopenske sisteme s čezmernimi vnosi dušika (Springman in drugi, 2018).

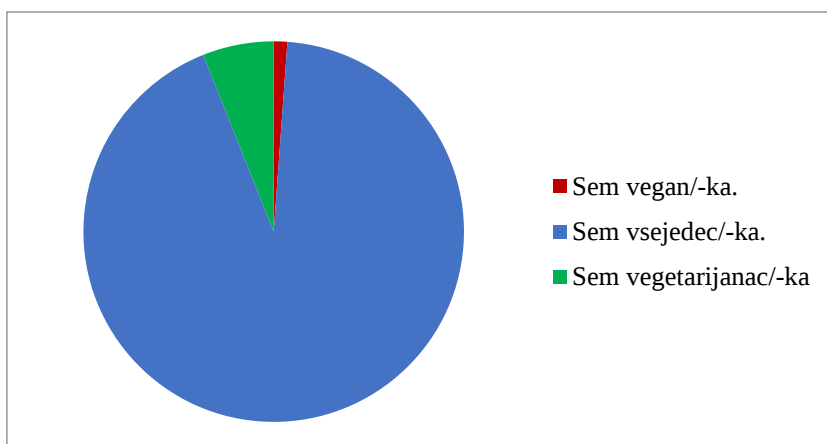
Spremembe v prehrani proti bolj zdravim dietam lahko pripomorejo k znižanju vpliva prehrabene industrije na okolje, predvsem so tukaj mišljeni živalski produkti. Le-te bi bilo potrebno zamenjati s produkti, katerih pridelava manj onesnažuje okolje (Springman in drugi, 2018).

Dokazano je bilo, da imajo spremembe v količini užitega rdečega in drugega mesa in nadomeščanju tega z drugimi alternativami v smeri zdravih diet (več zelenjave, oreščkov, sadja) pozitiven vpliv na emisije toplogrednih plinov. Torej sprememba v količini zaužitega mesa močno prevladuje pri znižanju toplogrednih plinov (Springman in drugi, 2018).

Ker je mesna industrija ena izmed industrij, ki najbolj onesnažujejo okolje (predvsem ozračje s toplogrednimi vplivi), so nas zanimale tudi prehranjevalne navade anketirancev, predvsem količina zaužitega mesa.

Najprej smo hoteli izvedeti, kolikšen delež anketirancev se opredeljuje za vegane, vegetarijance in vsejedce, saj je dokazano, da imajo diete, ki ne vključujejo uživanja mesa, nižji vpliv na okolje (Springman in drugi, 2018). Na podlagi odgovorov smo ugotovili, da je 1,15 % anketirancev veganov, 6,03 % anketirancev je vegetarijancev in 92,81 % anketirancev je vsejedih (slika 50), kar pomeni, da je velika večina anketirancev mesojedih in da s tem posledično bolj pripomorejo na onesnaževanje okolja, kot če mesa ne bi uživali.

Slika 50: Delež anketirancev, ki so vegani, vegetarijanci in vsejedci

Vir: lasten vir.

Zanimalo nas je, ali se anketiranci, ki so se opredelili za vegetarijance in vegane, v povprečju bolj strinjajo s trditvijo »Namesto prepovedi motorjev z notranjim zgorevanjem naj vlada prepove masovno živinorejo.«, kot tisti anketiranci, ki so se opredelili kot vsejedci.

Iz podatkov ankete smo izračunali, da povprečna vrednost strinjanja s trditvijo na 6-stopenjski Likertovi lestvici znaša 3,52 pri anketirancih, ki so se opredelili kot vsejedci, in 5,24 za tiste anketirance, ki se opredeljujejo kot vegetarijanci in vegani.

Da bi preverili, ali se ti dve povprečji med sabo statistično razlikujeta, smo s pomočjo programa Microsoft Excell izračunali t-test za testiranje razlike med povprečji, pri katerem smo predpostavili enaki varianci (tabela 22).

Tabela 22: Vhodni podatki in rezultati t-testa

	VSEJEDCI	VEGETARIJANCI IN VEGANI
Mean	3,522012579	5,24
Variance	1,657242624	1,356666667
Observations	318	25
Pooled Variance	1,636087718	
Hypothesized Mean Difference	0	
Df	341	
t Stat	-6,466260428	
P(T<=t) one-tail	1,74085E-10	
t Critical one-tail	1,649334397	
P(T<=t) two-tail	3,48171E-10	

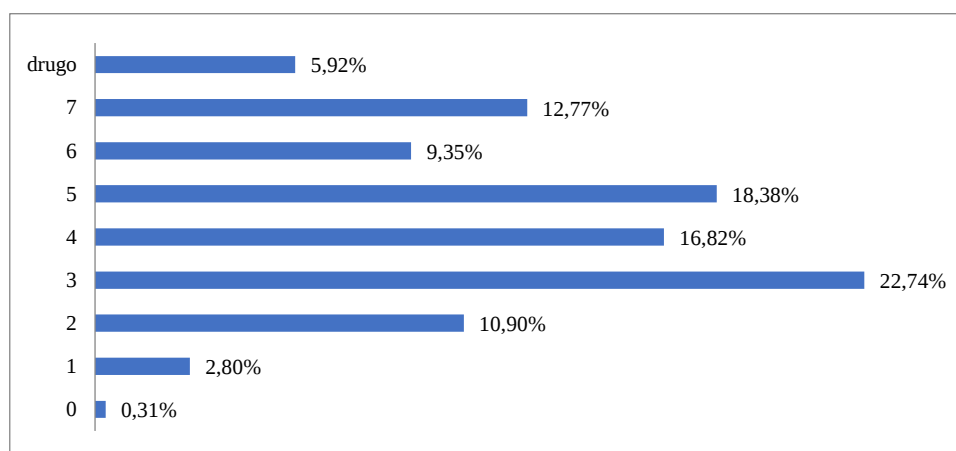
Vir: lasten vir.

Iz rezultatov t-testa ugotovimo, da je njegova P-vrednost (two-tailed) enaka $3,38 \cdot 10^{-10}$, kar je bistveno manj kot signifikanca $\alpha = 0,05$, zato zaključimo, da se anketiranci, ki se opredeljujejo kot vegetarijanci in vegani v povprečju bolj strinjajo s trditvijo »Namesto prepovedi motorjev z notranjim zgorevanjem naj vlada prepove masovno živinorejo.«, kot tisti anketiranci, ki so se opredelili kot vsejedci.

Ker je stopnja onesnaževanja okolja odvisna od količine zaužitega mesa, za trajnostni način življenja je predvideno uživanje mesa maksimalno enkrat na teden oziroma 1 kg na mesec (Netburn, 2019), smo tiste anketirance, ki so označili, da so vsejedci, vprašali tudi, kolikokrat na teden jedo meso. 2,80 % anketirancev uživa meso enkrat na teden, 10,90 % dvakrat na teden, 22,74 % trikrat na teden, 16,82 % štirikrat na teden, 18,38 % petkrat na teden, 9,35 % šestkrat na teden, 12,77 % sedemkrat na teden in 6,32 % je označilo možnost drugo, ki je zajemala pretežno odgovore, ki nakazujejo na uživanje mesa manj kot enkrat na teden.

Očitno se anketiranci delno zavedajo, da je mesna industrija tista (odgovori na prvo vprašanje), ki onesnažuje, vendar se ji vseeno niso pripravljene odpovedati, saj meso redno vsaj trikrat na teden uživa 80,06 % anketirancev, ki so vsejedi, kar je več, kolikor priporočajo znanstveniki, da bi bili trajnostni (slika 51).

Slika 51: Kolikokrat na teden uživaš meso

Vir: lasten vir.

6.10.5 Splošna ugotovitev in razprava rezultatov ankete za raziskovalno vprašanje R₂

Pri razvrstitvi karakteristik po pomembnosti pri nakupu novega avtomobila smo ugotovili, da je anketirancem najpomembnejša karakteristika pri nakupu avtomobila cena, medtem ko je bila karakteristika, ki je neposredno povezana z okoljem, in sicer okolju prijazen način, na drugem mestu. Odgovori tako nakazujejo, da anketiranci niso pripravljeni plačati več za okolju prijazen avtomobil. V nadaljevanju smo še dodatno ugotovili, da so anketirancem pomembne karakteristike avtomobila še varnost, poraba goriva in udobje. Zaključimo lahko, da nobena od največkrat naštetih karakteristik ni povezana z okolju prijaznim avtomobilom, saj edina karakteristika, ki bi to lahko bila, poraba goriva, ni jasno definirana kot okolju prijazna. Lahko namreč predstavlja tudi prihranek pri strošku goriva.

Analogno kot pri nakupu avtomobila smo želeli ugotoviti, kakšna je razvrstitev karakteristik, ki se nanašajo na nakup/prenovo/graditev nepremičnin, in sicer velikost, cena, modern dizajn in optimalna energijska učinkovitost nepremičnine, ki je neposredno povezana z okoljem. Ugotovili smo, da je anketirancem najpomembnejša karakteristika pri nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine tudi v tem primeru cena, medtem ko je karakteristika optimalna energetska učinkovitost nepremičnine na drugem mestu, kar nakazuje, da anketiranci niso pripravljeni plačati več za optimalno energetsko učinkovitost nepremičnine. Dodatno smo ugotovili, da sta anketirancem pri nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine še pomembni lokacija in okolje, od katerih nobena ni neposredno povezana z optimalno energetsko učinkovitostjo nepremičnine, kar dodatno potrjuje, da anketiranci v povprečju niso pripravljeni plačati več za optimalno energijsko učinkovitost nepremičnine, čeprav le-ta posledično bolj pripomore k trajnostnemu razvoju.

Tudi pri nakupu novih oblačil smo anketirance povprašali o pomembnosti karakteristik. Med njimi so: najnovejši modni trendi, kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa, materiali iz certificiranih bioloških pridelav in cena. Na podlagi pridobljenih podatkov smo ugotovili, da je anketirancem pri nakupu oblačil najpomembnejša karakteristika kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa in nato cena. Na tretjem mestu je karakteristika materiali iz certificiranih biološkim materialov in na zadnjem četrtem mestu so najnovejši modni trendi. Ker je cena na višjem mestu kot materiali iz certificiranih biološkim materialov, sklepamo, da anketiranci v povprečju karakteristiko kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa, verjetno bolj vidijo v luči cene oz. prihranka kot trajnostnega razvoja.

Zanimala nas je tudi razvrstitev karakteristik, ki so anketirancem pomembne pri pripravi obroka, in sicer so bile podane karakteristike sestavin z oznako eko/bio, poceni sestavin, mesa in sestavin lokalnih pridelovalcev. Ugotovili smo, da je za razliko od vprašanj, kjer smo anketirance spraševali o nakupu avtomobila in oblačil, kjer jim je glavno karakteristiko predstavljala cena, pri hrani situacija obratna, saj je cena anketirancem pri pripravi obrokov najmanj pomembna in so zato za dobrine z oznako BIO ali EKO tudi pripravljeni plačati več. To je dodatno potrdilo, da anketiranci za bio/eko izdelek niso pripravljeni plačati več, ker bi s tem pripomogli k zmanjševanju onesnaževanja okolja, ampak zaradi dejstva, da take izdelke dojemajo kot bolj zdrave. To je skladno tudi z odgovori na drugo vprašanje (Q2), kjer se je izkazalo, da je prva vrednota anketirancev zdravje in seveda zdrava hrana (lokalna pridelava, eko/bio).

S pomočjo programa Microsoft Excell smo tudi križno testirali korelacije med pridobljenimi podatki pri različnih vprašanjih. Na podlagi rezultatov z-testa smo ugotovili, da anketiranci, ki živijo v urbanem okolju, v povprečju niso pripravljeni plačati več za izdelke z oznako eko/bio kot anketiranci, ki živijo v ruralnem okolju, in da anketiranci iz urbanega okolja v povprečju niso pripravljeni več investirati v »Nakup zemljišča za lastno pridelavo sadja in zelenjave, če bi na lotu zadeli 10.000 evrov« (Q17), kot anketiranci, ki živijo v ruralnem okolju.

Ker je mesna industrija ena izmed industrij, ki najbolj onesnažujejo okolje (predvsem ozračje s toplogrednimi vplivi), so nas zanimale tudi prehrambene navade anketirancev, predvsem količina zaužitega mesa. Ugotovili smo, da je 1,15 % anketirancev veganov, 6,03 % anketirancev je vegetarijancev in 92,81 % anketirancev je vsejedih. Meso enkrat na teden uživa 2,80 % vsejedov, 10,90 % dvakrat na teden, 22,74 % trikrat na teden, 16,82 % štirikrat na teden, 18,38 % petkrat na teden, 9,35 % šestkrat na teden, 12,77 % sedemkrat na teden, kar pomeni, da se anketiranci zavedajo, da mesna industrija spada med najbolj okolju neprijazne dejavnosti, ki onesnažujejo, vendar se rednemu uživanju mesa vseeno niso pripravljeni odpovedati in s tem posledično pripomoči k bolj trajnostnemu načinu življenja.

Iz rezultatov t-testa smo tudi ugotovili, da se anketiranci, ki se opredeljujejo kot vegetarijanci in vegani, v povprečju bolj strinjajo s trditvijo »Namesto prepovedi motorjev z notranjim zgorevanjem naj vlada prepove masovno živinorejo.«, kot tisti anketiranci, ki so se opredelili kot vsejedci.

Da bi potrdili raziskovalno vprašanje R₂, smo torej anketirance spraševali po različnih karakteristikah dobrin, ki so jim pri nakupu le-teh pomembne. Spraševali smo jih, kaj jim je pomembno pri nakupu avtomobila, nakupu, gradnji ali obnovi nepremičnine ter pri nakupu oblačil in hrane.

Ugotovili smo, da je anketirancem najpomembnejša karakteristika pri nakupu avtomobila in pri nakupu/prenovi/gradnji nepremičnine cena. Pri nakupu oblačil je anketirancem najpomembnejša karakteristika kakovost, da jih bodo lahko nosili dlje časa in nato cena. Vendar anketiranci kakovost verjetno povezujejo z dolgoročnim prihrankom, ki jim ga prinesejo kakovostna oblačila. Ugotovili smo, da se anketiranci pri nakupu relativno poceni dobrin, kot so obleke, ne odločijo zgolj na podlagi cen, medtem kot se v primeru dražjih dobrin, kot so avtomobili, odločajo na podlagi cene oziroma kategorije, povezane s ceno.

Pri nakupu hrane je anketirancem cena najmanj pomembna karakteristika. Verjetno je to posledica dejstva, da je anketirancem najpomembnejša vrednota zdravje, kar lahko posledično povežemo tudi z zdravo prehrano, eko/bio pridelavo, lokalnimi pridelki in z zdravim načinom življenja kot takim.

Na podlagi rezultatov lahko zaključimo, da raziskovalno vprašanje R₂ za anketirance velja pri nakupu avtomobila, oblačil in nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine, ne velja pa pri nakupu hrane.

6.11 Omejitve raziskave in priporočila

V teoretičnem delu magistrske naloge smo ugotovili, da se vrednote kapitalizma nikakor ne skladajo z vrednotami trajnostnega razvoja. Hkrati smo ugotovili, da smo za stanje na planetu odgovorni vsi, tako politiki, managerji kot tudi končni potrošniki, ki s svojimi odločitvami bistveno vplivamo na to, kateremu produktu bomo omogočili, da se pretvori v denar in kateremu ne. V kapitalizmu je namreč pomembno le ustvarjanje in prisvajanje profita, pri čemer je trg le vmesni korak, kjer se profit realizira. Ker trenutna družbeno gospodarska ureditev, ki jo pozna večina držav sveta ni naklonjena vrednotam trajnostnega razvoja, niti mu ni naklonjen kazalnik, s katerim merimo ekonomsko blaginjo (BDP), je toliko bolj pomembna zavest vsakega posameznika (ne glede na to, katero vlogo zavzema v družbi), da sledi konceptu trajnostnega razvoja, saj se bomo le tako lahko soočili s potrebami sedanjosti brez ogrožanja potreb prihodnjih generacij. Zato bomo na koncu magistrske naloge podali usmeritve za podjetja - vpeljeva koncepta trajnostnega razvoja v podjetje in na podlagi rezultatov ankete podali usmeritve za potrošnike, da bi s svojim ravnanjem pripomogli k doseganju ciljev trajnostnega razvoja. Pripisali bomo tudi omejitve s katerimi smo se srečali pri našem raziskovalnem delu in s tem našeli predloge za morebitno nadaljno raziskovanje tematike.

Uvajanje ciljev trajnostnega razvoja v podjetje je dolgotrajen proces, sestavljen iz več stopenj, ki lahko ob pravilnem načrtovanju in implementaciji, podjetju prinese velike konkurenčne prednosti v njegovem poslovanju. Proces uvajanja trajnostnega načina dela v podjetje lahko nazorno opišemo z uporabo PDCA kroga oziroma Demingovega kroga (Deming, 2000). Aktivnosti v podjetju se vsekakor začnejo s poznavanjem ciljev trajnostnega razvoja s strani vodstva. Ko vodstvo dodobra spozna cilje trajnostnega razvoja, začne z definiranjem prioritet. To pomeni, da mora vodstvo prepoznati največje prednosti in slabosti, ki jim jih ponuja vodenje v skladu s cilji trajnostnega razvoja, prav tako pa mora prepoznati priložnosti in nevarnosti takega načina vodenja skozi celotno verigo vrednosti podjetja. Sledi zelo pomemben korak, ki pa je še vedno v domeni vodstva podjetja, in sicer je to postavljanje novih ciljev podjetja, ki bodo v skladu s trajnostnim razvojem. Šele ko ima vodstvo jasno definirane cilje, se začne integracija načel trajnostnega razvoja v celoten poslovni proces podjetja. Integracija torej poteka po organizacijski strukturi od zgoraj navzdol. Širjenje od zgoraj navzdol se nam v tem primeru zdi nujno, ker smo predhodno ugotovili, da je za trajnostni način dela potrebno vložiti več truda, kar posledično pomeni, da bodo zaposleni takšnemu delovanju od začetka verjetno nenaklonjeni. Na koncu je potrebno še poročanje o uspešnosti doseganja ciljev trajnostnega razvoja in primerjava rezultatov pred integracijo in po integraciji, s čimer sklenemo PDCA krog (Global Reporting Initiative, United Nations Global Compact & World Business Council for Sustainable Development, 2015).

Tekom testiranja raziskovalnih vprašanj smo ugotovili, da se anketiranci obnašajo trajnostno predvsem v primerih, ko to od njih ne zahteva preveč vloženega truda oziroma jih tako obnašanje ne premakne iz njihove cone udobja. Po drugi strani je potrebo za aktivnosti, ki bolj doprinesejo k trajnostnemu razvoju, vložiti relativno več truda kot za tiste aktivnosti, ki niso toliko trajnostne. Z drugimi besedami to pomeni, da je anketirancem potrebno pokazati prednosti izvajanja aktivnosti, ki pripomorejo k trajnostnemu razvoju oziroma jih je potrebno k njihovem izvajanju nekako vzpodbuditi. Ker anketiranci kot najvišjo vrednoto prepoznajo zdravje, je smiselno izvajanje

trajnostnih aktivnosti povezati z zdravim načinom življenja; kot primer iz anketnega vprašalnika lahko omenimo uporabo avtomobila za razdalje nad 3 km. Za aktivnosti, kjer to ni mogoče, pridejo v poštev razne državne/občinske subvencije, kot ilustrativen primer izpostavljamo subvencioniran javni prevoz (Pravilnik o izvajanju subvencioniranega prevoza, *Uradni list RS*, št. 6/16 in 67/19). Če aktivnosti izpadejo tudi iz nabora aktivnosti, ki jih je smiselno subvencionirati, pa državi za "vzpodbujanje" trajnostih aktivnosti ostanejo še razne regulative oziroma predpisi. Kot primer smo navedli izsek gradbenega zakona (Gradbeni zakon, *Uradni list RS*, št. 61/17 in 72/17 – popr.), ki se neposredno nanaša na trajnostno gradnjo objektov in ga investitorji morajo upoštevati, četudi je takšna gradnja dokazano dražja. Prav tako smo pokazali, da se anketiranci obnašajo trajnostno, če v takem ravnanju vidijo neke prihranke, zato menimo, da je smiselno trajnostne aktivnosti reklamirati tudi z vidika srednjeročnih in dolgoročnih prihrankov. Primer je obnova fasade, ki je sicer za investitorja stroškovno zahtevna, vendar se zanjo vseeno odločijo, saj v njej vidijo bistvene prihranke (druga vzpodbuda v konkretnem primeru so subvencije eko sklada).

Ugotovili smo tudi, da je pri nakupu večine dobrin (razen hrane) kategorija cena izdelka/storitve anketirancem pomembnejša kot kategorija, povezana s trajnostnim razvojem. Iz odgovorov anketnega vprašalnika sklepamo, da so poleg cene anketirancem pomembne še kategorije, ki so povezane z nižjimi stroški uporabe izdelka, in tiste kategorije, ki so povezane z daljšo življenjsko dobo izdelka (nizka poraba, kakovost ...). Predpostavljamo, da anketiranci našete kategorije vidijo v neposredni povezavi s prihranki oziroma ceno izdelka, zato bi bila konkurenčna prednost podjetij ravno ta, da izdelujejo izdelke, ki imajo omenjene karakteristike. Se pravi izdelke, ki imajo nizke stroške uporabe, in izdelke, ki imajo dolgo življenjsko dobo, ter izdelke, ki jih bo potrošnik lahko povezal z nekimi prihranki na srednji oziroma dolgi rok. Podjetja morajo po drugi strani svoje izdelke tudi tržiti na takšen način, da bo potrošnik lahko takoj spoznal, da ima izdelek omenjene karakteristike. Obe kategoriji sta tudi močno povezani s trajnostnim razvojem, saj vemo, da imajo taki izdelki manjši negativni vpliv na okolje, kot izdelki, ki jih je potrebno hitro zamenjati in imajo visoke stroške uporabe. Za izdelke in pri investicijah, pri katerih potrošnik ne prepozna finančnih koristi z njihovim nakupom, a so vseeno proizvedeni po načelih trajnostnega razvoja ter imajo močan pozitiven vpliv na doseganje ciljev trajnostnega razvoja, pa menimo, da bi nakup le-teh delno morala subvencionirati tudi država. Eko sklad je nazoren primer uspešnega sofinanciranja trajnostnih rešitev pri obnovi in gradnji nepremičnin, saj ponujajo od 20 % do 50 % subvencije pri obnovah izolacije in pri izbiri ogrevalnih načinov, ki imajo nižji ogljični odtis in so posledično bolj trajnostne (toplotne črpalke) (Eko sklad, Subvencija 74SUB-OB19).

Za nakup hrane smo pokazali, da anketiranci ceno zaznavajo kot najmanj pomembno karakteristiko in da so v povprečju pripravljeni plačati več za izdelke bio/eko, kar na drugi strani pomeni, da bi se morali proizvajalci bolj usmeriti v pridelavo takih izdelkov, saj lahko kljub višjim stroškom njihove pridelave za njih postavijo tudi višjo ceno. Se pravi, da proizvodnja bio/eko izdelkov za proizvajalce v segmentu prehranske industrije predstavlja konkurenčno prednost, prav tako ima taka proizvodnja nižji vpliv na okolje, kar po drugi strani pomeni, da bi jo država morala spodbujati z raznimi subvencijami, in na drugi strani regulirati, da se izdelki, ki niso bio/eko, ne bi prodajali pod omenjeno oznako.

Zaključke raziskave je potrebno jemati z dovolj veliko mero kritičnosti, saj ima raziskava tudi določene pomanjkljivosti. Najprej se bomo osredotočili na metodološke omejitve. Prva omejitev je odločitev, da smo raziskovalna vprašanja raziskali s pomočjo anketnega vprašalnika. Anketni vprašalnik ima namreč naslednje omejitve: pomanjkanje raznolikosti podatkov zaradi prej pripravljenih trditev, nepripravljenost anketirancev za reševanje anketnega vprašalnika, pristranskost anketirancev in prikrivanje informacij zaradi družbeno sprejemljivih odgovorov.

Ker smo vprašalnik delili preko spleta, smo se soočili z omejitvami, ki so povezane s samim spletnim anketiranjem, in sicer: izbira anketiranih oseb (vzorčenje), nepripravljenost anketirancev podati odgovore oziroma anketni vprašalnik izpolniti v celoti in problemi neodgovorov.

Tretja omejitev je ta, da smo vzorec izbrali z neverjetnostnim načinom vzorčenja, kar posledično pomeni, da je takšen vzorec nereprezentativen in da na podlagi njega ne moremo sklepati na celotno populacijo Slovenije. Da imamo nereprezentativen vzorec, smo pokazali s primerjavo socio-demografskih podatkov vzorca s socio-demografskimi podatki populacije Slovencev, pri čemer smo se opirali predvsem na podatke, dostopne na spletni strani SURS.

Četrta omejitev je povezana s samim načinom sestavljanja vprašalnika, saj smo ga sestavili sami. To pomeni, da uporabljeni konstrukti še niso dovolj dobro razviti in posledično dovolj dobro testirani, da bi jim lahko pri interpretaciji podatkov popolnoma zaupali. Poleg tega se pri nekaterih postavljenih trditvah, pri katerih anketirance prosimo, da trditve razvrstijo po pomembnosti, v sami trditvi pojavlja beseda, ki anketirancem sugerira odgovor in zato onemogoča popolnoma nepristranski odgovor. Primer je trditev »Pomembno mi je, da imam pravico do pitne vode zapisano v ustavi«.

Glede na količino podatkov, ki smo jih zbrali z izvedbo anketnega vprašalnika, bi lahko postavili določene podhipoteze (o zraku, nepremičninah, okolju, veganstvu, avtomobilih ...). Na podlagi le-teh bi na koncu lažje potrdili naši glavni dve raziskovalni vprašanji, saj sta raziskovalni vprašanji zaradi obsežne tematike zastavljeni preširoko, kar posledično onemogoča eksakten odgovor nanje.

Na koncu priporočamo izvedbo morebitnih nadaljnjih raziskav na večjem vzorcu, ki bo na podlagi večje reprezentativnosti podatkov odražal dejansko stanje populacije Slovenije.

Opisani primeri ponujajo nekaj izmed priporočil za morebitne prihodnje raziskave na področju trajnostnega razvoja.

SKLEP

Potrebe po hrani, pijači in zaščiti telesa, tako z oblačili kot s primernim bivališčem, že od nekdaj uvrščamo med osnovne človekove potrebe. V Deklaracijo o človekovih pravicah in svoboščinah smo dopisali še potrebe po zdravstvenem in socialnem varstvu ter izobraževanju. Vendar nam vse naštetu ni več dovolj. Ljudje že nekaj časa ne stremimo samo k zadovoljevanju naših osnovnih potreb, temveč tudi k življenju v blaginji, čeprav termin le-te ni jasno definiran in si ga lahko vsakdo razlaga na svoj način. Tako na primer veliko mladih na vprašanje, kdo mislijo, da so, ali

kako bi radi živeli, odgovarjajo na način, kakšen potrošniški stil si želijo in ne katerega poklica bi si želeli (Bocock, 1993, str. 109).

Potrošniška družba naj bi se začela vzpostavljati šele v dobi industrializacije. Takrat je namreč mezdno delo dobilo novo vlogo. Poleg vloge v proizvodnji je dobilo še močno vlogo v potrošnji. V ozadju delavnih naporov ljudi je namreč potrošnja s katero zadovoljujemo svoje potrebe. Ker so morali mezdni delavci kupiti tisto, kar so potrebovali, saj tega niso zmogli več sami proizvajati, so s tem zagotovili neprestano novo povpraševanje, kar je posledično razlog za nadaljnjo proizvodnjo (Fulcher, 2010, str. 23–25). Tako je krog sklenjen. Potrošnja je postala del vsakdana, nekateri jo celo uvrščajo med prostočasne aktivnosti.

Poleg tega, da s potrošniškim načinom življenja zelo obremenjujemo okolje, po podatkih mreže Zero Waste Europe je po vsem svetu vsako minuto porabljenih milijon plastičnih vreč, za njihovo razgradnjo pa je potrebnih od 100 do 500 let, odvisno od tipa plastike, pozabljamo, da so viri za zadovoljevanje naših potreb in želja ostali omejeni. To pomeni, da so sredstva, s katerimi lahko organiziramo proizvodnjo, omejena, kar posledično omejuje tudi dosegljivo količino dobrin in storitev. Dejstvo, za katerega se zdi, da ga je trenutni gospodarski in monetarni sistem popolnoma spregledal. Oba sistema namreč za svoj pravilen razvoj potrebujeata nenehno rast. Od prve industrijske revolucije naprej beležimo rast BDP na prebivalca v obliki eksponentne funkcije. Razumevanje eksponentne funkcije pa nam sporoča, da je ideja o večni eksponentni rasti ob omejenosti naravnih virov zgrešena in matematično nemogoča.

Rezultat vsake posamezne industrijske revolucije je predstavljal ogromen napredek v samem načinu proizvodnje in učinkovitosti proizvodnih tehnologij, oboje je imelo za posledico drastično povečanje BDP na prebivalca in s tem tudi blaginje ljudi in držav. Prva industrijska revolucija je vpeljala manufakturno proizvodnjo. Tekom druge industrijske revolucije se je začela množična proizvodnja, kar sta omogočala izum in vpeljava tekočega traku. V proizvodnih halah so zastarele parne stroje začeli nadomeščati električni stroji, vlogo glavnega energenta je prevzela nafta. V prvih dveh industrijskih revolucijah se je izoblikovala močna odvisnost človeštva od fosilnih goriv, ki se z novimi industrijskimi revolucijami le še pogloblja. V tretji industrijski revoluciji so bile vpeljane digitalne tehnologije. V tem času so se pojavili prvi računalniki, kar je botrovalo prehodu od industrijske družbe v informacijsko družbo. Zaradi vse večjega zavedanja posledic onesnaževanja zraka, vode in zemlje se je človeštvo začelo posvečati zelenim tehnologijam. Kot nove obnovljive vire je začelo izkoriščati energijo vetra, biogoriva, sončno energijo in biomaso. Trenutno se nahajamo v četrti industrijski revoluciji, za katero je značilna pametna proizvodnja, informatizacija proizvodnih procesov in personalizacija končnih produktov. Pojavile so se nove oblike energentov oziroma sredstev za shranjevanje energije, od katerih se kot najbolj obetavni kažeta uporaba gorivnih celic in baterij. Odvisnost človeštva od uporabe fosilnih goriv je namreč kljub močnim prizadevanjem in subvencijam vlad še vedno prevelika in trenutno ne zagotavlja trajnostnega razvoja, s katerim bi zagotovili razvoj, ki je prijazen tudi do okolja. "Trajnostni razvoj je takšen način razvoja, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam" (World Commission on Environment and Development (WCED), 1987). Kot smo spoznali v teoretičnem delu magistrske naloge,

gospodarski rasti in trajnostnemu razvoju ni mogoče zadostiti hkrati, zao trenutno združevanje gospodarske rasti in trajnostnega razvoja daje občutek le navideznega reševanja problema.

Kot družba in posamezniki težko realiziramo trajnostni način življenja, saj nam prevladujoča družbeno gospodarska ureditev predpisuje drugačne vrednote. Kapitalizem ima za glavni cilj maksimiranje in akumulacijo kapitala. Vsi, ki ne sledijo omenjeni logiki delovanja na dolgi rok, vse bolj izpadejo iz tekme in postanejo vedno bolj oslabljeni.

Trajnostnemu razvoju ni naklonjen niti kazalnik, ki je bil uveden za meritev gospodarske rasti, ki odraža ekonomsko moč nekega gospodarstva – bruto domači proizvod (BDP). Vendar BDP ne smemo obravnavati kot kazalnika splošne blaginje in gospodarske rasti, saj le-ta ne upošteva dejstva, da obnovljivi viri s prekomernim izkoriščanjem postajajo neobnovljivi. Pomanjkljivosti BDP je dobro ubesedil Robert Francis Kennedy: »BDP ne meri niti zdravja naših otrok, kvalitete njihovega izobraževanja ali radosti njihovega igranja. Ne meri niti lepote naše poezije, trdnosti naših partnerskih vez. Je indiferenten do urejenosti naših tovarn in varnosti naših ulic. Ne meri niti naše modrosti ali učenja niti razumnosti ali poguma. Niti sočutja ali pripadnosti naši deželi. Meri vse v malem, razen tistih stvari, zaradi katerih smo ponosni, da smo njen del.«

Če želimo naš planet ohraniti še prihodnjim generacijam, je potrebno takojšnje ukrepanje v smeri zmanjšanja onesnaževanja in usmeritev v trajnostni način življenja. Da bi upoštevali tudi trajnostni vidik, smo poleg BDP uvedli nove kazalnike. Med njimi: angl. human development index (HDI) in angl. happy planet index (HPI). HDI meri povprečne dosežke v človekovem razvoju neke družbe in na ta način vključuje tudi socialno komponento, medtem ko HPI meri, kako ekološka učinkovitost vpliva na blaginjo v dani državi.

Teorija nas uči, da homo economicus po definiciji ravna racionalno, glavni cilj pa mu je akumuliranje bogastva in iskanje optimalne poti do cilja. Vendar na ravnanje človeka vplivajo tudi razni mikroelementi, kot so strahovi, etični zadržki in skrb za okolje. In ravno v teh mikroelementih človeškega ravnanja je upanje, da se bo homo economicus začel obnašati še bolj trajnostno oz. če povzamemo besede Juha Sipilä, da bo namesto omejenih naravnih dobrin začeli izkoriščati neomejene zmogljivosti svojega razuma. Ne smemo namreč pozabiti, da je življenje na planetu Zemlja v svoji 4,28 milijard let dolgi zgodovini (Dodd in drugi, 2017, str. 60) preživelo veliko hujše dogodke (ledene dobe, suše, trki meteoritov, izumrtja ...), kot je pojav homo economicusa.

Zaradi nenadno sprejetih ukrepov za zaježitev širjenja pandemije koronavirusa covid-19 smo bili v prvi polovici leta 2020 priča številnim pozitivnim učinkom na okolje in podnebje. Samo čas bo pokazal, kako pozitivno je pandemija koronavirusa vplivala na onesnaženost Zemlje in ali bo človeštvo znalo onesnaževanje okolja obdržati na isti ravni tudi, ko bo pandemije konec in se bo gospodarstvo ponovno zagnalo. Vsekakor je pandemija dokazala, da sta trajnostni razvoj in trajnostni način življenja prava pot, po kateri mora stopiti človeštvo, če hoče svoj planet Zemlja ohraniti prihodnjim generacijam.

Razmišljanje, vrednote in ravnanje Slovencev v letu 2019 v odnosu do trajnostnega razvoja in okolja smo raziskovali v empiričnem delu magistrske naloge. Predvsem smo želeli ugotoviti, ali

je Slovincem pomembnejše stanje na bančnem računu oz. cena nekega izdelka kot okoljska komponenta nekega izdelka. Zanimalo nas je tudi, ali se potrošniki kdaj vprašamo o prihodnosti oz. posledicah naših odločitev na okolje.

Na podlagi demografskih rezultatov smo pokazali, da vzorec v večini kategorij: spol, starostna piramida, izobrazbena struktura, ne sovпада s podatki, ki jih najdemo na spletnih straneh statističnega urada Republike Slovenije. Zaključimo, da vzorec ni reprezentativen in na podlagi rezultatov raziskave ne moremo sklepati za celotno populacijo Slovencev.

R₁: Slovincem je pomembnejši trenutni užitek, ki jim ga nudi sodobni način življenja, kot posledice tovrstnega načina življenja.

Glede na rezultate ankete zaključimo, da se anketiranci v povprečju močno zavedajo, da so vpleteni v proces spreminjanja okolja. Zavedajo se, da so spremembe posledica človeške aktivnosti: industrija, ravnanje z naravnimi viri, pohlep človeka, skrbi jih za svoje pravice, čista voda in čisto okolje, vendar se po drugi strani niso pripravljene odpovedati dobrinam, katerih proizvodnja okolje najbolj onesnažuje, npr. uživanju mesa, osebnemu avtomobilu.

Rezultati ankete so pokazali tudi, da anketiranci sledijo trajnostnemu razvoju in so bolj naklonjeni tistim aktivnostim, ki sicer imajo trajnostne učinke, a od anketirancev ne zahtevajo veliko truda.

Torej lahko zaključimo, da raziskovalno vprašanje R₁ velja za anketirance, saj se posredno kaže, da anketiranci svoje udobje postavljajo pred trajnostni razvoj.

R₂: Slovincem je pri nakupu dobrin iz segmenta najbolj oporečnih industrij najpomembnejši element cena.

Da bi potrdili raziskovalno vprašanje R₂, smo anketirance spraševali po različnih karakteristikah dobrin, ki so jim pri nakupu le-teh pomembne. Spraševali smo jih, kaj jim je pomembno pri nakupu avtomobila, nakupu, gradnji ali obnovi nepremičnine ter pri nakupu oblačil in hrane.

Na podlagi rezultatov lahko zaključimo, da raziskovalno vprašanje R₂ za anketirance velja pri nakupu avtomobila, oblačil in nakupu/prenovi/gradnji nove nepremičnine, ne velja pa pri nakupu hrane.

LITERTURA IN VIRI

1. 1KA (2020). Pridobljeno 10. maja 2020 iz https://www.1ka.si/admin/survey/index.php?anketa=227015&a=geoip_location
2. Anjum, N. A. (2020, 6. april). *Good in the worst: COVID-19 restrictions and ease in global air pollution*. Pridobljeno 26. aprila 2020 iz <https://www.preprints.org/manuscript/202004.0069/v1>

3. Arezki, R., Laxton, D., Matsumoto, A., Nurbekyan, A., Wang, H. & Yao, J. (2017, januar). *Oil Prices and the Global Economy*, (IMF Working Paper No. 17/15). Washington: International Monetary Fund.
4. Aristotle's Ethics (2018), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Pridobljeno 15. avgusta 2020 iz <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/aristotle-ethics/>
5. Ayres, R. U. (1990, marec). Technological transformations and long waves. *Technological Forecasting and Social Change*, 37(1), 1–37.
6. Bahar, H. (2020, 4. april). *The coronavirus pandemic could derail renewable energy's progress. Governments can help*. Pridobljeno 29. aprila 2020 iz <https://www.iea.org/commentaries/the-coronavirus-pandemic-could-derail-renewable-energy-s-progress-governments-can-help>
7. Bajaj, V. (2020, 22. april). What Negative Oil Prices Mean and How the Impact Could Last. *The New York Times*. Pridobljeno 10. maja 2020 iz <https://www.nytimes.com/article/negative-oil-prices-facts-history.html>
8. Baker, S., Kousis, M., Young, S. & Richardson, D. (1997). *The politics of sustainable development: theory, policy and practice within the European Union*. London: Routledge.
9. Bandelj, N. & Sowers E. (2010). *Economy and state: a sociological perspective*. Cambridge; Malden (MA): Polity.
10. Basu, J. (2020, 26. marec). *COVID-19 outbreak: Cities with higher air pollution at more risk, say experts*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.downtoearth.org.in/news/health/covid-19-outbreak-cities-with-higher-air-pollution-at-more-risk-say-experts-70016>
11. Bergheim, S. (2006, 8. september). *Measures of well-being*. Frankfurt: Deutsche Bank Research. Pridobljeno 9. avgusta 2019 iz <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.175.7811&rep=rep1&type=pdf>
12. Bertonecelj, A. (2014). Štiridimenzionalni koncept trajnosti in razvoj inovativne ekonomije. V A. Janeš (ur.), *Soustvarjanje kompetenčnega znanja*, (str. 35–45). Koper: Fakulteta za management.
13. Bertonecelj, A. (2015). *Trajnostni razvoj - ekonomski, družbeni in okoljski vidiki*. Ljubljana: GV Založba.

14. Bocock, R. (1993). *Consumption*. London: Routledge.
15. Bolt, J., Inklaar, R., De Jong, H. & Luiten van Zanden, J. (2018, januar). "Rebasing 'Maddison': new income comparisons and the shape of long-run economic development", (Maddison Project Working paper 10). Groningen: University of Groningen. Pridobljeno 28. marca 2020 iz https://pdfs.semanticscholar.org/6c70/36ac060b610f3488ac71d051.pdf?_ga=2.193230830.275781314.1587206011-1189170286.1587206011
16. Bordoff, J. (2020, 27. marec). *Sorry, but the Virus Shows Why There Won't Be Global Action on Climate Change*. Pridobljeno 29. aprila 2020 iz <https://energypolicy.columbia.edu/research/article/sorry-virus-shows-why-there-won-t-be-global-action-climate-change>
17. Borenstein, S., (2020, 20. marec). *Coronavirus bailouts should be explicit, not hidden by CO2 tax cuts. And nothing for Oil*. Pridobljeno 29. aprila 2020 iz <https://energypost.eu/coronavirus-bailouts-should-be-explicit-not-hidden-by-co2-tax-cuts-and-nothing-for-oil/>
18. Braudel, F. (1991). *Čas sveta II*. Ljubljana: ŠKUC.
19. Brown, P. M. & Cameron, L. D. (2000). What can be done to reduce overconsumption? *Ecological Economics*. 32, 27–41.
20. Brown, R. (2012, 27. januar). *One Planet Economy Network*. Pridobljeno 10. marca 2019 iz <https://www.greeneconomycoalition.org/news-analysis/one-planet-economy-network-a-european-example-on-how-to-measure-what-matters>
21. Brundtland Report. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>
22. Buchholz, K. (2020, april). *COVID-19 Improves Air Quality in Just Three Months*. Pridobljeno 10. maja 2020 iz <https://www.statista.com/chart/21495/no2-in-the-air-selected-cities/>
23. Bulc, G. (2004). *Proizvodnja kulture: Vloga in pomen kulturnih posrednikov*. Maribor: Subkulturni azil.
24. Burkeljca, M. (2001). *Pojmovnik izrazov iz naftne panoge*. Prva izdaja. Ljubljana: Slovenski nacionalni naftni komite Svetovnih naftnih kongresov.

25. Burnette, J. (2008). Women Workers in the British Industrial Revolution. V R. Whaples (ur.), *EH.Net Encyclopedia*. La Crosse: Economic History Association.
26. Butcher, J. (2003). *The Moralisation of Tourism. Sun, Sand ... and saving the World?* London: Routledge.
27. Callinicos, A. (2004). *Antikapitalistični manifest*. Ljubljana: Sophia.
28. Calma J. (2020a, 19. marec) *Air pollution could ake the COVID-19 pandemic worse for some people*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.theverge.com/2020/3/19/21186653/coronavirus-covid-19-air-pollution-vulnerable-lung-disease-pandemic>
29. Calma, J. (2020b, 2. marec) *Maps show drastic drop in China's air pollution after coronavirus quarantine*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.theverge.com/2020/3/2/21161324/coronavirus-quarantine-china-maps-air-pollution>
30. Camill, P. (2010) Global Change: An overview. *Nature Education Knowledge* 3(10), 49.
31. Campbell, C. (1997). Shopping, Pleasure and the Sex War. V C. Campbell & P. Falk (ur.) *The Shopping Experience*, (str. 166-176). London: Sage Publications.
32. Canoy, M. & Lerais, F. (2007). *Beyond GDP* draft. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz <http://www.beyond-gdp.eu/download/bgdp-bp-bepa.pdf>
33. Carvalho, F. P. (2006). *Technological Revolutions in everyday's lives – the social shaping of technology and the technical shaping of society*. Pridobljeno 5. novembra 2019 iz <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=40D612B2909E4733732BB25FB305A57F?doi=10.1.1.572.3197&rep=rep1&type=pdf>
34. Cato, M. S. (2011). *Environment and Economy*. London: Routledge.
35. Center for business history (2016). *The brothers Nobel and their company Branobel* [film]. Stocholm: Center for business history.
36. Choonara, J. (2009). *Unravealling Capitalism: A Guide to Marxist Political Economy*. London: Bookmarks publication.
37. Clark, A. E. & Oswald, A. J. (1996). Satisfaction and Comparison Income. *Journal of Public Economics*, 61(3), 359–381.

38. Clark, A. E. (2003). Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data. *Journal of Labor Economics*. 21, 289–322.
39. Clark, L. G. (2005). *Re-writing pension fund capitalism 1: the modern corporation and pension benefit system in a world of perpetual motion*. New York: Oxford University Press.
40. Common, M. & Stagl, S. (2005). *Ecological Economics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
41. Costanza, R., Hart, M., Posner, S. & Talberth, J. (2009, 4. januar). *Beyond GDP: The need for new measures of progress*. Paris: OECD. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz <http://www.oecd.org/dataoecd/29/6/42613423.pdf>
42. DeMers, J. (2016). 7 Technology Trends That Will Dominate 2017. *Forbes*. Pridobljeno 6. novembra 2019 iz <https://www.forbes.com/sites/jaysondemers/2016/11/16/7-technology-trends-that-will-dominate-2017/#2032950c4a51>
43. Deming, W. E: (2000). *The New Economics for Industry, Government, Education*, 2nd ed., MIT Press Books.
44. Djurdjič, V. (2001). *20 let in štejemo naprej*. Monitor, Ljubljana.
45. Dodd, M., Papineau, D., Grenne, T. Slack, J. F., Rittner, M., Pirajno, F., O'Neil, J. & Little, C. T. S. (2017) Evidence for early life in Earth's oldest hydrothermal vent precipitates. *Nature*. 543, 60–64.
46. Downs, A. (1999). Some Realities about Sprawl and Urban Decline. *Housing Policy Debate*. 10(4), 955–974.
47. Drobnič, R. (2009, 14. februar). Prožna varnost na slovenskem trgu dela skorajšnja realnost ali utopična želja? *RTV Slovenija*. Pridobljeno 3. februarja 2020 iz <http://www.rtvsllo.si/blog/globalizacija22/prozna-varnost-na-slovenskem-trgu-dela-skorajsna-realnost-ali-utopicna-zelja/21681>
48. Drudy, P. J. (2010). *Problems with Economic Growth: Towards a Better Measure of Progress?* Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz <http://www.socialjustice.ie/sites/default/files/file/SPC%202009/SPC%202009%20-%20Chapter%201%20-%20PJ%20Drudy.pdf>
49. Duany, A., Plater-Zyberk, E. & Speck, J. (2001). *Suburban nation: The Rise of Sprawl and the Decline of the American Dream*. San Francisco: North Point Press.

50. Eckhouse, B. & Martin, C. (2020, 27. marec). Coronavirus Crushing Global Forecasts for Wind and Solar Power. *Bloomberg*. Pridobljeno 29. aprila 2020 iz <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-27/global-solar-wind-growth-will-be-erased-this-year-rystad-says>
51. *Eko sklad - Subvencija 74SUB-OB19*. Pridobljeno 25. marca 2020 iz <https://www.ekosklad.si/prebivalstvo/pridobite-spodbudo/seznam-spodbud/izolacija-fasade/izolacija-fasade-subvencija>
52. Ekoglobal. (2015). *Podnebna konferenca v Parizu*. Pridobljeno 5. aprila 2020 iz <https://ekoglobal.net/podnebna-konferenca-v-parizu/>
53. Elkins, P. (1991). The sustainable consumer society: A contradiction in terms? *International Environmental Affairs: IEA*. 3(4), 243–258.
54. European Environment Agency (2002, 29.maj). *Energy and environment in the European Union*. Copenhagen: European Environment Agency. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz https://www.eea.europa.eu/publications/environmental_issue_report_2002_31
55. Engels, F. (1848). *Položaj delavskega razreda v Angliji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
56. Erbach G. (2020, 14. april). *Impact of the coronavirus crisis on climate action and the European Green Deal* [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2020\)649370](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2020)649370)
57. Euba, R. (2019). *Why humans aren't designed to be happy*. Pridobljeno 8. avgusta 2019 iz https://www.realclearscience.com/articles/2019/07/23/humans_arent_designed_to_be_happy_so_stop_trying_111047.html
58. Eurelectric (2020, marec). *Impact of COVID-19 on customers and society*. Pridobljeno 29. aprila 2020 iz https://cdn.eurelectric.org/media/4313/impact_of_covid_19_on_customers_and_society-2020-030-0216-01-e-h-584D2757.pdf
59. European Centre for Disease Prevention and Control (2020, 1. maj). *Situation update worldwide, as of 26 April 2020*, Pridobljeno 26. aprila 2020 iz <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>
60. European Commission. (2015). *Resource Efficiency*. Brussels: European Commission. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/

61. European Public Health Alliance (2020, 16. marec). *Coronavirus threat greater for polluted cities*. Brusses: European Public Health Alliance. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://epha.org/coronavirus-threat-greater-for-polluted-cities/>
62. Eurostat. (2018, 21. september). *30% of electricity generated from renewable sources*. Loxemboug City: Eurostat. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180921-1>
63. Fitzpatrick, B. (1993). *The Consumption Function: A History*. *Student Economic Review* Vol 7, 41-50. Pridobljeno 3. marca 2020 iz <https://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1993/The%20Consumption%20Function-%20A%20History%20By%20Brendan%20Fitzpatrick.pdf>
64. Fletcher, K. & Tham, M (2019). *Earth Logic Fashion Action Research Plan*. London: JJ Charitable Trust.
65. Folinas, S. & Metaxas, T. (2020) *Tourism: The great Patient of Coronavirus COVID-2019*, Pridobljeno 3. marca 2020 iz https://mpra.ub.uni-muenchen.de/99666/1/MPRA_paper_99666.pdf
66. Frank, B. (2008, 9. marec). Income and Happiness: An Imperfect Link. *The New York Times*. Pridobljeno 9. julija 2019 iz <https://www.nytimes.com/2008/03/09/business/09view.html>
67. Frey, B. S. & Stutzer, A. (2009). Should national happiness be maximized? V A. K. Dutt & B. Radcliff (ur.), *Happiness, Economics and Politics Towards a Multi-Disciplinary Approach* (str. 301-323). Cheltenham: Edward Elgar.
68. Frey, B. S. & Stutzer, A. (2012, december). *Recent Developments in the Economics of Happiness: A Selective Overview* (IZA Discussion Paper No. 7078). Bonn: University of Bonn. Pridobljeno 22. avgusta 2019 iz <http://ftp.iza.org/dp7078.pdf>
69. Ford, H. & Crowther, S., (1922). *My Life and Work*. New York: Doubleday, Page & Company.
70. Fulcher, J. (2010). *Kapitalizem: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.
71. Gatt, E. (2005, januar). *The Human Development Index and small States*. *Bank of Valleta Review* No. 3. Pridobljeno 13. januarja 2020 iz https://www.researchgate.net/publication/242251449_THE_HUMAN_DEVELOPMENT_INDEX_AND_SMALL_STATES

72. Gibbens, S. (2019, 16. januar). Eating meat has 'dire' consequences for the planet, says report. *National Geographic*. Pridobljeno 27. marca 2020 iz <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/01/commission-report-great-food-transformation-plant-diet-climate-change/>
73. Gintis, H. (2000). Beyond homo economicus: evidence from experimental economics. *Ecological economics*, 35(3), 311–322.
74. Gittell, R., Magnusson, M. & Merenda, M. (2012). *The Sustainable Business Case Book*. Washington: Saylor Foundation.
75. Glas, M. (2002). *Ekonomija*. (2. izd.) Ljubljana: DZS.
76. Gledhill, R., Hamza-Goodacre, D. & Ping Low., L. (2013). *Business-not-as-usual: Tackling the impact of climate change on supply chain risk*. 15–21. Pridobljeno 28. marca 2020 iz https://www.pwc.com/gx/en/governance-risk-compliance-consulting-services/resilience/publications/pdfs/issue3/business_not_as_usual.pdf
77. Glickman B. L. (1999): *Consumer society in American history: a reader*. New York : Cornell University Press.
78. Global Reporting Initiative, United Nations Global Compact & World Business Council for Sustainable Development (2015). *SDG Compass: The guide for business action on the SDGs* Pridobljeno 14. oktobra 2020 iz https://sdgcompass.org/wp-content/uploads/2016/05/019104_SDG_Compass_Guide_2015_v29.pdf
79. Godazgar, H. (2007). Introduction. *Social Compass*, 54(3), 363–371.
80. Goodarz, M. (2013, 8. november). *Industry 4.0 and the upcoming management challenges*. Pridobljeno 28. 1. 2020 iz <https://www.slideshare.net/axxessio/industry-40-and-the-future-management-challenges>
81. Goossens, M., Schepelmann & van de Sand. (2007). *Alternative progress indicators to GDP as a means towards sustainable development*. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz <http://www.beyond-gdp.eu/download/bgdp-bp-goossens.pdf>
82. Gorenc, T. (2019, 2. marec) *Namigi, kako lahko vsakdo zmanjša svoj dolg do zemlje - EOL 138*. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <https://www.zelenaslovenija.si/EOL/Clanek/2796/embalaza-okolje-logistika-st-138/namigi-kako-lahko-vsakdo-zmanjsa-svoj-dolg-do-zemlje-eol-138>

83. Gradbeni zakon, *Uradni list RS*, št. 61/17 in 72/17 – popr.
84. Graham, C. & Pettinato S. (2001). Happiness, Markets, and Democracy: Latin America in Comparative Perspective. *Journal of Happiness Studies*, 2(3), 237–268.
85. *Greater Good*. (2018). Pridobljeno 22. avgusta 2019 iz <https://greatergood.berkeley.edu/topic/happiness/definition>
86. Gwilt, A. & Rissanen, T. (2011). *Shaping Sustainable Fashion Changing the Way We Make and Use Clothes*. Pridobljeno 25. marca 2020 iz https://www.academia.edu/35416369/Alison_Gwilt_Timo_Rissanen_Shaping_Sustainable_Fashion_Changing_the_Way_We_Make_and_Use_Clothes
87. Hamilton, C. (2007). *Fetiš rasti*. Ljubljana: Krtina.
88. *Happy Planet Index*. (2020). Pridobljeno 22. februarja 2020 iz <http://happyplanetindex.org/>
89. Harper, J. (2020, 26. marec). Why orange juice prices are soaring on global markets. *BBC*. Pridobljeno 10. maja 2020 iz <https://www.bbc.com/news/technology-52030133>
90. Hartwell, R. M. (1965). *The industrial revolution in England*. London: Cox and Wyman Ltd.
91. Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: University Press.
92. Harvey, D. (2010). *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. New York: University Press.
93. Haung, HC (1994). *The production of textile fibers from soy proteins* (doktorska disertacija). Iowa: Iowa State University.
94. He, L. (2020, 4. marec) *China's economy could shrink for the first time in decades because of the coronavirus*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://edition.cnn.com/2020/03/04/economy/china-services-employment-coronavirus/index.html>
95. Heim, J. J. (2009). *Consumer demand for Durable goods, Nondurable goods and services*. Renesselaer Working papers in Economics. Pridobljeno 3. marca 2020 iz <https://ideas.repec.org/p/rpi/rpiwpe/0906.html>

96. Hellen A. (2020, 2. januar) *The Ultimate Guide to Understanding Air Quality Data in 2020*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://blog.breezometer.com/ultimate-guide-understanding-air-quality-data>
97. Hendrickson, K. E. (2014, 3rd edition). *The Encyclopedia of the Industrial Revolution in World History*. Lanham: Rowman & Littlefield.
98. Henriques M. (2020, 27. marec) Will Covid-19 have a lasting impact on the environment? *BBC*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.bbc.com/future/article/20200326-covid-19-the-impact-of-coronavirus-on-the-environment>
99. Herakovič, N. (2016). Nekateri tehnološki izzivi Industrije 4.0. *Ventil*, 22(1), 10–16.
100. Hitlin, P. (2018, 28. september). *Internet, social media use and device ownership in U.S. have plateaued after years of growth*. Pridobljeno 3. marca 2020 iz <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/09/28/internet-social-media-use-and-device-ownership-in-u-s-have-plateaued-after-years-of-growth/>
101. Hobsbawm, E. (2011). *Čas kapitala: 1848–1875*. Ljubljana: Sophia.
102. Hobsbawm, E. (2012). *Čas imperija*. Ljubljana: Sophia.
103. Hormby, T. (2006, 8. december). *Origin of the IBM PC*. Pridobljeno 4. julija 2020 iz <https://lowendmac.com/2006/origin-of-the-ibm-pc/>
104. Hudik, M. (2015). *Homo economicus and homo stramineus*. *Prague Economic Papers*, 24(2), 154–172.
105. *Human Development Report Office* (2019). Pridobljeno 12. marca 2020 iz <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking>
106. *Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guidebook*. (2004). Madrid: The World Tourism Organization.
107. International Energy Agency (2020a). *Data and statistics*. Pridobljeno 22. marca 2020 iz [https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20consumption&indicator=Total%20final%20consumption%20\(TFC\)%20by%20source](https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20consumption&indicator=Total%20final%20consumption%20(TFC)%20by%20source)
108. International Energy Agency (2020b, 11. februar). *Global CO2 emissions in 2019*. Najdeno 22. marca 2020 iz <https://www.iea.org/articles/global-co2-emissions-in-2019>

109. International Monetary Fund (2020, 24. februar). Pridobljeno 29. februar 2020 iz <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=38&pr.y=13&sy=2019&ey=2019&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=512%2C668%2C914%2C672%2C612%2C946%2C614%2C137%2C311%2C546%2C213%2C674%2C911%2C676%2C314%2C548%2C193%2C556%2C122%2C678%2C912%2C181%2C313%2C867%2C419%2C682%2C513%2C684%2C316%2C273%2C913%2C868%2C124%2C921%2C339%2C948%2C638%2C943%2C514%2C686%2C218%2C688%2C963%2C518%2C616%2C728%2C223%2C836%2C516%2C558%2C918%2C138%2C748%2C196%2C618%2C278%2C624%2C692%2C522%2C694%2C622%2C962%2C156%2C142%2C626%2C449%2C628%2C564%2C228%2C565%2C924%2C283%2C233%2C853%2C632%2C288%2C636%2C293%2C634%2C566%2C238%2C964%2C662%2C182%2C960%2C359%2C423%2C453%2C935%2C968%2C128%2C922%2C611%2C714%2C321%2C862%2C243%2C135%2C248%2C716%2C469%2C456%2C253%2C722%2C642%2C942%2C643%2C718%2C939%2C724%2C734%2C576%2C644%2C936%2C819%2C961%2C172%2C813%2C132%2C726%2C646%2C199%2C648%2C733%2C915%2C184%2C134%2C524%2C652%2C361%2C174%2C362%2C328%2C364%2C258%2C732%2C656%2C366%2C654%2C144%2C336%2C146%2C263%2C463%2C268%2C528%2C532%2C923%2C944%2C738%2C176%2C578%2C534%2C537%2C536%2C742%2C429%2C866%2C433%2C369%2C178%2C744%2C436%2C186%2C136%2C925%2C343%2C869%2C158%2C746%2C439%2C926%2C916%2C466%2C664%2C112%2C826%2C111%2C542%2C298%2C967%2C927%2C443%2C846%2C917%2C299%2C544%2C582%2C941%2C474%2C446%2C754%2C666%2C698&s=PPPGDP&grp=0&a=>
110. IPCC (2018). Global Warming of 1.5°C. V V. Masson-Demotte, P. Zhai, H. O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P. R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcoc, S. Connors, J. B. R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M. I. Gomis, E. lonnoy, T. Maycock, M. Tignor & T. Waterfield (ur.) *Summary in Policymakers*. (str. 32). Geneva: World Meteorological Organization.
111. Isaifran, R. J. (2020). The dramatic impact of Coronavirus outbreak on air Quality: Has it saved as much as it has killed so far? *Global Journal of Environmental Science and Managment*, 6(3), 275–288.
112. Isidore, C. (2020, 21. april). *What does it mean when oil prices go negative? No, it doesn't mean the gas station will pay you to fill up*. Pridobljeno 10. maja 2020 iz <https://edition.cnn.com/2020/04/20/business/below-zero-oil-gasoline-prices/index.html>
113. Ivanova, D., Stadler, K., Steen-Olsen, K., Wood, R., Vita, G., Tukker, A. & Hertwich, E. G. (2015). Environmental Impact Assessment of Household Consumption. *Journal of industrial Ecology*, 20(3), 526–536.

114. *Izziv težak eno tono.* (2008, november). Pridobljeno 2. marca 2020 iz https://focus.si/files/Publikacije/ena_tona_final.pdf
115. Jahan, S. (2002), *Measuring living standard and poverty: Human Development Index as an alternate measure.* 1–14. Pridobljeno 3. avgusta 2019 iz http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/gls_conf/glw_jahan.pdf
116. Janežič, B. (2005). *Oskrba z naftnimi derivati v Sloveniji.* Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
117. Jeffrey, K., Wheatley, H. & Abdallah, S. (2016). *The Happy Planet Index: 2016. A global index of sustainable well-being.* London: New Economics Foundation. Pridobljeno 12. marec 2020 iz <http://happyplanetindex.org/about>
118. Jenkins, S. (2002, 9. marec). There will be no easy cure for a recession triggered by the coronavirus. *The Guardian*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/09/cure-recession-coronavirus-economic-collapse-globalisation>
119. Jones, D. (2020, 29. april). *Analysis: Coronavirus has cut CO2 from Europe's electricity system by 39 %.* Pridobljeno 29. aprila 2020 iz <https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-has-cut-co2-from-europes-electricity-system-by-39-per-cent>
120. Kadunec, V. (2015, 6. julij). *Voda v številkah.* Pridobljeno 19. marca 2019 iz <https://www.ekodezela.si/vsebina/voda-v-stevilkah/>
121. Kagermann, H., Lukas, W. D. & Wahlster, W. (2011). Industrie 4.0. Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. Industriellen Revolution. *VDI-Nachrichten* 13(1), 2.
122. Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow.* Farrar: Straus and Giroux.
123. Kajfež Bogataj, L. (2008). *Kaj nam prinašajo podnebne spremembe?* Ljubljana: Pedagoški inštitut.
124. Kajfež Bogataj, L. (2012). Turizem uničuje okolje. *Polet*. Pridobljeno 5. novembra 2019 iz <https://www.delo.si/novice/okolje/polet-turizem-unicuje-okolje.html>
125. Kanjua-Mrčela, A. & Ignjatović, M. (2006). Družbena umeščenost in izzivi družbe znanja v EU. *Teorija in praksa*, 43(3/4), 459–477.

126. Kapitanovič, P. (2019, 27. september). *Sreča kot nova ekonomska paradigma?* Pridobljeno 27. septembra 2019 iz <https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/sreca-kot-nova-ekonomska-paradigma-232018>
127. Kaplan, J., Frias, L. & McFall-Johnsen M. (2020). A third of the global population is on coronavirus lockdown — here's our constantly updated list of countries and restrictions. *Businessinsider*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.businessinsider.com/countries-on-lockdown-coronavirus-italy-2020-3>
128. Kashyak, V. (2018, 12. marec). *How the First and Second Industrial Revolutions Changed Our World*. Pridobljeno 05. aprila 2020 iz <https://interestingengineering.com/how-the-first-and-second-industrial-revolutions-changed-our-world>
129. Keynes, J. M. (2006). *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
130. Kim D., Chen Z., Zhou L. F. & Huang S. X. (2018) Air pollutants are early origins of respiratory diseases. *Chronic Dis. Transl. Med.*, 4(2), 75–94.
131. Kirby, R. S., Withington, S., Darling, A. B. & Kilgour, F. G. (1990). *Engineering in history*. Dover: Dover Publications.
132. Kim, A. (2012). *Družbenoekološki obrat ali propad*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
133. Kocbek, D. (2019, 29. april). Načini za ustvarjanje bogastva, ki so manj škodljivi kot kapitalizem. *Mladina*. Pridobljeno 2. maja 2019 iz <https://www.mladina.si/190839/nacini-za-ustvarjanje-bogastva-ki-so-manj-skodljivi-kot-kapitalizem/>
134. Kolednik, A. (2011). *Obnovljivi viri in njihov vpliv na okolje*. Pridobljeno 4. marca 2020 iz <http://kolednik.wordpress.com/obnovljivi-viri-energije/>
135. Komisija Evropskih skupnosti. (2009, 20. avgust). *BDP in več: Merjenje napredka v svetu, ki se spreminja*. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0433:FIN:SL:PDF>
136. Kopač, J. (2004). *Trajnostni razvoj: Družbena in ekonomska nuja*. Velenje: Društvo za kakovost in ravnanje z okoljem.
137. Korać, V. (1987). *Marksovo shvatanje istorije, čoveka i društva*. Zagreb: Naprijed.

138. Korber, R. (2020, 19. marec). *Severe Coronavirus & Poor Air Quality Could be Linked*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://blog.breezometer.com/coronavirus-air-quality-connection>
139. Kos, D. (2004). *Tri ravni trajnostnega razvoja. Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet* [na spletu]. 332–339. Pridobljeno 5. avgusta 2019 iz: <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20041-2kos.PDF>
140. Koželj, B. & Vuk D. (1987). *Splošna ekologija z varstvom okolja*. Ljubljana: Založba Obzorja.
141. Kralj, R. (2011). *Ekonomija delitve: pot do pravične in trajnostne družbe*. Kamnik: samozaložba. Pridobljeno 12. julija 2020 iz <http://www2.arnes.si/~rkralj3/Ekonomija%20delitve.pdf>
142. Kraut, R., Patterson, M., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., Lundmark, V. & Scherlis, W. (1998). Internet Paradox A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being? *American Psychologist*, 53(9), 1027–1031.
143. Krier, J. M. (2005). *Fair Trade in Europe 2005: Facts and Figures on Fair Trade in 25 European Countries*. Brussels: Fair Trade Advocacy office.
144. Kurdija, S. (2000). *Družbene identitete in pomen potrošnje: (potrošnja kot produkcija)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
145. Lah, A. (2004). *Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije: usklajeno in sonaravno*. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
146. Lebinger, A. (2015, 13. december). Kaj prinaša pariški podnebni sporazum? *Mladina*. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <https://www.mladina.si/171375/kaj-prinasa-pariski-podnebni-sporazum>
147. Lenarčič, B. (2007). Transfer znanja in socialni kapital v družbi znanja. *Družboslovne razprave*, 56(9), 91–108. Pridobljeno 4. aprila 2020 iz <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-69JR39N5/1d174ace-9439-429c-a2d8-206043d7ca0d/PDF>
148. Lenarčič, S. (1993). *Naftno gospodarstvo na Slovenskem*. Ljubljana: Naftne družbe.
149. Lepičnik-Vodopivec, J. (2009). Vseživljenjsko učenje za trajnostni razvoj. V M. Duh (ur.), *Edukacija za trajnostni razvoj*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

150. Lešnik, A. & Koren, J.(2016, 23. marec). Bo slovenski trg naftnih derivatov aprila delno sproščen? *RTV SLO*. Pridobljeno 27. decembra 2019 iz <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/bo-slovenski-trg-naftnih-derivatov-aprila-delno-sproscen/388929>
151. Levenson, M. (2020, 27. marec). Price Gouging Complaints Surge Amid Coronavirus Pandemic. *The New York Times*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.nytimes.com/2020/03/27/us/coronavirus-price-gouging-hand-sanitizer-masks-wipes.html>
152. Li, G., Hou, Y.& Wu, A. (2017). Fourth Industrial Revolution: technological drivers, impacts and coping methods. *Chinese Geographical Science*, 27(4), 626–637.
153. Liebreich, M. (2020, 26. marec). *Covid-19 – The Low-Carbon Crisis*. Pridobljeno 29. aprila 2020 iz https://about.bnef.com/blog/covid-19-the-low-carbon-crisis/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter_axiosgenerate&stream=top
154. Loucks, D. P. & Gladwell, J. S. (1999). *Sustainability Criteria for Water Resource Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
155. Lowrey, A. (2020, 9. marec). *The Coronavirus Recession Will Be Unusually Difficult to Fight*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/03/viral-recession/607657/>
156. Lury, C. (1996). *Consumer Culture*. Cambridge; Oxford: Polity Press.
157. MacInnis, D. & de Mello, G. (2005). The Concept of Hope and its Relevance to Product Evaluation and Choice. *Journal of Marketing*, 69(1), 153–161.
158. *Making tourism more sustainable: A Guide for Policy Makers*. (2005). Paris: United Nations Environment Programme.
159. Manfred, A. Max-Neef & Hopenhayn A. El., M. (1991). *Human scale development: conception, application and further reflections*. (str. 18), New York; London: The Apex Press.
160. Marx, K. (1986). *Kapital: Kritika politične ekonomije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
161. Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*. 50(4), 370–396.

162. Mathias, P. (1969). *The first industrial nation, an economic history in Britain 1700–1914*. London: Methuen & Co Ltd.
163. McMahon, J. (2020, 16. marec). Study: Coronavirus Lockdown Likely Saved 77,000 Lives In China Just By Reducing Pollution. *Forbes*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.forbes.com/sites/jeffmcmahon/2020/03/16/coronavirus-lockdown-may-have-saved-77000-lives-in-china-just-from-pollution-reduction/#47f8b29b34fe>
164. McNeill, D. (2007). Human Development: The Power of the Idea. *Journal of Human Development and Capabilities*. 8, 5–22.
165. Medved, S. (2000). *Varstvo okolja in obnovljivi viri energije*. Ljubljana: Fakulteta za strojništvo.
166. Meehan, C. (2020). What the Coronavirus Means for Climate Change. The New York Times. *The New York Times*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.nytimes.com/2020/03/27/opinion/sunday/coronavirus-climate-change.html>.
167. Meier, G. M. & Stiglitz, J. E. (2002). *Frontiers of development economics: the future in perspective*. Washington (D.C.): Oxford University Press.
168. Mesojedec, U. (2001). Kdo potrebuje računalnik? *Monitor*, Ljubljana, 5, 14.
169. Miccinilli, M. (2020, 23. marec). *The COVID-19 crisis: a crash test for EU energy and climate policies*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.cerre.eu/news/covid-19-crisis-crash-test-eu-energy-and-climate-policies>
170. Middleton, V.T.C. & Hawkins R. (1998). *Sustainable tourism: A marketing perspective*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
171. Mill, J. S. (1844). *Essays on some unsettled questions of political economy*. London: John W. Parker.
172. Mill, J. S. (1848). *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*. John William Parker.
173. Močnik, R. (2006). *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*. Ljubljana: Založba /*cf.
174. Mokyr, J. (2011). *The enlightened economy*. London: Penguin Books Ltd.

175. Moore, G. (2002). *Crossing the chasm*. New York: HarperCollins Publishers Inc.
176. Mounier, A. & Lahr, M. M. (2019). Deciphering African late middle Pleistocene hominin diversity and the origin of our species. *Nat. Commun.*, 10, 3406.
177. Mravljak, V. (2013). *Značilnosti in izzivi naftnega trga*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
178. Muntean, M., Guizzardi, D., Schaff, E., Crippa, M., Solazzo, E., Oliver, J. & Vignati, E. (2108). *Fossil CO₂ emissions of all world countries - 2018 Report*. Pridobljeno 27. marca 2020 iz <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/fossil-co2-emissions-all-world-countries-2018-report>
179. Murn, A. (2011), *Merjenje ekonomske blaginje prebivalstva*. Pridobljeno 14. avgusta 2020 iz <https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjP7ujPvJrrAhVN2qQKHfQnBhcQFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.stat.si%2FStatisticniDnevi%2FDocs%2FRadenci%25202010%2FMurn-Merjenje%2520ekonomske%2520blaginje-prispevek.pdf&usg=AOvVaw1fHL7ioXxpRjI8QdaUGeSI>
180. Myllyvirta, L. (2020a, 19. februar). *Coronavirus has temporarily reduced China's CO₂ emissions by quarter*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-has-temporarily-reduced-chinas-co2-emissions-by-a-quarter>
181. Myllyvirta, L. (2020b, 30. april). *11,000 air pollution-related deaths avoided in Europe as coal, oil consumption plummet*. Pridobljeno 3. maja 2020 iz <https://energyandcleanair.org/air-pollution-deaths-avoided-in-europe-as-coal-oil-plummet/>
182. NASA (2020). *Airborne Nitrogen Dioxide Plummets Over China*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://earthobservatory.nasa.gov/images/146362/airborne-nitrogen-dioxide-plummets-over-china/>
183. Netburn, D. (2019, 19. januar). *Your sustainable diet for the year 2050: More nuts, less sugar and red meat*. Pridobljeno 27. marca 2020 iz <https://phys.org/news/2019-01-sustainable-diet-year-nuts-sugar.html>
184. Nunez, C. (2019, 4. februar). *Climate 101: Air Pollution*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.nationalgeographic.com/environment/global-warming/pollution/>

185. Nwogugu, M. (2006). *A further critique of cumulative prospect theory and related approaches*. Applied mathematics and computation, 179(2), 451–465.
186. OECD Interim Economic Assessment (2020, 2. marec). *Coronavirus: The world economy at risk*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Interim-Economic-Assessment-2-March-2020.pdf>
187. *Ogljični odtis – Umanotera*. Pridobljeno 2. aprila 2019 iz <http://www.umanotera.org/index.php?node=263>
188. Owens, T. & Obie, F. (2013). *The Lean Enterprise: How Corporations Can Innovate Like Startups*. Hoboken: Wiley Lean Publishing.
189. Palmer, E. (2020, 17. februar). *FDA anticipates disruptions, shortages as China outbreak plays out*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.fiercepharma.com/manufacturing/fda-anticipates-drug-and-device-disruptions-as-china-outbreak-plays-out>
190. Palumbo, D. (2020, 30. april). *Coronavirus: A visual guide to the economic impact*. BBC. Pridobljeno 1. maja 2020 iz https://www.bbc.com/news/business-51706225?intlink_from_url=&
191. Peattie, K. & Collins, A. (2009). Guest editorial: perspectives on sustainable consumption. *International Journal of Consumer Studies*, 33(2), 107–112.
192. Perappadan, B. S. (2020, 17. marec). *Coronavirus: Air pollution may further impact patients, say doctors*. *The Hindu*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.thehindu.com/sci-tech/health/coronavirus-air-pollution-may-further-impact-patients-say-doctors/article31092789.ece>
193. Pirages, D. (1977). *The Sustainable society: implications for limited growth*. New York: Praeger.
194. Pitts, B. (2015). *The Basic Economic Problem*. Pridobljeno 15. marca 2020 iz: <https://slideplayer.com/slide/9277471/>
195. Polajnar Horvat, K. (2015). *Okolju prijazno vedenje*. Ljubljana: Založba ZRC.
196. Polanyi, K. (2008). *Velika preobrazba: politični in ekonomski viri našega časa*. Ljubljana: Založba / *cf.

197. Pollack, A., (1983, 27. marec). Big I.B.M. has done it again. *The New York Times*. Pridobljeno 4. julija 2020 iz <https://www.nytimes.com/1983/03/27/business/big-ibm-has-done-it-again.html>
198. Prašnikar, J., Redek, T. & Koman, M. (2017). *Robots among us* (1. izd.). Ljubljana: Časnik Finance.
199. Pravilnik o izvajanju subvencioniranega prevoza, *Uradni list RS*, št. 6/16 in 67/19.
200. Prunk, J. (2015). *Zgodovina Evrope v dobi racionalistične civilizacije 1775–2015*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
201. Quoquab, F. & Mohammad, J. (2016). Sustainable Consumption: Sacrificing for the Future. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 224, 599–604.
202. Radonjič, G. (2015). Reliability of carbon footprint as a decision-making tool for product development –acritical review. *Int. J. Environmental Technology and Management*, 18(2), 99–115.
203. Rebernik, D. (2008). *Urbana geografija: geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu*. Ljubljana: znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
204. Recovering fast and slow, *Nature energy*, 5, 273. Pridobljeno 20. aprila 2020 iz <https://www.nature.com/articles/s41560-020-0614-9>.
205. Reed, S. & Krauss, C., (2020). Too Much Oil: How a Barrel Came to Be Worth Less Than Nothing. *The New York Times*. Pridobljeno 10. maja 2020 iz <https://www.nytimes.com/2020/04/20/business/oil-prices.html>
206. Rendulić, N. (1977). *Uvod u ekonomiku SFRJ*. Zagreb: Udžbenici sveučilišta u Zagrebu.
207. Revallion, M. (1997). Good and Bad Growth: Human Development Reports. *World Development*, 5(5), 631–638.
208. Rifkin, J. (2007). *Konec dela: zaton svetovne delavske sile in nastop posttržne dobe*. Ljubljana: Krtina.
209. Rifkin, J. (2011). *Third Industrial Revolution; How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*. London: Palgrave Macmillan.

210. Rifkin, J. (2020). A Green New Deal for Europe. *DLD Munich 20* [video]. Pridobljeno 5. marca 2020 iz https://www.youtube.com/watch?time_continue=1332&v=1dWLa7Uzxd0&feature=emb_title
211. Rodela, R. (2012). *Uvod v skupno lastnino in skupno upravljanje naravnih virov V: Soupravljanje naravnih virov: vaše skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*. Wageningen: Wageningen University and Research Centre.
212. Roper, W. (2020, 18. april). *COVID-19 Could Cause Historic Drop in Carbon Emissions*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.statista.com/chart/21414/record-drop-in-carbon-emissions/>
213. Rudel, T. K. (2005). *Tropical Forests: Regional Paths of Destruction and Regeneration in the Late Twentieth Century*. New York: Columbia University Press.
214. Rummler, O. (2020, 17. februar). *Household basics are scarce in Hong Kong under coronavirus lockdown*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.axios.com/hongkongers-toilet-paper-coronavirus-b1aab6c1-ab9f-42b2-ad7a-a8e4d6d0c4a2.html>
215. Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G. & Fuller, G. (2019). *Sustainable Development Report 2019*. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network.
216. Saleh S., Shepherd W, Jewell C., Lam N. L., Balmes J., Bates M. N., Lai P. S., Ochieng C. A., Chinouya M. & Mortimer K. (2020) Air pollution interventions and respiratory health: a systematic review. *The International Journal of Tuberculosis and Lung Disease*, 24(2), 150–164.
217. Samuelson, P. A & Nordhaus, W. D. (2010). *Economics*. 19th ed. Boston: McGraw-Hill Irwin.
218. Schlaepfer, C. R., Koch, M. & Merkofer, P. (2015). *Industry 4.0 Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies*. London: Deloitte Touche Tohmatsu Limited.
219. Schor, J. B. (1998). *The overspent American: upscaling, downshifting and the new consumer*. New York: Basic Books.
220. Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution*. Švica: World Economic Forum.

221. Schwartz, M. R. (1999, 22. junij). *Railways and population change in industrializing England*. Pridobljeno 15. septembra 2019 iz https://www.mtholyoke.edu/courses/rschwartz/rail/intro_hist_gis.htm
222. Schwartz, N. D. (2020, 2. marec). *Coronavirus Recession Looms, Its Course 'Unrecognizable'*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Interim-Economic-Assessment-2-March-2020.pdf>
223. Sen, A. K. (2002). *Ekonomija blaginje: Izbrane razprave*. Ljubljana: Založba /*cf.
224. Senior, N. W. (1854). *Political Economy*. London: Richard Griffin.
225. Senjur, M. (2001). *Makroekonomija*. Maribor: MER.
226. Senjur, M. (2002). *Razvojna ekonomika: Teorije in politike gospodarske rasti in razvoja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
227. Sheth, J., Sethia, N. & Srinivas, S. (2011). Mindful Consumption: A Customer-Centric Approach to Sustainability. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 39, 21–39.
228. Shojai, S. (1995). *The New Global Oil Market, Understanding Energy Issues in the World Economy*. London: Praeger.
229. Sirletti S., Remondini, C. & Lepido D. (2020, 24. februar). Virus Outbreak Drives Italians to Panic-Buying of Masks and Food. *Bloomberg*. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-02-24/virus-outbreak-drives-italians-to-panic-buying-of-masks-and-food>
230. *Slovenija znižuje CO2*. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <http://www.slovenija-co2.si/index.php/o-co2/podnebne-spremembe-in-njihove-posledice>
231. Slovenska turistična organizacija (STO). (2010). *Priročnik za hotele za razvoj trajnostnih poslovnih modelov*. Ljubljana: Slovenska turistična organizacija.
232. Smil, V. (2017a). *Energy Transitions: Global and National Perspectives*. & *BP Statistical Review of World Energy*. Pridobljeno 3. marca 2020 iz <https://ourworldindata.org/grapher/global-fossil-fuel-consumption>
233. Smil, V. (2017b). *Energy Transitions: Global and National Perspectives*. & *BP Statistical Review of World Energy*. Pridobljeno 3. marca 2020 iz <https://ourworldindata.org/renewable-energy#citation>

234. Smit, J., Kreutzer, S., Moeller, C. & Carlberg, M. (2016). *Industry 4.0. Directorate General for Internal policies*. Brussel: European Parliament, str. 94.
235. Smith, A. (2010). *Bogastvo Narodov*. Ljubljana: Studia humanitatis.
236. Smith, M. & Duffy, R. (2003). *The Ethics of Tourism Development*. London: Routledge.
237. Smith, M. & Rosaleen, D. (2003). *The Ethics of Tourism Development*. London: Routledge.
238. Snidermann, B., Mahto M. & Cotteleer, M. J. (2016). *Industry 4.0 and manufacturing ecosystems: Exploring the world of connected enterprises*. New York: Deloitte University Press.
239. Springmann, M., Clark, M., Mason-D'Croz, D., Wiebe, K., Bodirsky, B.L., Lassaletta, L., de Vries, W., Vermeulen, S., Herrero, M., Carlson, K.M., Jonell, M., Troell, M., DeClerck, F., Gordon, L.J., Zurayk, R., Scarborough, P., Rayner, M., Loken, B., Fanzo, J., Godfray, H.C.J., Tilman, D., Rockström, J. & Willett, W. (2018). Options for keeping the food system within environmental limits. *Nature* volume 562, 519–525.
240. Statistični urad Republike Slovenije (2017). *Socioekonomske značilnosti prebivalstva, 1. Januar 2017. Statistične informacije*. Pridobljeno 25. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7128>
241. Statistični urad Republike Slovenije (2018a). *Gospodinjstva in družine, 1. Januar 2018. Statistične informacije*. Pridobljeno 25. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7725>
242. Statistični urad Republike Slovenije (2018b). *Kazalniki trajnostnega razvoja, Slovenija. Statistične informacije*. Pridobljeno 2. maja 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8523>
243. Statistični urad Republike Slovenije (2020a), *Prebivalstvo, Slovenija, 1. oktober 2019. Statistične informacije*. Pridobljeno 25. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8636>
244. Statistični urad Republike Slovenije (2020b), *Prebivalstvo, Slovenija. Statistične informacije*. Pridobljeno 25. marca 2020 na spletnem nalogu <https://www.stat.si/PopPiramida/Piramida2.asp>
245. Steinbacher, M., Steinbacher, M. & Steinbacher, M. (2009). *V svetu kapitalizma: O morali, vrednostah in trgu*. Slovenska Bistrica: Samozaložba.

246. Stern, N. (2006). *The Stern review report on the economics of climate change*. Cambridge: Cambridge University Press.
247. Stern, N. (2007). *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. New York: Cambridge University Press. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz http://books.google.si/books?id=U-VmIrGGZgAC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#
248. Stiglitz, J. E. (2019, 19. april). Progressive Capitalism Is Not an Oxymoron. We can save our broken economic system from itself. *The New York Times*. Pridobljeno 16. avgusta 2020 iz <https://www.nytimes.com/2019/04/19/opinion/sunday/progressive-capitalism.html>
249. Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J. P. (2009, januar). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Pridobljeno 22. maja 2019 iz https://www.researchgate.net/publication/258260767_Report_of_the_Commission_on_the_Measurement_of_Economic_Performance_and_Social_Progress_CMEPSP
250. Stojan, J. (2020, 23. marec). Ekonomija upanja. *Delo*. Pridobljeno 23. marca 2020 iz <https://www.delo.si/mnenja/kolumne/ekonomija-upanja-290297.html>
251. Špes, M. (2008). *Pomen okoljske ozaveščenosti in sodelovanja javnosti za trajnostni razvoj*. Pridobljeno 6. maja 2019 iz <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=57867>
252. *The birth of the IBM PC*. (2020) Najdemo 4. julija 2020 iz https://www.ibm.com/ibm/history/exhibits/pc25/pc25_birth.html
253. The Carbon Trust (2007). *Carbon footprinting an introduction for organisations* (CTV-033). United Kingdom.
254. The Carbon Trust (2012). *Mandatory Carbon Reporting announcement*. (CTV-033). United Kingdom. Pridobljeno 12. maj 2020 iz Carbon Trust: <http://www.carbontrust.com/news/2012/06/mandatory-carbon-reporting-response>.
255. Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje (2020). *Ukrepi, namenjeni omejevanju socialnih stikov*. Pridobljeno 20. aprila 2020 iz <https://www.gov.si teme/koronavirus/koronavirus-ukrepi-za-zajezitev-sirjenja/>
256. Umanotera. (2009). *Ogljični odtis. Uvod za podjetja in organizacije*. Ljubljana: Umanotera.

257. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj – UMAR (2020). *Poročilo o razvoju 2020*. Pridobljeno na 16. avgusta 2020 iz <file:///C:/Users/bezensek/Downloads/POR2020.pdf>
258. Unicef (2017). *2,1 milijarde ljudi v svojem domu nima dostopa do čiste pitne vode, več kot dvakrat toliko pa jih nima ustreznih sanitarij*, Pridobljeno 14. avgusta 2020 iz <https://www.unicef.si/novice/14020/21-milijarde-ljudi-v-svojem-domu-nima-dostopa-do-ciste-pitne-vode-vec-kot-dvakrat-toliko-pa-jih-nima-ustreznih-sanitarij>
259. United Nations Conference on Environment and Development (1992). *The Earth Summit: The United Nations Conference on Environment and Development*. Nairobi: United Nations Environment Programme.
260. United Nations (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations. Pridobljeno 2. maja 2020 iz <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
261. United Nations Department of Economic and Social Affairs (2020, april). *World Economic Situation And Prospects*, (April 2020 Briefing, No. 136). New York: United Nations. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-april-2020-briefing-no-136/>
262. United Nations Development programme, Human Development Reports (2020). *Human development index*. New York: United Nations. Pridobljeno 16. avgusta 2020 iz <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
263. United Nations Development programme, Human Development Report (2019). *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*. New York: United Nations. Pridobljeno 2. maja 2020 iz <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2019>
264. United Nations Conference on Trade and Development (2020, 4. marec). *Global trade impact of the coronavirus (COVID-19) epidemic*. New York: United Nations. Pridobljeno 26. aprila 2020 iz <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditcinf2020d1.pdf>
265. United Nations Environment programme (2020, 26. maj). *COVID-19: Four Sustainable Development Goals that help future-proof global recovery*. New York: United Nations. Pridobljeno 14. avgusta 2020 iz <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/covid-19-four-sustainable-development-goals-help-future-proof-global>

266. United Nations Sustainable Development Goals (2020). *The Paris Agreement: Frequently Asked Questions*. New York: United Nations. Pridobljeno 16. avgusta iz <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/09/the-paris-agreement-faqs/>
267. United Nations World Tourism Organization. (2014). *UNWTO Tourism Highlights (2014 Edition)*. Madrid: World Tourism Organization.
268. United Nations World Tourism Organization, (2019). *UNWTO International Tourism Highlights (2019 Edition)*. Madrid: World Tourism Organization. Pridobljeno 13. aprila 2020 iz <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>
269. *V želodcu poginulega kita našli 40 kilogramov plastičnih vrečk*. (2019). Pridobljeno 18. marca 2019 s <https://www.24ur.com/novice/svet/v-zelodcu-mladega-kita-nasli-40-kilogramov-plasticnih-vreck.html>
270. Wallerstein, I. M. (1999). *Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja; Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved*. Ljubljana: Založba /*cf.
271. Wang, R., Raley, S. B. & Bianchi, S. M. (2005). Teenagers' Internet Use and Family Rules: A Research Note. *Journal of Marriage and Family*. 67(5), 1249–1258.
272. Watt, D. & White, J. M. (1999). Computers And The Family Life: A Family Development Perspective. *Journal of Comparative Family Studies*. 30(1), 1–15.
273. *Welfare economics*. Pridobljeno 15. avgusta iz <https://policonomics.com/welfare-economics/>
274. World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common future*. Oxford: Oxford University Press.
275. WHO, (2018, april). *9 out 10 people worldwide breathe polluted air, but more countries are taking action*. Geneva: World Health Organization. Pridobljeno 27. aprila 2020 iz <https://www.who.int/news-room/detail/02-05-2018-9-out-of-10-people-worldwide-breathe-polluted-air-but-more-countries-are-taking-action>
276. WHO, (2020, 5. januar). *Pneumonia of unknown cause – China*. Geneva: World Health Organization. Pridobljeno 26. aprila 2020 iz <https://www.who.int/csr/don/05-january-2020-pneumonia-of-unknown-cause-china/en/>
277. Wood, E. M. (2002). *The origin of capitalism: a longer view*. London; New York: Verso.

278. World Economic Forum, (2020, 17. marec). *This is how coronavirus could affect the travel and tourism industry*. Cologny: World Economic Forum. Pridobljeno 22. aprila 2020 iz <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/world-travel-coronavirus-covid19-jobs-pandemic-tourism-aviation/>
279. World Resources Institute. (2006). *Hot climate, cool commerce. A service sector guide to greenhouse gas management*. Washington (D.C.): World Resources Institute. Pridobljeno 2. aprila 2019 iz <http://pdf.wri.org/hotclimatecoolcommerce.pdf>
280. Wu, X., Nethery, R. C., Sabath, B., Braun, D. & Dominici, F. (2020). Exposure to air pollution and COVID-19 mortality in the United States (2020). *edRxiv : the preprint server for health sciences*. Pridobljeno 25. aprila 2019 iz [s https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.04.05.20054502v2](https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.04.05.20054502v2)
281. Zelena Slovenija. (2020). *Trajnostno svetovanje*. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <https://www.zelenaslovenija.si/425/trajnostno-svetovanje>
282. *Zero Waste Europe*. Pridobljeno 2. julija 2020 iz <https://zerowasteeurope.eu/>
283. Žužek, A. (2015, 3. december). *Naftne vojne: kako so arabski šejki premagali sedem sester. Siol*. Pridobljeno 27. decembra 2019 iz <http://siol.net/novice/svet/naftne-vojne-kako-so-arabski-sejki-premagali-sedem-sester-390827>

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Spoštovani!

Sem študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani. Za zaključek študija moram napisati še magistrsko nalogo, katere obvezni del je tudi raziskovalni del. V raziskovalnem delu bi želela spoznati vrednote in odnos Slovencev do okolja. Zelo vam bom hvaležna, če boste s svojimi odgovori pripomogli h kvalitetnejši izvedbi raziskovalnega dela. Odgovori so anonimni in bodo uporabljeni izključno za raziskovalni del magistrske naloge. Anketa vam bo vzela dobrih 5 minut vašega časa. Za morebitna dodatna vprašanja mi lahko pišete na pirc.tjasa@gmail.com. S klikom na Naslednja stran lahko pričnete z izpolnjevanjem ankete.

Q1 - Prosim, označite, v kolikšni meri se strinjate s spodnjimi trditvami:

	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Delno se ne strinjam	Delno se strinjam	Se strinjam	Povsem se strinjam
Podnebne spremembe so posledica človeške aktivnosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V življenju se večkrat vprašam, kako s svojimi dejanji in odločitvami vplivam na okolje.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V življenju mi je pomembnejše trenutno ugodje kot prihodnost.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pomembno mi je, da imamo pravico do pitne vode zapisano v Ustavi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Podpiram ustanovitev novih podjetij, ki zagotavljajo nova	☐	☐	☐	☐	☐	☐

delovna mesta, četudi dejavnost teh podjetji onesnažuje okolje.						
Poleg naftne med tri najbolj oporečne industrije uvrščam še mesno in modno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gospodarstvo bi moralo biti podrejeno virom, ki jih ponuja planet Zemlja.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Človeški pohlep ne pozna meja.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Če bi lahko, bi živel/-a na planetu, kjer bi bili močno povezani z naravo, materialno življenje in kapital pa ne bi imela pomena (npr. planet Pandora iz filma Avatar).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Namesto prepovedi motorjev z notranjim zgorevanjem naj vlada prepove masovno živinorejo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sem premajhen/-na, da bi karkoli spremenil/-a.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q2 - Prosim, razvrstite spodnje vrednote po vrednostih od 1 do 7, pri čemer 1 predstavlja vašo najpomembnejšo vrednoto, 7 pa najmanj pomembno vrednoto za vas. Vrednote povlecite z leve proti desni.

zdravje	
čisto okolje	
družina	
denar	
statusni simboli	
gospodarski razvoj	
trajnostni razvoj v sožitju z naravo	

Q3 - Prosim, razvrstite spodnje karakteristike na lestvici od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike povlecite z leve proti desni. Ko kupujem nov avtomobil, mi je najpomembnejša:

cena	
okolju prijazen	
moč motorja	
da predstavlja statusni simbol	

Q4 - Če med karakteristikami v zgornjem vprašanju ni bilo ustrezne, prosim, navedite, kaj vam je še pomembno pri nakupu novega avtomobila?

Q5 - Prosim, razvrstite spodnje karakteristike na lestvici od 1(mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike povlecite z leve proti desni. Ko kupujem/prenavljam/gradim novo nepremičnino, mi je pomembno:

velikost	
cena	
modern design	
optimalna energetska učinkovitost nepremičnine	

Q6 - Če med karakteristikami v zgornjem vprašanju ni bilo ustrezne, prosim, navedite, kaj vam je še pomembno pri nakupu/gradnjinepremičnine?

--

Q7 - Kolikšna je po vašem mnenju idealna bivalna površina za štiričlansko družino (v m²)?

--

Q8 - Koliko je po vašem mnenju optimalna izolacija fasade (v cm)?

--

Q9 - Prosim, označite trditev, ki velja za vas:

- ☐ Živim v lastni nepremičnini.
☐ Živim v najemniški nepremičnini.

Q10 - Prosim, razvrstite spodnje karakteristike na lestvici od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike povlecite z leve proti desni. Ko kupujem nova oblačila, mi je pomembno:

najnovejši modni trendi
kvaliteta, da jih bom lahko nosil/-a dlje časa
materiali iz certificiranih bioloških pridelav
cena

Q11 - Če med navedenimi karakteristikami v zgornjem vprašanju ni bilo ustrezne, prosim, navedite, kaj vam je še pomembno pri nakupovanju novih oblačil?

--

Q12 - Prosim, razvrstite spodnje karakteristike na lestvici od 1 (mi je zelo pomembno) do 4 (sploh mi ni pomembno). Karakteristike povlecite z leve proti desni. Pri pripravi obrokov

mi je pomembno, da je obrok sestavljen iz:

sestavin z oznako eko/bio
poceni sestavin
mesa
sestavin lokalnih pridelovalcev

Q13 - Če med karakteristikami v zgornjem vprašanju ni bilo ustrezne, prosim, navedite, kaj vam je še pomembno pri pripravi obrokov?

--

Q14 - Za dobrine z oznako BIO ali EKO sem pripravljen/-a plačati več.

- ☐ Da
☐ Ne

Q15 - Prosim, označite trditev, ki velja za vas.

- ☐ Sem vegan/-ka.
☐ Sem vsejedec/-ka.
☐ Sem vegetarijanec/-ka

IF Q15 = [2] (Sem vsejedec.)

Q16 - Prosim dopolnite. Meso uživam _ krat na teden.

- ☐ Vpišite besedilo odgovora 1
☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5
☐ 6
☐ 7
☐ Drugo:

Q17 - Predpostavimo, da ste na lotu zadeli 10.000 €, finančnih težav nimate. Kaj bi storili s 10.000 €? Prosim, izberite 3 (tri) stvari.

- ☐ Nakup električnega avtomobila.
- ☐ Investicija v energetske učinkovitost nepremičnine (npr. zamenjava starih oken, dodatna izolacija).
- ☐ Nakup zemljišča za lastno pridelavo sadja in zelenjave.
- ☐ Privoščil/-a bi si eksotične počitnice.
- ☐ Zgradil/-a bi si bazen.
- ☐ Hranil/-a bi jih na banki.
- ☐ Kupil/-a bi si športni avtomobil.
- ☐ Zapravi/-a bi jih za dobrine, ki jih sicer nujno ne potrebujem, vendar mi polepšajo dan.
- ☐ Vložek v delnice podjetij, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem.
- ☐ Investicijav samooskrbo z elektriko.
- ☐ Drugo:

Q18 - Kako s svojim načinom življenja prispevate k zmanjšanju ogljičnega odtisa? Prosim, označite v kolikšni meri spodnje trditve veljajo za vas.

	Sploh ne velja	Ne velja	Delno ne velja	Delno velja	Velja	Povsem velja
Avtomobil uporabljam le za razdalje daljše od 3 km.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obroke načrtujem vnaprej, da ne mečem hrane stran.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kupujem lokalno pridelano hrano.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pijem vodo iz pipe.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kupim le tisto, kar potrebujem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Za sabo skrbno ugašam luči.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Za sabo skrbno zapiram vodo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zaradi onesnaženosti, ki jo povzroča	☐	☐	☐	☐	☐	☐

letalski promet ne uporabljam letalskih prevozov.						
Ločujem odpadke.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oblačila nosim toliko časa, dokler služijo svojemu namenu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kadar vozim avtomobil, vozim po nasvetih za čim nižjo porabo goriva.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ne kupujem izdelkov za enkratno uporabo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kupujem stvari narejene po načelih trajnostnega razvoja, četudi stanejo več.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q19 - Za bolj vzdržne razmere na planetu Zemlja, sem se pripravljen odpovedati _. Prosim izberite 3 (tri) možnosti:

- ☐ lastnemu avtomobilu
- ☐ eksotičnim počitnicam z letalom
- ☐ najnovejšim modnim kosom oblačil
- ☐ temperaturi v stanovanju višji od 22°C
- ☐ mesu
- ☐ najnovejšemu modelu tehnološke naprave
- ☐ nakupovanju za sprostitev oz. užitek
- ☐ ničemer
- ☐ drugo:

Q20 - Ali vas zanima kakšen je vaš ogljični odtis?

- ☐ Da
☐ Ne

IF Q20 = [1]

Q21 - NEOBVEZNO PODVPRAŠANJE

Če želite, lahko ogljični odtis izračunate na spodnji povezavi, sicer nadaljujte s klikom na Naslednja stran: <https://www.umanotera.org/kaj-delamo/trajne-vsebine-projekti-kampanje/podnebne-spremembe/izracunaj-svoj-ogljicni-odtis>/Če ste izračunali ogljični odtis, ga prosim navedite.

Q22 - SPOL - Spol:

- ☐ Moški
☐ Ženski

Q23 - STAROST - V katero starostno skupino spadate?

- ☐ do 20 let
☐ 20 - 40 let
☐ 40 - 60 let
☐ 60 let ali več

Q24 - Dosežena stopnja izobrazbe:

- ☐ osnovna šola
☐ srednja šola
☐ višješolski strokovni program
☐ visokošolski strokovni program ali I. bolonjska stopnja
☐ univerzitetni študij ali II. bolonjska stopnja
☐ magisterij znanosti ali doktorat znanosti ali III. bolonjska stopnja

Q25 - Kje živite?

- ☐ urbani prostor (mesto)
☐ ruralni prostor (podeželje)

Q26 - Mesečni neto prihodek vašega gospodinjstva:

- ☐ pod 1.000 €
- ☐ nad 1.000 € pod 2.000 €
- ☐ nad 2.000 € pod 3.000 €
- ☐ nad 3.000 € pod 4.000 €
- ☐ nad 4.000 €

Q27 - Število članov v vašem gospodinjstvu:

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 in več